

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

*До 95-річчя
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького*

**ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА**

Монографія

Черкаси – 2016

УДК 347.211: 378.12
ББК 67.9(4Укр)304.3 +74.584(4Укр)
К67

Рекомендовано до друку вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 2 від 18 жовтня 2016 р.)

Рецензенти:

Орлюк О. П. – член-кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України;

Кононенко Ю. С. – кандидат юридичних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту економіки і права Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Авторський колектив:

Корновенко С. В. – доктор історичних наук, професор, професор кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького;

Кульбашна О. А. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького;

Парамонова О. С. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Право інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника : монографія / С. В. Корновенко, О. А. Кульбашна, О. С. Парамонова. – Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2016. – 328 с.

Монографію присвячено комплексному дослідженню права інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника. Ґрунтовно проаналізовано суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі створенням об'єктів права інтелектуальної власності у вищому навчальному закладі. Розглянуто підстави виникнення і реалізації права науково-педагогічного працівника та способи його захисту. Роботу виконано відповідно до тематики наукового пошуку кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького «Теоретичні та науково-практичні проблеми правового регулювання у сфері інтелектуальної власності» (державний реєстраційний номер 0116U003851).

Дослідження стане у нагоді вченим, викладачам, студентам вищих навчальних закладів, а також усім, хто цікавиться питаннями цивільного права, права інтелектуальної власності.

ББК 67.9(4Укр)304.3 +74.584(4Укр)

© С. В. Корновенко, О. А. Кульбашна,
О. С. Парамонова, 2016

ISBN 978-966-353-438-1

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
BOHDAN KHMELNYTSKY
NATIONAL UNIVERSITY OF CHERKASY**

*To the 95th anniversary
of the Bohdan Khmelnytsky
National University of Cherkasy*

**INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS OF
SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL STAFF**

Monograph

Cherkasy – 2016

UDC 347.211: 378.12
BBC 67.9(4 UA)304.3 +74.584(4 UA)
K 67

*Recommended for printing by the Academic Council
of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
(minutes No 2 dated 18 October 2016)*

Reviewers:

O. P. Orlyuk – Corresponding Member of the National Academy of Law Sciences of Ukraine, Doctor of Law, Professor, Director of the Scientific and Research Institute of Intellectual Property of the National Academy of Law Sciences of Ukraine;

Yu. S. Kononenko – Ph.D. (in Law), Associate Professor, Director of Economics and Law Institute of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy.

Authors:

S. V. Kornovenko – Doctor of History, Professor, Professor of the Chair of Intellectual Property and Civil Law Disciplines of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy;

O. A. Kulbashna – Ph.D. (in Law), Associate Professor at the Chair of Intellectual Property and Civil Law Disciplines of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy;

O. S. Paramonova – Ph.D. (in Law), Associate Professor at the Chair of State and Legal Disciplines of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy.

Intellectual Property Rights of Scientific and Pedagogical Staff : Monograph / S. V. Kornovenko, O. A. Kulbashna, O. S. Paramonova. – Cherkasy: Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, 2016. – 328 p.

This monograph covers the comprehensive research of the intellectual property rights of a scientific and pedagogical staff. Thorough analysis is made of social interaction caused by the creation of intellectual property right objects at a higher educational institution. Grounds for accrual and exercise of intellectual property rights of a scientific and pedagogical staff and ways of protecting them are investigated. This work is written per the theme of scientific search of the chair of Intellectual Property and Civil Law Disciplines of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy «Theoretical and scientific-practical issues of the legal regulation in the area of intellectual property» (state registration number 0116U003851).

The research would be of interest to scientists, teachers, college students, as well as anyone who is interested in the matters of civil law, intellectual property rights.

BBC 67.9(4 UA)304.3 +74.584(4 UA)

© S. V. Kornovenko, O. A. Kulbashna,
O. S. Paramonova, 2016

ISBN 978-966-353-438-1

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВІДНОСИНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА УЧАСТЮ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА	12
1.1. Поняття й особливості правовідносин інтелектуальної власності за участю науково-педагогічного працівника... 12	
1.2. Службовий об'єкт права інтелектуальної власності як результат інтелектуальної, творчої діяльності науково-педагогічного працівника	24
1.3. Науково-педагогічний працівник як суб'єкт права інтелектуальної власності	47
1.4. Зміст прав науково-педагогічного працівника у сфері інтелектуальної власності	61
РОЗДІЛ 2. ВИНИКНЕННЯ Й НАБУТТЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА НА СЛУЖБОВІ ОБ'ЄКТИ ТА РОЗПОРЯДЖАННЯ НИМИ	96
2.1. Виникнення й набуття прав інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника на службові об'єкти.....	96
2.2. Розпорядження правами інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника на службові об'єкти....	124
РОЗДІЛ 3. ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА	150
3.1. Поняття, форми та способи захисту прав інтелектуальної власності.....	150
3.2. Цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника	156
3.3. Кримінально-правовий та адміністративно-правовий захист прав інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника	169
ПІСЛЯМОВА	186
ДОДАТКИ	191

TABLE OF CONTENTS

PREFACE	10
CHAPTER 1. LEGAL RELATIONS CONCERNING INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS WITH THE PARTICIPATION OF A SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL STAFF	12
1.1. Notions and Specifics of Legal Relations Concerning Intellectual Property Rights with the Participation of a Scientific and Pedagogical Staff	12
1.2. Work-Related Intellectual Property Rights Object because of Intellectual Creative Activity of a Scientific and Pedagogical Staff	24
1.3. Scientific and Pedagogical Staff as a Subject of Intellectual Property Rights	47
1.4. The Content of Rights of a Scientific and Pedagogical Staff in the Area of Intellectual Property	61
CHAPTER 2. ACCRUAL AND ACQUISITION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS OF A SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL STAFF TO WORK-RELATED OBJECTS AND LEGAL CONTROL OF THEM	96
2.1. Accrual and Acquisition of Intellectual Property Rights of a Scientific and Pedagogical Staff to Work-Related Objects.....	96
2.2. Legal Control of Intellectual Property Rights of a Scientific and Pedagogical Staff to Work-Related Objects	
CHAPTER 3. PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS OF A SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL STAFF	150
3.1. Notions, Forms and Means of Intellectual Property Rights Protection	150
3.2. Civil Law Protection of Intellectual Property Rights of a Scientific and Pedagogical Staff	156
3.3. Criminal Law and Administrative Law Protection of Intellectual Property Rights of a Scientific and Pedagogical Staff	169
CONCLUDING REMARKS	189
ATTACHMENTS	191

Недостатньо лише отримати знання, потрібно знайти їм застосування. Недостатньо тільки бажати, потрібно творити.

Йоган Гете

Якщо у Вас є яблуко й у мене є яблуко, та якщо ми обмінюємося цими яблуками, то у Вас і у мене залишається по одному яблуку. А якщо у Вас є ідея й у мене є ідея, і ми обмінюємося ідеями, то у кожного з нас буде по дві ідеї.

Джордж Бернард Шоу

ПЕРЕДМОВА

За умов реформування системи вищої освіти і зростаючої конкуренції між вищими навчальними закладами ефективність діяльності останніх визначається їх репутацією, якістю та асортиментом сучасних освітніх послуг, надання яких неможливо собі уявити без використання авторського інтелектуального продукту.

Освіта і наука – одні з найголовніших напрямів діяльності держави, а їх розвиток забезпечується інтелектуальним потенціалом науково-педагогічних кадрів. Закон України «Про вищу освіту» серед основних прав науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу* визначає захист прав інтелектуальної власності.

З іншого боку, ефективне використання досягнень вчених-педагогів, які здатні генерувати нові ідеї і втілювати їх у навчальний процес, реальні технології та продукцію, нерозривно пов'язане з інноваційною діяльністю вищого навчального закладу. Запорукою її успішного розвитку є справедливий, взаємовигідний розподіл авторських прав і прав промислової власності на службові об'єкти між науково-педагогічним працівником і вищим навчальним закладом.

Актуальність порушених проблем визначається кількома чинниками: по-перше, посиленням уваги держави до інтелектуального складника у реформуванні вищої освіти; по-друге, недостатньо чітким законодавчим визначенням змісту і обсягу прав інтелектуальної

* З метою контекстуального уточнення та уникнення повторів у монографії поряд із поняттям «науково-педагогічний працівник» вживатимуться тотожні словесні одиниці «викладач», «вчений», «педагог», «працівник», а паралельно з поняттям «вищий навчальний заклад» використовуватимуться синоніми «виш», «вища школа», «освітній заклад», «роботодавець».

власності науково-педагогічного працівника на службові об'єкти, що тягне за собою їх масове порушення, які мають латентний характер, і зумовлюють низький рівень їх комерціалізації; по-третє, браком спеціальних наукових досліджень означеної сфери.

У запропонованій роботі авторами розкрито юридичну природу суспільних відносин, що виникають у зв'язку зі створенням об'єктів права інтелектуальної власності у вищому навчальному закладі; проаналізовано права інтелектуальної власності науково-педагогічних працівників; висвітлено можливі способи їх захисту у випадку порушення.

Перший розділ монографії присвячено загальним засадам юридичної характеристики структурних елементів правовідносин у сфері інтелектуальної власності за участю науково-педагогічного працівника. Критично переосмислено чинне законодавство, що регулює відносини сторін при створенні службових об'єктів права інтелектуальної власності, окреслено категоріальний апарат, звернено увагу на окремі суперечності, що містяться у визначенні дефініцій зі сфери права інтелектуальної власності. У роботі розкрито специфіку правовідносин у сфері права інтелектуальної власності, обґрунтовано авторське визначення понять та дефініцій, що широко використовуються у юридичній науці та практиці.

У другому розділі до уваги читача запропоновано аналіз підстав та особливостей виникнення й набуття права інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника на службові об'єкти авторського права і права промислової власності, окремо висвітлено способи їх реалізації, які найбільш поширені у сучасному правозастосуванні. Автори ставлять під сумнів чинний алгоритм розподілу майнових прав інтелектуальної власності на службові об'єкти та пропонують у межах правового поля власний підхід щодо можливих шляхів досягнення балансу інтересів між вищим навчальним закладом і науково-педагогічним працівником у процесі створення і подальшого використання інтелектуального продукту професійної діяльності.

Ефективна реалізація прав інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника не можлива без їх належного правового захисту. Про це йдеться у третьому розділі монографії. Той чи інший вид порушення прав інтелектуальної власності вимагає свого способу захисту. У зв'язку з цим було розкрито питання цивільної, кримінальної й адміністративної відповідальності за порушення цього права.

Інформативна частина монографії може стати у нагоді не лише науково-педагогічним працівникам, а й їхнім роботодавцям, адже

одним із завдань, яке автори ставили перед собою, було віднайдення шляхів збереження балансу інтересів працівників і роботодавців у використанні прав інтелектуальної власності. Практичну допомогу читачам, сподіваємось, нададуть додатки, в яких представлено витяги з чинних нормативних актів, а також зразки юридичних договорів.

Щиру подяку висловлюємо рецензентам монографії – член-кореспонденту Національної академії правових наук України, доктору юридичних наук, професору, директору Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України Олені Павлівні Орлюк та кандидату юридичних наук, доценту, директору навчально-наукового інституту економіки і права Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Юрію Степановичу Кононенку, цінні зауваження і наукові поради котрих вплинули на вдосконалення низки положень цього видання.

*Knowing is not enough; we must apply.
Willing is not enough; we must do.*

Johann Goethe

If you have an apple and I have an apple and we exchange these apples, then you and I will still each have one apple. But if you have an idea and I have an idea and we exchange these ideas, then each of us will have two ideas.

George Bernard Shaw

PREFACE

Considering the educational system reforms and the growing competition among the higher educational institutions, the performance of the latter is determined by their reputation, the quality and the range of current educational services they offer, and it is hard to imagine the provision of such services without the application of creative intellectual products.

Education and science are some of the most important areas of governmental activity, and their development is based on the intellectual potential of scientific and pedagogical staff. Among the main rights of scientific and pedagogical staff, the Law of Ukraine «On Higher Education» provides for the protection of intellectual property rights.

On the other hand, efficient implementation of the scientific-educational achievements made by scientist- pedagogues able to generate new ideas and introduce them into the educational process, the real technology and products is part and parcel of the innovative activity of a higher educational institution. The successful development of such activity relies on fair, mutually beneficial distribution of intellectual property rights and industrial design rights to work-related objects between the scientific and pedagogical staff and the higher educational institution.

The topicality of the discussed matters is based on several factors: firstly, the increase of the state interest in the intellectual component of higher education reform; secondly, insufficient clarity of the legal definition of the content and scope of intellectual property rights of a scientific and pedagogical staff to work-related objects, which causes their widespread infringement of latent nature and determines the low level of their commercialization; thirdly, the lack of specialized research in this area.

In this work the authors describe the legal nature of social interaction caused by the creation of intellectual property right objects at a higher educational institution; analyse the intellectual property rights of scientific and pedagogical staff; throw light on possible means of protecting these rights in case they are infringed.

The first chapter of the monograph covers the general principles for providing a legal characteristic to the structural elements of the legal relations in intellectual property rights, in which a scientific and pedagogical staff participates. It contains critical rethinking of the current legislation that regulates the relations of the parties in creation of work-related intellectual property rights objects, the framework of categories, a discussion of the contradictions that the definitions in intellectual property rights contain. The work throws light on the specifics of legal relations in intellectual property rights, substantiates the authors-determined notions and the definitions widely used in the legal science and practice.

In chapter two the readers are offered the analysis of the grounds for and the specifics of the accrual of intellectual property rights of a scientific and pedagogical staff to work-related objects and the industrial design rights, special attention is given to the means of their exercise that are most common in the current administration of the law. The authors challenge the current algorithm of distributing the proprietary intellectual property rights to work-related creations and within the limits of the legal framework suggest their own approach to the possible ways of achieving the balance of interests between the higher educational institutions and scientific and pedagogical staff in the process of creation and further usage of intellectual work-related products.

Efficient implementation of intellectual property rights of a scientific and pedagogical staff is impossible without their proper legal protection. This is what chapter three of the monograph is about. Various kinds of infringements of intellectual property rights require their own means of protection. That is why the matters of civil, criminal and administrative liability were covered.

Informative part of the monograph may be of use not only for the scientific and pedagogical staff, but also for their employers, as one of the tasks the authors set for themselves was to find the ways of preserving the balance of interests in using the intellectual property rights. We hope that the readers obtain practical help in the appendices containing the extracts from the current legal acts, as well as the samples of legal contracts.

We express our sheer gratitude to the reviewers of the monograph – to the corresponding member of the National Academy of Law Sciences of Ukraine, Doctor of Law, Professor, Director of the Scientific and Research Institute of Intellectual Property of the National Academy of Law Sciences of Ukraine Olena Pavlivna Orlyuk and the Ph.D. (in Law), Associate Professor, Director of Economics and Law Institute of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy Yuri Stepanovich Kononenko, whose valuable comments and scientific advice contributed to the improvement of a series of provisions in this publication.

РОЗДІЛ 1

Правовідносини інтелектуальної власності за участю науково-педагогічного працівника

1.1 Поняття й особливості правовідносин інтелектуальної власності за участю науково-педагогічного працівника

У теорії права правовідносини визначаються як врегульовані нормами права вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними і зобов'язаними суб'єктами – носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності – та забезпечуються державою. Не всі суспільні відносини є правовими, а лише найбільш важливі з них, ті, які врегульовані юридичними нормами. Правовідносини виникають між людьми або колективами як суб'єктами права з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів. Взаємодія людей, взаємна поведінка (усвідомлені вчинки) становлять зміст правовідносин, це суб'єктно-суб'єктні відносини¹.

Правовідносини надзвичайно багато, вони мають різний характер. За галузевою ознакою їх можна розподілити на конституційні, адміністративні, цивільно-правові, кримінально-правові, земельні, трудові, фінансові тощо.

З урахуванням того, що право інтелектуальної власності є складовою цивільного права, то відносини у сфері інтелектуальної власності мають усі ознаки цивільного правовідношення.

Цивільним правовідносинам притаманні такі властивості: представляють собою різновид суспільних відносин, соціальний зв'язок; є результатом свідомої діяльності (поведінки) людей; є вольовими відносинами; виникають, змінюються, припиняються, зазвичай, на основі норм права у випадку настання передбачених законами фактів; мають, зазвичай, двосторонній характер і є особливою формою зв'язку взаємозумовлених прав і обов'язків; охороняються і захищаються державою, забезпечуються усіма заходами державного впливу².

Водночас цивільні правовідносини мають низку особливостей, які сукупно дають можливість розрізнити їх від інших видів

правовідносин. По-перше, це особисті немайнові та майнові відносини, що регулюються нормами цивільного права. По-друге, цивільні правовідносини ґрунтуються на засадах рівності їх учасників і відсутності елементів влади і підпорядкування однієї сторони іншій. По-третє, учасники цивільних правовідносин мають автономію (відокремленість) та можуть здійснювати суб'єктивні права на власний розсуд. По-четверте, цивільні правовідносини можуть бути захищені специфічними цивільно-правовими засобами захисту, які передусім мають майновий і компенсаційний характер³.

Цивільно-правові відносини досить різноманітні за суб'єктивним складом, змістом та підставами виникнення. Вони можуть бути регулятивними або охоронними, абсолютними або відносними, особистими немайновими або майновими, довгостроковими або короткостроковими тощо. Виокремлюють також речові, зобов'язальні, спадкові відносини та відносини права інтелектуальної власності.

Відносини права інтелектуальної власності – це суспільні відносини, що виникають з приводу результатів інтелектуальної, творчої діяльності, в яких одні особи ставляться до таких результатів як власники, а всі інші особи ставляться (мають ставитися) до цих самих результатів як до чужих і повинні утримуватися від зазіхань на них⁴.

Правовідносини інтелектуальної власності є реалізацією права громадян на володіння, користування та розпорядження результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також на свободу літературної, наукової і технічної творчості, захист права інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів відповідно до ст. 41 і ст. 54 Конституції України⁵. Вказані конституційні положення втілюються у нормах Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та низки спеціальних законів. Так, ст. 177 ЦК України серед об'єктів цивільних прав таких, як речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, визначає результати інтелектуальної, творчої діяльності. Окремо ст. 199 ЦК України вказує на те, що результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної власності створюють цивільні права та обов'язки відповідно до книги четвертої ЦК України та інших законів. Частина 1 ст. 418 ЦК України зазначає, що право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом⁶.

У значенні цивільно-правового інституту право інтелектуальної власності – це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері створення, оформлення, використання й охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності людей. Наявність відносно самостійної сукупності норм та інститутів права інтелектуальної власності, що регулюють сферу якісно однорідних суспільних відносин за допомогою специфічних методів правового регулювання, дає можливість вченим визначити право інтелектуальної власності як самостійну комплексну галузь права, що являє собою сукупність норм права, які регулюють суспільні відносини, пов'язані зі створенням об'єктів права інтелектуальної власності, а також набуттям, здійсненням та захистом права на ці об'єкти⁷. Автори монографії цілком поділяють саме такий підхід щодо розуміння права інтелектуальної власності. Цей висновок ґрунтується на наявності відносно самостійної сукупності норм та інститутів права інтелектуальної власності, що регулюють сферу якісно однорідних суспільних відносин за допомогою специфічних методів правового регулювання таких, як диспозитивний, імперативний, метод заохочення, метод автономії та рівності сторін⁸.

Юридичний інструментарій, який застосовується у регулюванні суспільних відносин у сфері інтелектуальної, творчої діяльності, не обмежується методами правового регулювання, притаманними цивілістичним наукам. Для їх регулювання застосовується і набір методів, притаманний для правового регулювання публічних галузей права. Так, застосування імперативного методу регулювання пояснюється передусім наявністю цілого комплексу відносин у праві інтелектуальної власності, пов'язаних із проведенням державних реєстрацій, отриманням дозволів, встановленням спеціальних правових режимів тощо⁹.

Крім цього, створення і подальше існування об'єктів права інтелектуальної власності пов'язане із існуванням різних за характером правового регулювання відносин: приватно-правових і публічно-правових. Як слушно відзначає О. П. Орлюк, «... відносини, залежно від їх конкретного змісту, підлягають регулюванню на засадах приватного або публічного права. Відносини у сфері інтелектуальної власності є для цього досить показовим прикладом»¹⁰. Так, виникнення права інтелектуальної власності на результати духовної творчості пов'язане з абсолютними за своїм характером цивільними правовідносинами, які слідують за настанням юридичного вчинку – факту створення об'єкта права інтелектуальної власності. У цих

правовідносинах людина реалізує своє конституційне право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості й усі інші особи не повинні перешкоджати їй у цьому.

Поява об'єктів права інтелектуальної власності також можлива як результат виконання цивільного договору про створення за замовленням і використання об'єктів права інтелектуальної власності, укладеного відповідно до ст. 1112 ЦК України (цивільні правовідносини) або у зв'язку з виконанням трудового договору (трудова правовідносини). Усі вказані правовідносини мають відповідне регулювання на приватно-правових засадах цивільного або трудового права, оскільки визначення обсягу прав і обов'язків залежать від волевиявлення їх учасників.

Паралельне існування трудових і цивільно-правових відносин у сфері інтелектуальної власності визнається вищими судовими органами, адже чинне законодавство передбачає можливість урегулювання спірних питань права інтелектуальної власності між працівником і роботодавцем як при укладенні трудового договору, так і в окремому цивільному договорі. Так, у п. 24 постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 04. 06. 2010 р. «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» зазначено: «... якщо в трудовому або цивільно-правовому договорі між працівником і роботодавцем (юридичною або фізичною особою, де або в якій він працює) не передбачений інший порядок здійснення майнових прав на створений вказаний об'єкт, то вони мають спільні права ... Порядок здійснення майнових прав на такий об'єкт може бути врегульований цивільно-правовим договором». Далі у п. 25 цієї постанови йдеться про таке: «За створення і використання службового твору автору належить авторська винагорода, розмір та порядок виплати якої встановлюються трудовим договором (контрактом) або цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем. При цьому трудовим договором між ними може передбачатися умова щодо укладення цивільно-правового договору про створення об'єкта авторського права і (або) суміжних прав та обов'язок працівника щодо сповіщення про створення такого об'єкта»¹¹.

Набуття прав промислової власності пов'язане з формальною процедурою отримання охоронних документів (патенту, свідоцтва), яка опосередковується через адміністративні правовідносини, в яких однією зі сторін виступає центральний орган виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності – Державна служба інтелектуальної

власності*, а іншою – заявник, як правило, творець об'єкта права інтелектуальної власності. В цьому випадку яскраво виявляються ознаки публічного характеру правового регулювання, оскільки оминати цю процедуру неможливо.

За підставою виникнення розрізняють регулятивні й охоронні правовідносини. Регулятивні правовідносини – це правовідносини, які призначені для опосередкування (регулювання) зв'язків нормального цивільного обороту і виникають переважно на підставі правомірного юридичного акта, як правило, правочину¹² (наприклад, авторські правовідносини, які виникли у зв'язку із написанням підручника або із виконання договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності на переклад – *авт.*). Охоронні правовідносини – це правовідносини, які виникають у випадках необхідності захисту інтересів учасників цивільного обороту переважно на підставі цивільного правопорушення¹³ (наприклад, притягнення до кримінальної відповідальності за порушення авторських прав; відшкодування шкоди праволодільцю у випадку спотворення твору – *авт.*).

Враховуючи різноманітність об'єктів цивільних правовідносин інтелектуальної власності, чим зумовлюються й відмінності у характері та обсязі прав суб'єктів зазначених правовідносин, у юридичній науковій літературі виокремлюють такі їх різновиди: 1) авторські правовідносини; 2) правовідносини, суміжні з авторськими; 3) правовідносини промислової власності; 4) правовідносини, суміжні з правовідносинами промислової власності; 5) інші правовідносини

* 23 серпня 2016 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову про оптимізацію діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності. Постанова передбачає: ліквідацію Державної служби інтелектуальної власності (далі – ДСІВ); передачу функцій з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності до Мінекономрозвитку; передача державного підприємства «Укрпатент», державної організації «Українське агентство з авторських та суміжних прав» та державного підприємств ва «Інтелзахист» зі сфери управління ДСІВ до Мінекономрозвитку. До набрання чинності постанови щодо особливостей виконання Мінекономрозвитку відповідних повноважень ДСІВ продовжуватиме здійснювати свої функції. Зазначена інформація узгоджується з абзацом другим пункту 12 Порядку здійснення заходів, пов'язаних з утворенням, реорганізацією або ліквідацією міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.10.2011 № 1074, де зазначено, що орган виконавчої влади, щодо якого набрав чинності акт Кабінету Міністрів України про його припинення, продовжує здійснювати повноваження та виконувати функції з формування й реалізації державної політики у визначеній Кабінетом Міністрів України сфері до набрання чинності актом Кабінету Міністрів України щодо можливості забезпечення здійснення утвореним органом виконавчої влади його повноважень і виконання функцій. Таким чином, з моменту опублікування відповідної постанови та до прийняття окремого акта Уряду щодо особливостей виконання Мінекономрозвитку повноважень з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності ДСІВ України продовжує реалізовувати покладені на неї функції.

інтелектуальної власності¹⁴. На нашу думку, така класифікація цілком прийнятна, особливо з урахуванням предмету цього дослідження, оскільки специфіка об'єктів права інтелектуальної власності, створених при виконанні трудових обов'язків, змушує віднести до п'ятої групи цієї класифікації правовідносини, що виникають у зв'язку зі створенням службового об'єкта права інтелектуальної власності науково-педагогічним працівником.

Таким чином, правовідносини інтелектуальної власності мають низку спеціальних ознак:

- 1) складаються лише у сфері інтелектуальної власності;
- 2) учасниками або суб'єктами правовідносин інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності та інші фізичні чи юридичні особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до ЦК України, іншого закону чи договору;
- 3) об'єктом цих правовідносин є те, з приводу чого виникають права інтелектуальної власності. Об'єкт права інтелектуальної власності – це такий творчий результат, який визначений у законі, відповідає вимогам чинного законодавства, знаходиться під спеціальною правовою охороною (твір, винахід, корисна модель, промисловий зразок тощо).

Не всі результати інтелектуальної творчої діяльності є об'єктами правовідносин інтелектуальної власності. Надзвичайно складним і гостро дискусійним залишається питання надання правової охорони ідеї як такій.

Не викликає заперечень той факт, що початком будь-якого творчого процесу виступає ідея. За чинним законодавством ідея не може бути об'єктом правової охорони. Згідно ч. 3 ст. 433 ЦК України авторське право не поширюється на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції як такі¹⁵. У зв'язку з тим, що ідеї, попри інтелектуальну, творчу складову, не включені до переліку охороноздатних об'єктів права інтелектуальної власності, серед науковців сформувалися діаметрально протилежні підходи щодо можливості надання правової охорони ідеї як результату інтелектуальної, творчої діяльності¹⁶.

Питання стосовно того, чи може ідея бути об'єктом права інтелектуальної власності неодноразово порушувалося філософами, науковцями-правознавцями. Зокрема, у XVIII–XIX століттях над ним активно працювали І. Фіхте. Наприкінці XX – на початку XXI століття такі фахівці, як М. М. Малейна, Є. Л. Беліловський, Н. В. Макагонова

обґрунтовано заговорили про необхідність надання ідеї статусу об'єкта права інтелектуальної власності. Про те, що ідея не може бути об'єктом правової охорони, стверджують І. О. Мікульонок, Г. В. Черевко, Ю. М. Кузнецов та інші автори¹⁷. Досліджуючи специфіку правової охорони елементів твору, В. Я. Іонас відніс ідею до «юридично байдужих» елементів, тобто таких, що не охороняються¹⁸. Проте, на нашу думку, дослідник до поняття «ідея» підійшов з точки зору теорії літератури, розуміючи його у вузькому значенні. Можна до певної міри погодитись із аргументами Г. О. Ульянової, яка також говорить, що ідея як об'єкт авторського права не охороняється, тому до моменту втілення ідеї в об'єкт права інтелектуальної власності в автора ідеї права інтелектуальної власності на неї не виникають. Автор стверджує, що самої інформації, яка є змістом ідеї, може бути достатньо для плагіатора, щоб на її основі створити об'єкт права інтелектуальної власності та привласнити його собі. Визнаючи, що з позиції права інтелектуальної власності такі дії вкрай важко визнати правопорушенням, дослідниця вважає їх зловживанням правом, адже плагіатор цілеспрямовано використовує отриману інформацію всупереч чесним звичаям, загальним правилам з усвідомленням можливості настання негативних наслідків для власника ідеї¹⁹.

Для елементарного уявлення про цей загальнолюдський феномен скористаємося можливостями Інтернету. У форматі україномовної версії Вікіпедії ідея (грец. *εδος* (*ейдос*); *Ιδέα* – початок, принцип) – у первісному значенні – форма духовно-пізнавального відображення певних закономірних зв'язків та відношень зовнішнього світу, спрямована на його перетворення. За своєю логічною будовою ідея є формою мислення, різновидом поняття, зміст якого своєрідно поєднує в собі як об'єктивне знання про наявну дійсність, так і суб'єктивну мету, спрямований на її перетворення. Особливістю ідеї є здатність виявляти найсуттєвіші, всепідпорядковуючі риси і закони об'єктивних процесів і створювати цілісний, взірцевий образ предмета в пізнанні або творчості. З цього погляду ідея споріднена з ідеалом, оскільки спрямована на досягнення вищої істинності й довершеності у відображенні й перетворенні існуючого. Ідея покладається в основу того чи іншого процесу людської творчості²⁰.

У словнику української мови «ідея» вживається в кількох значеннях, серед яких найбільш підходять до характеристики початкового етапу творчості такі: поняття, уявлення, що відбивають дійсність у свідомості людини та виражають ставлення її до

навколишнього світу; думка про що-небудь, міркування з приводу чогось²¹.

В науці та мистецтві ідеєю називається головна думка твору або загальний принцип теорії чи винаходу, взагалі задум або найсуттєвіша частина задуму. У цьому ж значенні термін ідея трактується в сфері регулювання авторського права.

Ідея є основою всієї творчої, інтелектуальної власності. Ідея є першим етапом появи нового об'єкта права інтелектуальної власності, який не отримав належного регулювання на законодавчому рівні. Охорона виключно об'єктів призводить до того, що автор оригінальної ідеї незахищений перед «інтелектуальними крадіями». Шукаючи інвестора, підбираючи фахівців, які б допомогли втілити ідею в охороноздатний об'єкт, автор ідеї постійно перебуває під ризиком її привласнення та використання без його участі²².

Оцінити ідею, донести її зміст до оточуючих людей можна лише за умови або словесного або візуального відтворення, тобто спочатку її потрібно стисло сформулювати або хоча б схематично зобразити. Це повинно бути зроблено таким чином, щоб зміст ідеї був зрозумілий іншим. Проте сучасний розвиток практики інтелектуальної власності залишається на тій позиції, що охороні підлягає лише відчутна форма втілення ідеї, а не власне ідея, незалежно від того яким чином вона виражена²³.

Так, постановою Кабінету Міністрів України № 1756 від 27. 12. 2001 р. «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» передбачено вимоги до оформлення матеріальної форми твору. Відповідно до цього нормативного акту примірник твору подається у такій матеріальній формі: у друкованому вигляді мовою оригіналу на паперовому чи електронному носії, або у вигляді звукозапису чи у вигляді звукозапису; у вигляді фотографій чи слайдів, або на електронному носії²⁴.

Стосовно предмету нашого дослідження ідею можна було б зафіксувати як своєрідний макет майбутнього об'єкта права інтелектуальної власності у вигляді орієнтовної назви наукового твору (узагальнюючої наукової праці, монографії, збірника наукових праць, збірника документів і матеріалів, тез та матеріалів наукових конференцій, словника, енциклопедії, наукового довідника або покажчика, наукового періодичного видання тощо) або бажаного результату окремих видів науково-технічних робіт (науково-дослідних, дослідно-конструкторських, проектно-конструкторських, дослідно-технологічних, технологічних, пошукових та проектно-пошукових

робіт, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інших робіт, пов'язаних з доведенням нових наукових і науково-технічних знань до стадії практичного використання) у службовому або технічному завданні роботодавця.

На наш погляд, для надання ідеї правової охорони у майбутньому потрібно спочатку дослідити і вирішити низку питань: розглядати ідею як самостійний елемент твору, який охороняється авторським правом або як самостійний об'єкт права інтелектуальної власності; якщо це самостійний об'єкт, то за якою процедурою (формальною чи неформальною) надавати правову охорону; якщо це залежить від виду об'єкта (право промислової власності чи авторське право), то за якими саме критеріями охороноздатності оцінювати ідею і до компетенції якого органу чи особи це буде входити.

Правовідносини інтелектуальної власності за участю науково-педагогічного працівника мають свої особливості. Таке судження ґрунтується на тому, що останній є не лише творцем об'єктів права інтелектуальної власності. Передусім він є працівником освітнього закладу, який виконує трудові функції, враховуючи також і ті, що пов'язані зі створенням об'єктів права інтелектуальної власності. Такі об'єкти є «службовими» або, відповідно до ЦК України, такими, що створені у зв'язку з виконанням трудового договору. Певною мірою можна стверджувати, що цивільно-правові відносини права інтелектуальної власності на службовий об'єкт між працівником-творцем і роботодавцем є похідними від трудових відносин, які виникли у часі раніше між тими ж суб'єктами, і виступають у цьому випадку первинними²⁵.

Правове регулювання означених відносин здійснюється за нормами цивільного законодавства: ст. 429 ЦК України «Права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору», спеціальними законами у сфері інтелектуальної власності («Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»²⁶, «Про охорону прав на промислові зразки»²⁷, «Про авторське право і суміжні права»²⁸ тощо), – та регулюються положеннями Кодексу законів про працю України (далі – КзпПУ) й нормативних актів у сфері освіти.

Залежно від просторово-часового критерію правовідносини інтелектуальної власності за участю науково-педагогічного працівника можуть бути двох видів: перший – відносини, які виникають зі створення об'єкта права інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням трудового договору; другий – ті, які виникають зі створення об'єкта права інтелектуальної власності поза виконанням

трудового договору за власною ініціативою науково-педагогічного працівника. В останньому випадку творцем, суб'єктом розглядуваних правовідносин, виступатиме не працівник, а фізична особа. Тому предметом нашого розгляду виступатиме лише перший вид правовідносин.

Правовідносини, які виникають зі створення об'єкта права інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням трудового договору у вищому навчальному закладі, мають свою внутрішню структуру, що визначається сукупністю трьох елементів: 1) учасники або суб'єкти: творець – науково-педагогічний працівник і вищий навчальний заклад; 2) об'єкт: службовий об'єкт права інтелектуальної власності; 3) зміст становлять суб'єктивні права і обов'язки їх учасників. Особливості цих елементів будуть розглянуті далі в роботі.

Виникнення правовідносин інтелектуальної власності законом пов'язується з юридичними фактами. Загальна теорія права під останніми розуміє передбачені нормами права конкретні соціальні обставини, які є підставою для настання певних юридичних наслідків: виникнення, зміни, припинення правовідношення. Юридичні факти класифікують за різними критеріями. Найпоширенішим є вольовий. За ним виокремлюють факти дії, події і стани. Безсумнівно, що виникнення правовідносин інтелектуальної власності пов'язують з фактами-діями, оскільки створенню об'єкта права інтелектуальної власності передують складний і до кінця незбагнений інтелектуальний творчий процес людини, спрямований на вирішення поставленої задачі, досягнення цілком конкретного результату.

Сама по собі одна дія (наприклад, написання науково-педагогічним працівником наукової статті) не викликає такого юридично значущого наслідку як виникнення права інтелектуальної власності на результат творчої діяльності. Потрібно встановити кілька послідовних, пов'язаних у кінцевому підсумку між собою фактів, які в теорії права іменують «юридичним складом».

У науці розрізняють три види юридичних складів: із незалежним накопиченням елементів; із послідовним нагромадженням елементів; альтернативний склад²⁹. Склад із незалежним накопиченням елементів полягає у тому, що окремі юридичні факти, що в нього входять, виникають незалежно один від одного і в будь-якій послідовності. Склад із послідовним нагромадженням елементів передбачає чітку послідовність виникнення окремих юридичних фактів. Послідовність виникнення цих фактів не повинна змінюватись. Альтернативний склад представляє собою сукупність окремих юридичних фактів, кожний з

яких може стати підставою виникнення суб'єктивних прав та обов'язків³⁰. Перший вид складу автор відразу виключила із підстав виникнення суб'єктивних прав науково-педагогічних працівників. Альтернативний склад не може бути підставою тому, що тоді у випадку створення твору йшлося б лише про суб'єктивні права автора, що ж до суто трудових правовідносин – про права та обов'язки працівника як суб'єкта трудового права. Склад із послідовним нагромадженням елементів як підстава виникнення суб'єктивних прав науково-педагогічних працівників є, на думку Ю. С. Єпіфанової, найбільш допустимим³¹.

Дуалістичний характер правового регулювання правовідносин інтелектуальної власності за участю науково-педагогічного працівника зі створення службових об'єктів права інтелектуальної власності викликає до життя і специфічний набір юридичних фактів, які притаманні як трудовим, так і цивільним правовідносинам, що утворюють склад з послідовним нагромадженням елементів.

До юридичного складу правовідносин інтелектуальної власності за участю науково-педагогічного працівника на службовий об'єкт входять такі юридичні факти: укладення трудового договору між науково-педагогічним працівником і вищим навчальним закладом; трудова функція, яка пов'язана зі створенням або можливістю створення об'єкта права інтелектуальної власності; факт створення об'єкта інтелектуальної власності саме при виконанні трудових обов'язків або письмового службового завдання вищого навчального закладу. В окремих випадках (щодо службових винаходів, корисних моделей) потрібно встановити такі факти, як використання досвіду, виробничих знань, секретів виробництва, а також обладнання роботодавця у створенні службового об'єкта. У випадках, прямо зазначених у законодавстві, фактом, який входить до нашого юридичного складу, виступає охоронний документ встановленого зразка (патент, свідоцтво, посвідчення), виданий за окремою процедурою, передбаченою спеціальними нормативно-правовими актами. Цей факт підтверджує створення самого об'єкта права інтелектуальної власності. До юридичного складу може входити також цивільний договір про розподіл і використання майнових прав інтелектуальної власності на службовий об'єкт права інтелектуальної власності, який визначає обсяг майнових прав між автором і роботодавцем. Проте права останніх можуть також бути розмежовані і в трудовому договорі (контракті).

На межі між трудовими і цивільними правовідносинами інтелектуальної власності, пов'язаними зі створенням службового об'єкта, можуть виникати адміністративні відносини під час отримання охоронного документа на об'єкти права промислової власності. Адміністративні правовідносини – це врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, в яких їх сторони взаємозв'язані й взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав і обов'язків, встановлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами. Сторонами виступають суб'єкти адміністративного права, тобто носії передбачених адміністративно-правовими нормами прав і обов'язків, які здатні ці права реалізувати, а покладені обов'язки виконувати. Головною особливістю адміністративно-правових відносин є те, що однією зі сторін завжди є носій юридично-владних повноважень щодо інших суб'єктів, якими його наділяють адміністративно-правові норми³². Для отримання охоронного документа (патенту чи свідоцтва) науково-педагогічний працівник або вищий навчальний заклад повинен звернутися до Державної служби інтелектуальної власності і подати заявку встановленої форми відповідно до затверджених Правил (наприклад, Правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України № 197 від 15. 03. 2002 р.; Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України № 22 від 22. 01. 2001 р. тощо). Про це докладніше піде мова у розділі 2 цього дослідження. Після видачі патенту чи свідоцтва адміністративні відносини припиняються і виникають цивільні відносини інтелектуальної власності.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що правовідносини у сфері інтелектуальної власності за участю науково-педагогічного працівника – це врегульовані нормами Цивільного кодексу України, Кодексу законів про працю України, інших нормативних актів у сфері інтелектуальної власності та в освітній галузі суспільні відносини зі створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності, учасники яких (науково-педагогічний працівник і вищий навчальний заклад) мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Певною мірою відносини права інтелектуальної власності між науково-педагогічним працівником-творцем і вищим навчальним закладом-роботодавцем є похідними від первинних трудових відносин, які виникли у часі раніше між тими ж суб'єктами. На стадії створення об'єкта права інтелектуальної власності між науково-педагогічним працівником і

вищим навчальним закладом існують трудові відносини, а на стадії його подальшого використання – трудові і цивільні.

У першому й другому розділах дослідження ми зупинимось на регулятивних відносинах інтелектуальної власності за участю науково-педагогічного працівника, а охоронним буде присвячено третій розділ.

1.2 Службовий об'єкт права інтелектуальної власності як результат інтелектуальної, творчої діяльності науково-педагогічного працівника

Одним із необхідних елементів цивільних правовідносин є їх об'єкт. Під об'єктом розуміють те, з приводу чого виникає і здійснюється діяльність суб'єктів правовідношення³³. Як уже зазначалось, перелік об'єктів цивільних правовідносин визначений у ст. 177 ЦК України. Спеціальною нормою щодо останньої є ст. 420 ЦК України, яка містить перелік об'єктів права інтелектуальної власності. До них належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці.

Специфіка створення, правової охорони, момент виникнення права інтелектуальної власності на результати інтелектуальної, творчої діяльності людини визначають особливості тих чи інших правовідносин у сфері права інтелектуальної власності, тому автори значну увагу приділяють класифікації їх об'єктів³⁴. Підходи до класифікацій у сучасній науковій літературі з питань інтелектуальної власності докладно проаналізовано Ю. С. Кононенком, С. В. Корновенком у посібнику «Вступ до інтелектуальної власності»³⁵. Найпоширенішим є поділ об'єктів права інтелектуальної власності на дві групи: до першої входять об'єкти авторського права і суміжних права, а другу складають об'єкти права промислової власності. Вказані групи об'єктів беруть свій початок з поділу творчої діяльності на духовну і науково-технічну і утворюють основні відносно самостійні

інститути права інтелектуальної власності. Такий підхід до структури інтелектуальної власності у науці є традиційним і відповідає ст. 2 Стокгольмської конвенції 1967 р. про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

До об'єктів першої групи належать: літературні і художні твори, комп'ютерні програми, бази даних, виконання, фонограми, відеограми тощо. Ці об'єкти є результатом духовної творчості людини. Їх походження і визначило назву такого інституту права інтелектуальної власності як інститут авторського права та суміжних прав.

Об'єктом авторського права є твір, але не будь-який, «а тільки той, що відповідає встановленим законом вимогам: а) має творчий, оригінальний характер; б) виражений в об'єктивній формі»³⁶.

Твір визнається об'єктом правової охорони незалежно від призначення, художнього рівня, цінності, незалежно від його змісту, жанру, обсягу, мети (реклама, пропаганда, освіта, інформація, розваги тощо). Не впливає на це спосіб чи форма його вираження. Ця форма може бути найрізноманітнішою – усною чи письмовою – рукопис, ноти, креслення, схеми, запис на магнітну плівку, фотографії та інше. Не має значення завершено чи не завершено твір, опублікований (оприлюднений) твір чи ні. Частина твору, яка може використовуватися самостійно, зокрема й оригінальна назва твору, розглядається як твір і підлягає правової охороні відповідно до Закону.

У ст. 433 ЦК України наведено перелік об'єктів авторського права: 1) *літературні та художні твори*. До цієї групи належать романи, поеми, статті та інші письмові твори; лекції, промови, проповіді та інші усні твори; драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори; музичні твори (з текстом або без тексту); аудіовізуальні твори; твори живопису, архітектури, скульптури та графіки; фотографічні твори; твори ужиткового мистецтва; ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки.

Окрему групу складають так звані «похідні» твори, до яких належать переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів, а також збірники творів. Переклад твору є творчим процесом, за допомогою якого відтворюється твір, що перекладається, в іншій мовній формі. Тому він є самостійним об'єктом авторського права. Проте можливі переклади, які не мають творчого характеру. У цьому разі вони не визнаються об'єктами авторського права (дослівний переклад без належної наукової і літературної обробки). Не визнається об'єктом авторського права

переклад офіційних документів, якщо сам переклад має також офіційний характер. Збірники творів є об'єктами авторського права, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної, творчої діяльності. Сутність останньої при укладанні таких збірників полягає в тому, що автор збірника самостійно відбирає матеріал, розташовує його за своєю оригінальною системою і досить часто піддає його певній обробці, наприклад, адаптує стародавній текст до сучасних вимог, супроводжує його своїм коментарем, посиланнями, предметним чи іменним показником. При включенні до збірника творів, які є об'єктами охорони авторського права, необхідною умовою виникнення авторського права укладача є непорушність авторських прав авторів, твори яких включені до збірника. Автори творів, включених до складених творів, мають право використовувати свої твори незалежно від складеного твору, якщо інше не передбачено авторським договором;

2) *комп'ютерні програми* охороняються як літературні твори. Це визнає комп'ютерні програми об'єктами авторського права, але за правовим режимом прирівнює їх до літературних творів. В умовах ринкової економіки комп'ютерні програми (програми для ЕОМ) набули значення товарної продукції, що високо цінується. Зазначена продукція поєднує в собі результати інтелектуальної творчості і технічної праці високої складності. Правова охорона поширюється на всі види комп'ютерних програм, у тому числі на операційні системи і програмні комплекси, які можуть бути виражені будь-якою мовою і в будь-якій формі, включаючи вихідний текст і об'єктний код. Проте поза охороною залишаються ідеї і принципи, які лежать в основі програм, насамперед, ідеї і принципи організації інтерфейсу і алгоритму, а також мови програмування;

3) *компіляції (бази) даних* – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, у тому числі електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів. Творчий характер цього об'єкта виявляється в особливому, оригінальному підборі й організації даних, незалежно від того, чи є ці дані об'єктом авторського права. Правова охорона бази даних не поширюється на самі дані, втілені в цю базу, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

4) *інші твори.*

Перелік не є вичерпним, що можна пояснити практичною неможливістю перелічити всі можливі твори, на створення яких здатна людина³⁷.

Об'єктами суміжних прав є: *виконання, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення*, – цей перелік є вичерпним. Для легітимації зазначених об'єктів не вимагається виконання будь-яких формальностей щодо цих об'єктів. Не висувуються також якісь спеціальні вимоги щодо їхнього призначення, змісту, цінності тощо, способу чи форми вираження³⁸.

Другу групу (об'єкти права промислової власності) складають: *винаходи, корисні моделі, промислові зразки; засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, виробленої продукції*. Йдеться передусім про: комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; нетрадиційні результати інтелектуальної, творчої діяльності: відкриття, komponування інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційна таємниця тощо.

Об'єкти права інтелектуальної власності, які входять до другої групи, можна використовувати будь-яким способом, що не суперечить закону, в промисловості, сільськогосподарському виробництві тощо. Тому норми, які регулюють їх охорону, дістали назву «інститут промислової власності». Цей термін був запроваджений Паризькою конвенцією про охорону промислової власності³⁹, за ст. 1 якої «промислова власність» розуміється в найбільш широкому значенні і поширюється не тільки на промисловість і торгівлю у їх безпосередньому розумінні, а також і на галузі сільськогосподарського виробництва і добувної промисловості та на всі продукти промислового чи природного походження, наприклад: вино, зерно, тютюновий лист, фрукти, худоба, копалини, мінеральні води, пиво, квіти, борошно. Оскільки вказана Конвенція об'єктами охорони промислової власності визначає патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та вказівки про походження чи найменування місця походження, а також припинення недобросовісної конкуренції⁴⁰, то інститут промислової власності інакше називають патентним правом – за назвою охоронного документа, який видається на підтвердження прав інтелектуальної власності творця.

Проте окремі автори висловлюють власні аргументи щодо відмінностей у вищевказаному переліку об'єктів промислової

власності. Так, Г. В. Черевко до об'єктів права промислової власності зараховує такі: технічні рішення (винаходи); корисні моделі; промислові зразки; символи чи позначення, що проставляються на промислових виробах, що використовуються при наданні послуг (знаки для товарів і послуг); зовнішній вигляд промислових виробів (промислові зразки – малюнки чи моделі); сорти рослин; зазначення місць походження товарів; найменування фірм, під якими вони виступають у публічному обігу (фірмові найменування); топографії інтегральних мікросхем. У право промислової власності включають також право на припинення недобросовісної конкуренції, тобто використання прийомів, що суперечать ustalеним у промисловій і торгівельній практиці чесним звичаям⁴¹. О. І. Харитонова вважає, що «право промислової власності» включає в себе так зване «патентне право», а також право інтелектуальної власності на правові засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг⁴². Існуючий плюралізм думок стосовно об'єктів промислової власності зумовлений тим, що «промислова власність» у контексті Паризької конвенції, як ми зазначали вище, розуміється в широкому сенсі й поширюється не тільки на промисловість і торгівлю, а й на сільськогосподарське виробництво й добувну промисловість, всі продукти промислового або природного походження⁴³.

Об'єктами патентних відносин є *винаходи, корисні моделі та промислові зразки*, тобто такі результати інтелектуальної діяльності людини, правова охорона яких засвідчується патентом.

Відповідно до абз. 3 ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» винахід (корисна модель) – це результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології⁴⁴. Винахід і корисна модель – це не одне і те саме. Відмінності їх полягають у тому, що корисна модель є менш значущою за своїм внеском у розвиток техніки, ніж винахід, для неї закріплена спрощена процедура видачі охоронного документа⁴⁵. Винахід відповідає умовам патентоздатності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним, а корисна модель – якщо є новою і промислово придатною.

Відповідно до абз. 2 ст. 1 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» під промисловим зразком розуміється результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання⁴⁶. Об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та

ергономічних потреб. Умовою патентоспроможності промислового зразка є його новизна.

Ще одним результатом інтелектуальної, творчої діяльності є наукове відкриття. Згідно зі ст. 457 ЦК України науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання⁴⁷. Об'єктами наукового відкриття є закономірності, властивості й явища матеріального світу. Право на наукове відкриття засвідчується дипломом та охороняється чинним законодавством.

До об'єктів промислової власності належить також й *раціоналізаторська пропозиція*, під якою відповідно до ст. 481 ЦК України розуміється визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності. Об'єктом раціоналізаторської пропозиції може бути матеріальний об'єкт або процес. Обсяг правової охорони раціоналізаторської пропозиції визначається її описом, а також кресленнями, якщо вони подані⁴⁸.

Компонування (топографія) інтегральної мікросхеми як об'єкт права промислової власності – це зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними. В угоді TRIPS (Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності) вжито термін «топографія (компонування)». У Законі України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»⁴⁹ – «топографія». У ЦК України – «компонування»⁵⁰. Вважається, що останній термін найбільш повно передає суть зазначеного об'єкта. Обсяг прав на топографію інтегральної мікросхеми визначається зображенням топографії інтегральної мікросхеми на матеріальному носії. Компонування вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності, якщо воно є оригінальним.

Селекційні досягнення: сорт рослин, порода тварин, – є також результатами творчої діяльності. До ознак охороноздатності цих об'єктів відносять вирішення завдання виведення нового сорту рослин або породи тварин, новизну селекційного досягнення, його вирізняльність, однорідність і стабільність⁵¹.

Інші об'єкти права інтелектуальної власності, що належать до інституту промислової власності (комерційне найменування, торговельна марка, географічне зазначення (зазначення походження

товару)), використовуються юридичними особами у комерційній діяльності та їх аналіз виходить за межі нашого дослідження.

Об'єкти права інтелектуальної власності, які створюються науково-педагогічним працівником під час виконання ними трудового договору, прийнято називати «службовими». Існує кілька нормативно-правових актів, в яких міститься визначення службових об'єктів права інтелектуальної власності.

У ст. 429 ЦК України йдеться про права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору. У спеціальних законах у сфері інтелектуальної власності застосовується поняття «службовий».

Так, ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визнає твір службовим, якщо він створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службових завдань або згідно з трудовим договором (контрактом) між ним і роботодавцем⁵². Згідно зі ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» службовий винахід (корисна модель) – винахід (корисна модель), створений працівником: у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачене інше; з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва і обладнання роботодавця⁵³.

Незалежно від мети, якою керувався законодавець формулюючи назву та зміст ст. 429 ЦК України, в результаті правознавці отримали термінологічну неузгодженість загального закону зі спеціальними законами щодо охорони об'єктів авторського права. О. О. Штефан пропонує для усунення термінологічної неузгодженості словосполучення «об'єкт, створений у зв'язку із виконанням трудового договору», яке вжито у ст. 429 ЦК України, замінити на «службовий» твір⁵⁴. Погоджуючись з необхідністю удосконалення в цій частині змісту ст. 429 ЦК України, вважаємо, що точніше буде термін «службовий об'єкт права інтелектуальної власності», адже вказана норма охоплює усі результати інтелектуальної, творчої діяльності працівника при виконанні трудового договору, а не лише сферу авторського права.

Окрім вищевказаних, інші об'єкти права інтелектуальної власності свого легального визначення як «службові» поки що не мають, хоча їх створення під час виконання трудового договору цілком можливе і досить поширене на практиці. Чинним законодавством не встановлено поняття «службовий сорт рослин», «службова порода тварин» тощо. Зазначені об'єкти у спеціальних законах або визначаються як такі, що

створені у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи доручення роботодавця⁵⁵, або взагалі не згадуються⁵⁶. Такі поняття, як «службовий промисловий зразок» та «службова топографія інтегральної мікросхеми» законодавством також не встановлено. У ст. 8 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» є лише натяк на існування такого об'єкта: «якщо промисловий зразок створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи доручення роботодавця, за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше»⁵⁷. Аналогічне визначення щодо розуміння службового компонування (топографії) інтегральної мікросхеми містить ст. 7 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»⁵⁸.

У наукових дослідженнях також недостатньо уваги приділено визначенню об'єкта права інтелектуальної власності «службовим», зокрема створеного науково-педагогічним працівником, а також немає єдиного розуміння підстав або умов надання об'єкту права інтелектуальної власності статусу службового. Так, одні вчені до категорії службових об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема авторського права, зараховують літературні письмові твори наукового та навчально-методичного характеру, а також аудіовізуальні твори навчального характеру у випадку, коли діяльність щодо їх створення є трудовою функцією науково-педагогічного працівника, передбачена їх індивідуальними планами і входить до «навантаження» викладача⁵⁹. Інші, наприклад Ю. В. Осипова, виокремлюють дві основні умови, наявність яких є необхідною для застосування режиму «службових» об'єктів права інтелектуальної власності як відповідно до ЦК України, так і до спеціальних законів. По-перше, це наявність між майбутнім творцем об'єкта права інтелектуальної власності та вищим навчальним закладом трудових відносин, про що свідчитиме укладений вказаними особами трудовий договір; по-друге, інтелектуальна, творча діяльність має бути визначена в якості трудової функції (обов'язку) творця-працівника вищого навчального закладу⁶⁰.

Дещо інакше, аніж у Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», пропонує визначати службовий винахід Т. В. Ярошевська. Автор вважає, що таким є винахід, створений працівником-винахідником: у зв'язку з виконанням трудового завдання (перша категорія); за власною ініціативою з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва та обладнання роботодавця (друга категорія)⁶¹. Дослідниця пропонує розподілити службові винаходи на категорії. Це дозволить диференційовано підійти до визначення і розподілу між сторонами майнових прав на них, що

створить в Україні атмосферу сприяння і заохочення до винахідницької діяльності. Ознаками службового винаходу першої категорії, на думку автора, є такі: 1) факт наявності трудових відносин між роботодавцем і працівником-винахідником; 2) створення винаходу за чітко встановлених обставин (виконання трудового завдання); 3) створення винаходу протягом певного періоду (упродовж терміну дії належним чином оформленого трудового договору (контракту)); 4) предмет винаходу належить до сфери діяльності роботодавця. Дослідниця вказує також ознаки службового винаходу другої категорії: 1) факт наявності трудових відносин між роботодавцем і працівником-винахідником; 2) створення винаходу за допомогою технічних засобів роботодавця (з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва і обладнання роботодавця); 3) створення винаходу протягом певного періоду (упродовж терміну дії належним чином оформленого трудового договору (контракту)); 4) предмет винаходу повинен належати до сфери діяльності роботодавця⁶².

Термінологічні розбіжності, відсутність визначення «службовий об'єкт», зокрема і тих, що створені науково-педагогічним працівником, значною мірою ускладнює належне правозастосування. Це може призвести до порушення прав інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника.

Для того, щоб сформулювати *поняття «службовий об'єкт права інтелектуальної власності»* потрібно з'ясувати умови, яким він має відповідати. Аналіз норм чинного законодавства та висловлених в науковій літературі позицій дозволяє обґрунтовано стверджувати, що для визнання об'єкта права інтелектуальної власності службовим, необхідним є дотримання певних умов. З урахуванням того, що останні залежать від виду об'єкта права інтелектуальної власності, їх можна розділити на загальні і спеціальні. Загальні умови притаманні усім службовим об'єктам права інтелектуальної власності, а спеціальні – лише об'єктам права промислової власності (патентного права).

До загальних умов належать такі, як: наявність оформленого трудового договору, створення об'єкта права інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням працівником трудових обов'язків, передбачених посадовою інструкцією або трудовим договором (контрактом); створення об'єкта права інтелектуальної власності під час виконання працівником службового завдання, виданого роботодавцем (у робочий час, передбачений правилами внутрішнього трудового розпорядку або

у поза робочий час, але у зв'язку із виконанням службового завдання). Розглянемо їх докладніше.

Наявність оформленого трудового договору. Відповідно до ч. 1 ст. 21 КЗпПУ трудовим договором є угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін⁶³.

Дослідники трудового права одностайні в тому, що саме трудовий договір, а не будь-які інші юридичні факти є підставою виникнення трудових відносин. Тому ми критично сприймаємо точку зору Є. Ш. Гарєєва про те, що посилання у ЦК України на трудовий договір з приводу створення об'єктів права інтелектуальної власності може значно звужити коло службових винаходів, оскільки цей договір може бути не єдиною підставою виникнення трудових відносин⁶⁴.

Перш, ніж науково-педагогічний працівник може виступати суб'єктом правовідносин у сфері права інтелектуальної власності на службові об'єкти, йому «...необхідно, по-перше, відповідати певним, визначеним законом, кваліфікаційним характеристикам; по-друге, укласти з вищим навчальним закладом відповідного рівня акредитації трудовий договір (контракт), що передбачатиме здійснення педагогічної або педагогічної та наукової, науково-технічної діяльності»⁶⁵. Не оспоруючи загалом це твердження, зауважимо, що Закон України «Про вищу освіту» встановлює особливий порядок зайняття посад науково-педагогічних працівників – конкурс. Останній дозволяє обрати найбільш кваліфікованих, досвідчених, із високим рівнем педагогічної майстерності претендентів.

Обрання конкретного учасника за конкурсом можна віднести до одного з видів юридичних фактів серед інших у фактичному юридичному складі. Лише після обрання за конкурсом створюються умови для укладання трудового договору.

При заміщенні посад за конкурсом необхідними є декілька юридичних фактів та умов: подання документів на конкурс, розгляд їх конкурсною комісією, прийняття рішення вченою радою про обрання за конкурсом, затвердження цього рішення наказом ректора.

До юридичних фактів належить акт обрання за конкурсом і трудовий договір, а затвердження рішення керівником, видання наказу є актами, що супроводжують вищезазнані юридичні факти⁶⁶.

Трудове законодавство не містить положень, які стосуються регулювання правового режиму службових об'єктів права інтелектуальної власності, хоча саме трудовий договір є необхідним юридичним фактом, з яким законодавець пов'язує надання статусу «службового об'єкту права інтелектуальної власності».

Проте контракт як особлива форма трудового договору надає можливість врегулювати спірні питання права інтелектуальної власності між працівником і роботодавцем шляхом включення до нього спеціальних умов. Саме тому для визначеності майбутніх відносин із науково-педагогічним працівником, функціональні обов'язки якого припускають створення або можливість створення службового об'єкта права інтелектуальної власності (професор, доцент, викладач тощо) трудові договори доцільно укладати письмово у формі контракту. У контракті потрібно закріпити положення, що всі майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності, створений у процесі виконання науково-педагогічним працівником трудових обов'язків, належатимуть роботодавцю, а працівнику за окремою домовленістю виплачуватиметься разова винагорода. Таке твердження цілком відповідає ч. 11 ст. 55 Закону України «Про вищу освіту», яка вказує на те, що «під час заміщення вакантних посад науково-педагогічних працівників – завідувачів (начальників) кафедр, професорів, доцентів, старших викладачів, викладачів укладенню трудового договору (контракту) передує конкурсний відбір, порядок проведення якого затверджується вченою радою вищого навчального закладу»⁶⁷.

Оформлений трудовий договір є важливим для працівника. У судовій практиці питання визнання укладених договорів трудовими виникають за позовами працівників із вимогою надання гарантій трудового права, а також у випадках звернення до суду виконавчих органів фондів соціального страхування або податкових органів із наступним стягненням заборгованості за обов'язковими зборами і податками. Саме тому доцільним було б сформулювати критерії, яких би дотримувалися суди у винесенні рішень про встановлення факту укладення саме трудового договору, закріпивши їх у новому Трудовому кодексі.

Заслугує на увагу позиція Г. І. Чанишевої, яка пропонує застосовувати зарубіжний досвід відмежування відносин, які перебувають на межі стику цивільного і трудового права, або до

відносин, що завуальовані під цивільно-правові. До переліку критеріїв науковець включає такі: якою мірою підприємство-користувач визначає, де і як повинна виконуватись робота, включаючи тривалість робочого часу та інші умови праці; чи виплачує підприємство-користувач працівникові належну йому винагороду за працю періодично і відповідно до заздалегідь встановлених критеріїв; якою мірою підприємство-користувач здійснює нагляд і контроль за підрядним працівником відносно роботи, що виконується, включаючи контроль за дисципліною; якою мірою підприємство-користувач здійснює інвестиції і надає обладнання, матеріали і машини, необхідні для виконання відповідної роботи; чи може працівник отримувати прибутки або наражатися на ризик понести збитки при виконанні робіт; чи виконується робота на регулярній і постійній основі; чи працює людина на регулярній і постійній основі; чи працює людина на одне підприємство-користувач; тощо⁶⁸.

Останнім часом законодавець посилив відповідальність роботодавця за допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору. Нова редакція ст. 24 КЗпПУ, а саме частина третя встановлює вимогу про те, що працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу, та повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Юридична відповідальність за порушення цієї вимоги встановлена абз. 1 ч. 2 ст. 265 КЗпПУ: «Юридичні та фізичні особи – підприємці, які використовують найману працю, несуть відповідальність у вигляді штрафу в разі фактичного допуску працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту) – у тридцятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення, за кожного працівника, щодо якого скоєно порушення»⁶⁹.

Створення об'єкта права інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням трудових обов'язків науково-педагогічним працівником, передбачених посадовою інструкцією або трудовим договором (контрактом). Сам по собі факт прийняття на роботу працівника та оформлення з ним трудового договору не є достатнім для того, щоб роботодавець отримав всі або частину майнових прав

інтелектуальної власності на об'єкти, які створюватимуться працівником під час виконання трудових обов'язків.

Роботодавець може набути майнові права інтелектуальної власності лише на ті службові об'єкти, на виконання яких працівником було отримано службове завдання чи які були чітко зазначені в укладеному трудовому договорі.

Тому другою загальною умовою при встановленні службового статусу об'єкта права інтелектуальної власності є те, що його створення повинно входити до трудових обов'язків творця-працівника, визначених письмовим трудовим договором (контрактом) та/або посадовою інструкцією або створення службового об'єкта права інтелектуальної власності має здійснюватися на основі виданого роботодавцем у письмовій формі службового завдання.

Визначення трудової функції працівника як предмета трудового договору чинний Кодекс законів про працю не містить. Проте проект Трудового кодексу, який очікує свого прийняття, пройшовши перше читання у Верховній Раді України, передбачає в ст. 36, що трудова функція працівника визначається в трудовому договорі та наказі про прийняття на роботу з посиланням на одну з професій, передбачених класифікацією професій, що встановлюється центральним органом виконавчої влади з питань стандартизації за погодженням з уповноваженими представниками всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців та уповноваженими представниками всеукраїнських об'єднань профспілок. Зміст трудової функції за кожною професією та відповідною кваліфікацією визначається законодавством, а в частині, що не визначена законодавством, – кваліфікаційними характеристиками, які затверджуються центральним органом виконавчої влади з питань праці⁷⁰.

Зміст трудової функції науково-педагогічного працівника за чинним трудовим законодавством можна опосередковано визначити за нормативно-правовими актами освітньої галузі: Закон України «Про вищу освіту», наказ Міністерства освіти і науки України № 450 від 07. 08. 2002 р. «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів»⁷¹, наказ Міністерства освіти і науки України № 665 від 01. 06. 2013 р. «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів»⁷².

Відповідно до ст. 65 Закону України «Про вищу освіту» наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у вищих навчальних закладах є невід’ємною складовою освітньої діяльності і провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти. Провадження наукової і науково-технічної діяльності університетами, академіями, інститутами є обов’язковим. Отже, як наслідок, до складу трудової функції науково-педагогічного працівника має входити провадження ним наукової і науково-технічної діяльності⁷³.

Основним джерелом виникнення службових об’єктів права інтелектуальної власності є інтелектуальна, творча діяльність науково-педагогічного працівника, що здійснюється останніми під час методичної, наукової та навчальної роботи. Згідно із ч. 2 ст. 50 Закону України «Про вищу освіту» основними видами навчальних занять у вищих навчальних закладах є: лекція; лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття; консультація⁷⁴. Творчий підхід науково-педагогічного працівника до лекційного матеріалу дає можливість створювати такий об’єкт права інтелектуальної власності, як усний твір (лекція). Крім того, на думку окремих учених, лектор під час виголошення своєї лекції також буде створювати такий об’єкт суміжних прав, як виконання⁷⁵. Консультації, лабораторні, практичні, семінарські заняття спрямовані на організацію роботи студентів і проведення контролю щодо засвоєння ними знань, а тому не мають творчого характеру і не можуть призвести до створення об’єктів права інтелектуальної власності.

До видів методичної роботи науково-педагогічного працівника належать такі: підготовка конспектів лекцій, методичних матеріалів до семінарських, практичних, лабораторних занять, курсового та дипломного проектування, практик і самостійної роботи студентів; підготовка, рецензування підручників, навчальних посібників, словників, довідників (для педагогічних працівників); розробка навчальних планів; навчальних програм; робочих навчальних планів; робочих навчальних програм; розробка і підготовка нових лабораторних робіт; підготовка комп’ютерного програмного забезпечення навчальних дисциплін; складання екзаменаційних білетів; завдань для проведення модульного та підсумкового контролю; завдань для проведення тестового контролю; розробка і впровадження наочних навчальних посібників (схем, діаграм, стендів, слайдів тощо); розробка і впровадження нових форм,

методів і технологій навчання; вивчення і впровадження передового досвіду організації навчального процесу; підготовка концертних програм та персональних художніх виставок; здійснення методичного забезпечення навчально-виробничої практики осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі⁷⁶.

У переліку основних видів наукової роботи науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів присутні такі, як науково-технічний звіт, дисертація (докторська, кандидатська), монографія, підручник, навчальний посібник, заявка на видачу охоронних документів, наукова стаття в журналах, тези доповіді на конференціях, науково-технічних симпозіумах, семінарах, доопрацювання для перевидання монографій, підручників, навчальних посібників, словників, довідників тощо.

Вказані види робіт входять до трудової функції науково-педагогічного працівника, її виконання потенційно може призвести до створення службового об'єкта права інтелектуальної власності.

Аналіз видів діяльності, які можуть здійснювати науково-педагогічні працівники під час виконання трудових обов'язків, дозволяє говорити про те, що вказаними особами може бути створено широкий спектр об'єктів права інтелектуальної власності⁷⁷. Законодавче врегулювання відносин щодо зазначеної категорії об'єктів є далеким від досконалого, тому у вищого навчального закладу «можуть виникнути значні труднощі при вирішенні питання чи є той чи інший об'єкт права інтелектуальної власності, створений у ньому, «службовим»»⁷⁸.

Конкретно трудова функція кожного науково-педагогічного працівника окреслюється посадовою інструкцією, затвердженою ректором вищого навчального закладу, а також індивідуальним планом роботи викладача на кожен навчальний рік. Обов'язок ознайомити науково-педагогічного працівника з його посадовою інструкцією покладено на вищий навчальний заклад нормою ст. 29 КЗпПУ.

Створення об'єкта права інтелектуальної власності при виконанні науково-педагогічним працівником службового завдання, виданого вищим навчальним закладом (у робочий час, передбачений правилами внутрішнього трудового розпорядку або у поза робочий час, але у зв'язку із виконанням службового завдання). Як зазначалось вище, службовими можуть бути визнані лише ті об'єкти права інтелектуальної власності, які створені науково-педагогічним

працівником у зв'язку із виконанням ним трудових обов'язків, означених трудовою функцією. Ті дії, які виходять за коло трудових обов'язків науково-педагогічного працівника, виходять і за сферу дії трудового права, а відтак і створені у такий спосіб об'єкти права інтелектуальної власності не є службовими. Якщо науково-педагогічний працівник створює розглядувані об'єкти за межами робочого місця, визначеного роботодавцем, та/або поза встановленими трудовим законодавством і правилами внутрішнього трудового розпорядку межами робочого часу (після закінчення робочого дня або зміни, у вихідні, святкові й неробочі дні, у відпустці тощо), роботодавець не може претендувати на автоматичне отримання майнових прав на такі об'єкти. Виняток становлять випадки, коли такі дії вчинені за згодою або за прямою вказівкою роботодавця. У цьому разі мова уже вестиметься про службове завдання.

Терміни «трудоий договір (контракт)», «трудоі обов'язки», «службові обов'язки», «службове завдання» є дефініціями трудового права, а відносини, які існують під час створення службового об'єкта, безсумнівно, виникають на основі трудового договору і підпадають під дію норм трудового законодавства. На думку Р. О. Денисової, поняття «службові обов'язки», «службове завдання» мають вагоме значення для визначення творчих результатів як службових. Вони, «службові обов'язки» та «службове завдання», – категорії взаємопов'язані й взаємозалежні. Результат інтелектуальної, творчої діяльності вважається службовим, навіть якщо його створення вийшло за межі службового завдання, але охоплюється колом службових обов'язків працівника⁷⁹. За науковим поглядом Н. І. Рязанової, під службовими обов'язками працівника розуміються його функціональні обов'язки, зафіксовані в трудових договорах (контрактах), посадових інструкціях, які можуть призвести до створення винаходу (корисної моделі), а під дорученням роботодавця – видане працівнику в письмовій формі завдання, що має безпосереднє відношення до специфіки діяльності підприємства або діяльності роботодавця й здатне призвести до створення винаходу (корисної моделі). Автор вважає, що закріплення у спеціальних законах про окремі види об'єктів права інтелектуальної власності переліку умов, необхідних для класифікації їх як службових, обмежує можливість визнання усіх без винятку об'єктів права інтелектуальної власності, які можуть створюватись працівником унаслідок виконання трудового договору та дозволяє класифікувати як «службові» лише ті об'єкти права інтелектуальної власності, які створюються не просто як результат

виконання трудового договору, а внаслідок виконання службових обов'язків за трудовим договором чи доручення роботодавця⁸⁰. Отже, вирішальним залишається коло службових обов'язків, зумовлене трудовою функцією.

Зазначимо, що поставлені працівникові завдання мають документально оформлятися роботодавцем. Це необхідно для підтвердження факту виконання саме службового завдання у подальшому, при виникненні суперечки між сторонами трудового договору щодо статусу об'єкта права інтелектуальної власності як службового.

Хоча чинне законодавство України не встановлює поняття службового завдання та вимог щодо його оформлення, практикою напрацьований такий підхід: роботодавцем видається наказ про створення працівником певного об'єкта права інтелектуальної власності, додатком до якого є службове завдання, де зазначено характеристику майбутнього об'єкта та критерії, яким він повинен відповідати, а також строки виконання завдання.

У відносинах між науково-педагогічним працівником та вищим навчальним закладом службове завдання може бути оформлене як окремий документ під назвою «Службове завдання» або міститися у документації на отримання грантів на розвиток науки, інноваційної діяльності тощо. Також завдання може впливати з індивідуального плану роботи науково-педагогічного працівника з обов'язковою фіксацією параметрів майбутнього об'єкта права інтелектуальної власності (зокрема в розділі «Наукова робота» передбачити створення підручника, підготовку до друку монографії тощо). У такому разі потрібно зазначити орієнтовно назву майбутнього твору, який у загальних рисах позначає предмет дослідження, обсяг, строк виконання, контроль за виконанням.

Пункт 2.2. Рекомендацій Державної служби інтелектуальної власності щодо правового режиму службових творів зазначає, що автор може бути штатним або позаштатним працівником. Виконання роботи може бути здійснено як протягом робочого часу, так й у позаробочий час, незалежно від місця створення службового твору; як із застосуванням засобів і матеріалів, що належать роботодавцю, так і без застосування таких засобів та матеріалів⁸¹. Це твердження потребує додаткового пояснення.

Загальним правилом є виконання трудових обов'язків працівником на означеному роботодавцем робочому місці у робочий час, визначений правилами внутрішнього трудового розпорядку.

Відповідно до ст. 29 КЗпПУ до початку роботи за укладеним трудовим договором власник або уповноважений ним орган зобов'язаний ознайомити працівника з правилами внутрішнього трудового розпорядку та колективним договором; визначити працівникові робоче місце, забезпечити його необхідними для роботи засобами⁸². У зв'язку з виконанням цього обов'язку вищий навчальний заклад несе певні витрати, пов'язані, зокрема зі створенням службового об'єкта права інтелектуальної власності науково-педагогічним працівником (світло, опалення, електроенергія, утримання приміщень, обладнання, бібліотеки тощо). Якщо науково-педагогічний працівник створюватиме об'єкт права інтелектуальної власності у робочий час, то, окрім витрат на утримання вищевказаних засобів виробництва, роботодавець автоматично витрачатиме ресурси і на оплату праці. Саме ці витрати і дозволяють йому претендувати на майнові права на об'єкти права інтелектуальної власності, створені працівником при виконанні ним трудових обов'язків. Тому умова про визнання об'єкта права інтелектуальної власності службовим при виконанні трудових обов'язків чи службового завдання роботодавця протягом робочого часу є зрозумілою і справедливою.

Якщо об'єкт права інтелектуальної власності створено у позаробочий час, поза робочим місцем працівника, без застосування засобів і матеріалів, що належать роботодавцю, то він набуває статусу службового за умови виконання відповідного службового завдання, виданого роботодавцем письмово, саме у такий спосіб. Трудове законодавство знає норми про роботу так званих надомників, які виконують свою трудову функцію за домовленістю сторін поза робочим місцем, і без підпорядкування правилам внутрішнього трудового розпорядку, і без контролю з боку роботодавця тривалості робочого часу і часу відпочинку. Головне – це кінцевий результат: виконання встановлених роботодавцем норм праці. Особливості праці науково-педагогічних працівників можуть вимагати їх усамітнення під час інтелектуальної, творчої діяльності, яке неможливо забезпечити на робочому місці у вищому навчальному закладі. Тому цілком можливо за домовленістю між вищим навчальним закладом та науково-педагогічним працівником створення об'єкта права інтелектуальної власності у поза робочий час, поза місцем роботи, без застосування засобів і матеріалів, що належать роботодавцю.

Спеціальними умовами визнання об'єктів права інтелектуальної власності службовими є їх ***створення з використанням: досвіду, виробничих знань, секретів виробництва, обладнання роботодавця.*** Ці умови випливають з аналізу норми ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»⁸³. Проте зі змісту вказаної

статті не зовсім зрозуміло, чи усі чотири елементи мають бути наявними для встановлення статусу службового винаходу (корисної моделі), чи достатньо будь-якого одного з перерахованих. Граматичне тлумачення цього правила дозволяє стверджувати, що достатньо наявності будь-якого одного із перерахованих елементів.

Окремі дослідники, наприклад Є. Ш. Гарєєв, доводять необхідність виключення з обов'язкових умов визнання винаходу службовим умову його створення з використанням секретів виробництва роботодавця та пропонують визнавати винахід службовим, якщо він створений із використанням досвіду, виробничих знань, обладнання або секретів виробництва роботодавця, якщо це стосується його діяльності та якщо заявка на патент була подана протягом року після припинення трудових стосунків між працівником і роботодавцем⁸⁴. Якщо з пропозиціями автора ще можна погодитись, то з необхідністю виключення з обов'язкових умов створення об'єкта права інтелектуальної власності з використанням секретів виробництва роботодавця – у жодному разі. Усі ці умови є витратними для роботодавця і демонструють внесок останнього у створення службового об'єкта. У будь-якому випадку потрібно дотримуватися таких загальних засад цивільного законодавства, як розумність, доцільність і справедливість (п. 6 ст. 3 ЦК України). Вищевказана пропозиція, на наше переконання, суперечить цим засадам, ставлячи роботодавця у не вигідне становище. Звичайно, що при створенні службового об'єкта права інтелектуальної власності використання обладнання роботодавця, виробничих знань, секретів виробництва, досвіду не презумуються і потрібно встановити зв'язок між створенням об'єкта працівником та наявністю означених умов.

Доказування наявності причинно-наслідкового зв'язку між використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва роботодавця та створенням об'єкта права інтелектуальної власності вкрай непросте завдання. Виняток становить факт використання обладнання роботодавця. Він є очевидним за умови створення об'єкта працівником на своєму робочому місці. Що ж до виробничих знань, досвіду, секретів виробництва, то їх існування як умови надання статусу «службового» об'єкту права інтелектуальної власності вимагатиме певних зусиль. Так, якщо підприємство теперішнього роботодавця не є першим записом у трудовій книжці працівника і раніше він уже працював за спеціальністю, то досвіду та виробничих знань він міг набути не лише у цього роботодавця. Працівнику достатньо буде вказати інші робочі місця, а от роботодавцю потрібно

буде доводити який досвід, які виробничі знання отримав працівник саме у нього і використав при створенні цього службового об'єкта.

Володіння секретами виробництва також потрібно доказувати. Перед початком роботи з конфіденційною інформацією роботодавець повинен ознайомити працівника з секретами виробництва у письмовій формі. Це має бути окремий документ із переліком секретних на цьому підприємстві відомостей: будь-яких та всіх ідей, удосконалень, винаходів, методологій, робіт та інших інновацій будь-якого характеру, що були винайдені, вигадані, розроблені, здійснені або втілені роботодавцем. Секрети виробництва, зазвичай, становлять комерційну таємницю. Відповідно до ч. 1 ст. 505 ЦК України комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію⁸⁵.

Рацію має Р. О. Денисова, говорячи про те, що об'єкт необхідно визнавати службовим, якщо роботодавець надавав його творцеві необхідну фінансову, матеріальну або іншу допомогу чи якимось інакше сприяв тому в процесі створення зазначеного об'єкта⁸⁶.

Окрім наведених вище, умовами визнання об'єктів права інтелектуальної власності службовими дослідники вважають і такі: для забезпечення можливості роботодавця розпоряджатися службовим об'єктом права інтелектуальної власності у договорі між працівником і роботодавцем повинно бути передбачено, що всі виключні майнові права на об'єкти, створені працівником у порядку виконання ним службових обов'язків, переходять до роботодавця, а моментом передачі прав є передача матеріального носія, на якому зафіксовано об'єкт, з одночасним підписанням акту прийому-передачі прав на нього; за створення службових об'єктів права інтелектуальної власності працівнику повинна виплачуватися винагорода⁸⁷. На нашу думку, вищевказане виступає не умовами визнання об'єктів права інтелектуальної власності службовими, а юридичними наслідками такого їх статусу для роботодавця і працівника.

Світова практика пішла шляхом достатньо широкого тлумачення службових об'єктів права інтелектуальної власності. Наприклад в Японії службовим є винахід, створений службовцем компанії, яким є не тільки безпосередньо службовець у звичайному розумінні цього

слова, але й особа, що отримує платню від роботодавця, незважаючи на те, що є керівником, тимчасовим або погодинним працівником⁸⁸. Підтримуємо думку Ю. М. Белуги та Г. В. Омельченка, які пропонують цей досвід адаптувати до законодавства України⁸⁹.

Поняття «службові об'єкти права інтелектуальної власності, створені науково-педагогічним працівником вищого навчального закладу» має охоплювати усі об'єкти, створені ним при виконанні трудових обов'язків (трудового договору). Проте не всім об'єктам права інтелектуальної власності, визначеним у ст. 420 ЦК України, можна надати статусу «службових», зважаючи на їх особливості. На це звертає увагу Ю. В. Осипова. Вона вважає, що визнавати службовими можливо лише такі об'єкти: твір, виконання, винахід, корисну модель, промисловий зразок, сорт рослин, породу тварин і топографії інтегральних мікросхем⁹⁰.

Належність до службових об'єктів права інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника твору, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми не викликає заперечень.

Щодо визнання певного науково-педагогічного працівника автором таких службових об'єктів права інтелектуальної власності, як сорт рослин та порода тварин, зазначимо таке. Виведення нового сорту будь-якої культурної рослини або нової селекційної породи у тваринництві потребує тривалого часу, значних пошукових зусиль та затрат. Як правило, такий процес триває роками та десятиліттями, інколи – навіть протягом життя кількох поколінь і потребує залучення великих колективів висококваліфікованих фахівців⁹¹. За таких умов складно визначити одного науково-педагогічного працівника безпосереднім творцем сорту рослин або породи тварин. Тому питання щодо визнання сортів рослин та породи тварин об'єктами права інтелектуальної власності, створеними у зв'язку із виконанням науково-педагогічним працівником своїх трудових або службових обов'язків, потребує окремого додаткового дослідження.

Складним і недостатньо вивченим залишається питання визнання службовими об'єктами права інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника виконання, наукового відкриття, раціоналізаторської пропозиції.

Виконання як об'єкт суміжних прав, на наш погляд, не має розглядатися як службовий об'єкт права інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника. Це пов'язано з тим, що у вищому навчальному закладі воно відбувається не для естетичного задоволення

аудиторії та, як правило, отримання прибутку (концертна діяльність, вистава, телебачення, радіомовлення тощо), а з освітньою метою. Педагог використовує його як різновид методичної роботи зі студентами. У цьому випадку виконання виступає інструментом, засобом навчання, а не об'єктом суміжних прав.

Поняттям наукового відкриття охоплюються лише ті наукові положення, які підпадають під один із трьох зазначених у ст. 457 ЦК України невідомих раніше, об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу. Важливим аспектом стосовно відкриттів як об'єктів інтелектуальної власності є те, що вони не є об'єктом майнових прав. Проте автори відкриттів мають такі особисті немайнові права:

- право авторства – честь вважатися першовідкривачем визначених знань;
- право на ім'я – право на спеціальну назву відкриття або на визначену форму вказівки у відкритті імені автора: під своїм ім'ям, під умовним ім'ям або псевдонімом, а також анонімно;
- право на пріоритет наукового відкриття;
- право вимагати зазначення імені у зв'язку з використанням наукового відкриття, якщо це практично можливо⁹².

Якщо врахувати, що наукова робота науково-педагогічного працівника має інтелектуальний творчий характер, а у результаті наукової діяльності науково-педагогічний працівник під час виконання ним трудових чи службових обов'язків може створити науковий інноваційний продукт, то наукове відкриття за певних умов можна вважати службовим об'єктом права інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника. Суб'єктами права інтелектуальної власності на наукове відкриття є особи, творчою працею яких встановлено те чи інше відкриття, а основні аспекти захисту права на наукове відкриття регулюються аналогічними нормами права промислової власності.

Раціоналізаторська пропозиція завжди є службовим об'єктом права інтелектуальної власності. Водночас сферою її застосування є виробництво, а не освітній процес у вищому навчальному закладі.

Службові об'єкти відповідного виду, створені науково-педагогічним працівником, повинні відповідати загальним законодавчим принципам щодо об'єктів права інтелектуальної власності. Так, службові твори відповідно до ч. 2 ст. 433 ЦК України є об'єктами авторського права без виконання будь-яких формальностей щодо них та незалежно від їх завершеності, призначення, цінності (художньої, мистецької, наукової) тощо, а також способу чи форми їх

вираження. Хоча із цим положенням можна не погодитися, адже певна формальність наявна – це отримання працівником завдання щодо створення об'єкта права інтелектуальної власності у зв'язку із виконанням трудових або службових обов'язків. Згідно з ч. 3 ст 433 ЦК України авторське право не поширюється на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції як такі⁹³. У ст. 434 ЦК України та ст. 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлено, що не є об'єктами авторського права: акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування (закони, укази, постанови, рішення тощо), а також їх офіційні переклади; державні символи України, грошові знаки, емблеми тощо, затверджені органами державної влади; повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації; розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється право *sui-generis* (своєрідне право, право особливого роду), інші твори, встановлені законом⁹⁴.

На думку О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького та інших, на об'єкти, зазначені вище, цілком можна поширити принципи охорони творів, створених на замовлення або у зв'язку з виконанням трудових обов'язків. Це жодною мірою не обмежило б їхнє використання, тоді як автори цих творів набули б статусу суб'єктів права інтелектуальної власності. Проте зміст права інтелектуальної власності на вказані об'єкти повинні складати лише особисті немайнові права – право на ім'я, право на захист репутації тощо⁹⁵.

Крім того, твір не може бути опублікований, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого і сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю та моральності населення (ст. 442 ЦК України). Таким чином законодавцем окреслено межі здійснення авторських прав.

Відповідно до ст. 459 ЦК України винахід вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо він, відповідно до закону, є новим, має винахідницький рівень і придатний для промислового використання. Корисна модель згідно зі ст. 460 ЦК України вважається придатною для набуття права інтелектуальної власності на неї, якщо вона, відповідно до закону, є новою і придатною для промислового використання. Промисловий зразок, як встановлено у ст. 461 ЦК України, – якщо є новим⁹⁶. Правова охорона згідно із законодавством надається винаходу (корисній моделі), промислового

зразку, що не суперечать публічному порядку, принципам гуманності й моралі та відповідають умовам патентоздатності⁹⁷.

Компонування інтегральної мікросхеми згідно з ч. 1 ст. 471 ЦК України вважається придатною для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо воно є оригінальним⁹⁸.

Підсумовуючи зазначимо, що службовим є об'єкт права інтелектуальної власності, створений науково-педагогічним працівником під час виконання ним трудових обов'язків відповідно до трудового договору (контракту) з вищим навчальним закладом.

Статус «службового» у об'єкта права інтелектуальної власності може виникнути за наявності загальних (оформлений трудовий договір; створення об'єкта права інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням трудових обов'язків або службового завдання науково-педагогічним працівником) і за потреби спеціальних умов (створення об'єкта права інтелектуальної власності з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва, обладнання вищого навчального закладу).

Правовими наслідками визнання об'єкта права інтелектуальної власності службовим є те, що всі виключні майнові права на ці об'єкти, створені працівником в порядку виконання ним службових обов'язків, переходять до роботодавця, а моментом передачі прав є передача матеріального носія, на якому зафіксований твір, винахід чи інший об'єкт права інтелектуальної власності з одночасним підписанням акту прийому-передачі прав на цей об'єкт; окрім того, за створення службового об'єкта права інтелектуальної власності працівнику повинна виплачуватися винагорода.

1.3 Науково-педагогічний працівник як суб'єкт права інтелектуальної власності

Загальноновизнаним є положення, що суб'єкт правовідносин – це учасник цих відносин, наділений правосуб'єктністю. Під правосуб'єктністю розуміється соціально-юридична властивість особи, яка має дві сторони: соціальну й юридичну. Соціальна сторона уособлюється в тому, що правосуб'єктність – закономірний результат суспільного розвитку, соціальних зв'язків, які в ньому існують, визнання потреб й інтересів особи самим суспільством. Юридична сторона виявляється у формальній, юридичній фіксації ознак суб'єктів права. Складовими частинами правосуб'єктності є правоздатність (властивість особи мати суб'єктивні права й юридичні обов'язки) і

дієздатність (здатність своїми діями набувати суб'єктивні права й юридичні обов'язки).

Як уже зазначено у підрозділі 1.1, науково-педагогічний працівник є суб'єктом трудового правовідношення на стадії створення об'єкта права інтелектуальної власності, а згодом – на стадії подальшого використання цього об'єкта виступає одночасно суб'єктом і цивільних, і трудових відносин. Трудові відносини виникають між суб'єктами (працівником і роботодавцем) на основі укладення трудового договору. Отже, викладач вишу як науково-педагогічний працівник набуває свого статусу з моменту укладення трудового договору (контракту). З цього часу він є суб'єктом трудових правовідносин, які мають індивідуальний характер.

Категорія «науково-педагогічний працівник» вперше була закріплена у Законі України «Про освіту». Згідно зі ст. 54 цього Закону педагогічну діяльність у вищих навчальних закладах третього і четвертого рівнів акредитації та закладах післядипломної освіти здійснюють науково-педагогічні працівники⁹⁹. Згодом у абз. 10 ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13. 12. 1991 р. № 1977-ХІІ було надане таке визначення цього поняття: «Науково-педагогічний працівник – вчений, який за основним місцем роботи у вищому навчальному закладі професійно здійснює педагогічну та наукову або науково-технічну діяльність»¹⁰⁰. Однак у п. 25 ст. 1 нового Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» під науково-педагогічним працівником розуміється «вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) в університеті, академії, інституті професійно провадить педагогічну та наукову або науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством»¹⁰¹. У п. 1 ст. 53 нового Закону України «Про вищу освіту» подано відмінне від попереднього визначення: «Науково-педагогічні працівники – це особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність»¹⁰².

Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що основним змістом трудової функції цієї категорії працівників є науково-педагогічна діяльність. Проте для позначення трудової функції, яка є ключовою у визначенні поняття науково-педагогічний працівник, в законодавстві також використовуються й інші терміни. Так, у п. 24 ст.

1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» під науково-педагогічною діяльністю розуміється «педагогічна діяльність в університетах, академіях, інститутах та закладах післядипломної освіти, що пов'язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю». Наукова діяльність у згаданому Законі визначається як інтелектуальна, творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Основними її формами вказані фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Під науково-технічною діяльністю законодавець розуміє «наукову діяльність, спрямовану на одержання і використання нових знань для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки»¹⁰³.

Основною метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, підготовки фахівців інноваційного типу. Основними завданнями наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів є: 1) одержання конкурентоспроможних наукових і науково-прикладних результатів; 2) застосування нових наукових, науково-технічних знань під час підготовки фахівців з вищою освітою; 3) формування сучасного наукового кадрового потенціалу, здатного забезпечити розробку та впровадження інноваційних наукових розробок¹⁰⁴. Таким чином, науково-педагогічна праця є складним видом інтелектуальної, творчої діяльності.

Науково-педагогічні працівники визначені суб'єктами наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності так само, як і наукові працівники, особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, інші працівники вищих навчальних закладів, оскільки вони провадять таку діяльність. У роз'ясненні Міністерства освіти і науки України з питань практичної реалізації положень нового Закону України «Про вищу освіту» зазначено, що «до виконання наукових і науково-технічних робіт у вищому навчальному закладі можуть залучатися науково-педагогічні, наукові й педагогічні працівники, інші працівники вищих навчальних закладів, особи, які навчаються у вищому навчальному закладі, а також працівники інших організацій»¹⁰⁵.

Сучасний викладач вищого навчального закладу має відповідну вищу освіту та науковий ступінь, високі інтелектуальні здібності, є професіоналом у своїй галузі знань, вміє використовувати свої знання, уміння та навички для досягнення намічених результатів і генерування нових ідей, а також має досвід викладання для аудиторії тощо. Цій категорії працівників притаманне прагнення підвищити рівень знань та навичок, професійна допитливість та ініціатива, що є важливими чинниками ефективного здійснення інтелектуальної діяльності¹⁰⁶.

Основними посадами науково-педагогічних працівників відповідно до чинного Закону України «Про вищу освіту» є такі: керівник (ректор, президент, начальник, директор); заступник керівника (проректор, віце-президент, заступник начальника, заступник директора, заступник завідувача), діяльність якого безпосередньо пов'язана з освітнім або науковим процесом; директор (начальник) інституту, його заступники, діяльність яких безпосередньо пов'язана з освітнім або науковим процесом; декан (начальник) факультету, його заступники, діяльність яких безпосередньо пов'язана з освітнім або науковим процесом; директор бібліотеки; завідувач (начальник) кафедри; професор; доцент; старший викладач, викладач, асистент, викладач-стажист; науковий працівник бібліотеки; завідувач аспірантури, докторантури¹⁰⁷.

Як уже зазначалось, правосуб'єктність складається з двох основних елементів: правоздатності і дієздатності. Зміст правосуб'єктності працівників, насамперед науково-педагогічного працівника, визначається сукупністю прав і обов'язків, можливостей до їх реалізації або виконання, закріплених у нормативно-правових актах трудового та цивільного законодавства. По суті, це гіпотетична можливість особи в майбутньому набути власний правовий статус у конкретних правовідносинах.

Як сторона трудового договору, науково-педагогічний працівник володіє трудовою правосуб'єктністю. Трудова правосуб'єктність має свої особливості: по-перше, працівник повинен виконувати доручену йому роботу особисто і не має права передоручати її виконання іншій особі, за винятком випадків, передбачених законодавством; по-друге, фактична здатність до праці виникає у особи раніше трудової правосуб'єктності, а про наявність останньої може йтися лише тоді, коли у громадянина виникає здатність до систематичної, врегульованої нормами права праці¹⁰⁸; по-третє, наявність вольового критерію, тобто здатності особи усвідомлювати свої дії та керувати ними. Вважаємо,

що вольовий критерій є визначальним, адже праця – це усвідомлена, цілеспрямована діяльність людини.

У зв'язку зі створенням об'єкта права інтелектуальної власності під час професійної діяльності науково-педагогічний працівник набуває відповідної правосуб'єктності як суб'єкт цивільних правовідносин інтелектуальної власності. У теорії права інтелектуальної власності під суб'єктом розуміється творець (творці) та інші особи, яким належать права інтелектуальної власності¹⁰⁹. За загальним правилом, визначеним у ст. 421 ЦК України, ним є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до ЦК України, іншого закону чи договору. Ними можуть виступати як юридичні, так і фізичні особи.

Проте це визначення не є дефінітивною нормою, а формулюється шляхом зазначення окремих груп суб'єктів права інтелектуальної власності та у зв'язку із закріпленими за ними правами інтелектуальної власності. Законодавець у загальному вигляді визначив дві групи суб'єктів права інтелектуальної власності: «...творець та інші особи, яким належать особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності». Перша група визначається завдяки вживанню терміна «творець об'єкта права інтелектуальної власності». Термін «творець» за своїм змістом є аналогічним терміну «автор об'єкта права інтелектуальної власності». Творець (автор) – це фізична особа, творчою працею якої створено об'єкт права інтелектуальної власності. Результат інтелектуальної, творчої діяльності може створити лише фізична особа. До другої групи суб'єктів права інтелектуальної власності відповідно до змісту ст. 421 ЦК України належать фізичні й юридичні особи, які набули права інтелектуальної власності за законом або договором. Таким чином, суб'єктом права інтелектуальної власності визнається особа, яка є носієм особистих немайнових та (або) майнових прав інтелектуальної власності¹¹⁰.

Спеціальна норма (ст. 429 ЦК України) суб'єктами правовідносин, пов'язаних зі створенням службових об'єктів, називає працівника та юридичну або фізичну особу, де або у якій працює працівник¹¹¹. Тому суб'єктами права інтелектуальної власності на службовий об'єкт права інтелектуальної власності, створений науково-педагогічним працівником, потрібно визнавати науково-педагогічного працівника та вищий навчальний заклад.

Зауважимо, що процес творіння цього об'єкта, як процес творчий, не здійснюється від імені якого-небудь вищого навчального закладу (роботодавця), навіть якщо він проводиться в межах виконання службових обов'язків науково-педагогічного працівника. Як би не впливав вищий навчальний заклад на створення результату інтелектуальної, творчої діяльності, саме створення такого результату є діяльністю тільки окремих науково-педагогічних працівників.

За підставами набуття суб'єкти права інтелектуальної власності можуть бути первинними і похідними. Первинними суб'єктами є ті особи, в яких права інтелектуальної власності виникають вперше. До первинних належить творець (автор, винахідник, виконавець, раціоналізатор), творчі зусилля якого набули втілення у вигляді об'єкта права інтелектуальної власності. Ними є тільки фізичні особи. В окремих випадках, однак, вперше права інтелектуальної власності можуть виникнути також і у юридичних осіб.

Похідними суб'єктами права інтелектуальної власності є ті особи, які набули майнових прав на інтелектуальний продукт або на підставі договору з первинним суб'єктом або на підставі закону. Фактично вони є правонаступниками майнових інтелектуальних прав. Також підставою правонаступництва може стати спадкування або реорганізація юридичної особи.

Відповідно до класифікації суб'єктів права інтелектуальної власності за критерієм виникнення (набуття) цього права, визначеному у науковій літературі, науково-педагогічний працівник – первинний суб'єкт. До цієї групи належать особи, які набули свого статусу в результаті створення або державної реєстрації прав на об'єкт права інтелектуальної власності¹¹². Особливості виникнення (набуття) у науково-педагогічного працівника права інтелектуальної власності буде розглянуто у подальших розділах монографії.

Професія науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу – одна з найбільш творчих і складних, у ній поєднано науку і мистецтво. Результатом такої інтелектуальної, творчої праці є не лише новий інтелектуальний продукт, а й інтелектуальний розвиток самої особистості: науково-педагогічний працівник перевіряє та аналізує власний досвід, вивчає й використовує все краще з чужого, шукає і знаходить нові, досконаліші, раціональніші педагогічні технології¹¹³. Творчий характер діяльності вченого-педагога є визначальним для визнання його суб'єктом права інтелектуальної власності.

Проте трудова функція не кожної науково-педагогічної посади безпосередньо спрямована на створення об'єкта права інтелектуальної

власності. Так, професори, доценти, старші викладачі, викладачі надаючи освітні послуги під час виконання своїх трудових функцій готують підручники, курси лекцій, методичні посібники тощо. Напротивагу ним ректор, президент, начальник, директор, проректор, віце-президент, заступник начальника, заступник директора, завідувача (начальника) кафедри передусім здійснюють управлінські функції, організують надання освітніх, наукових послуг, а тому створення об'єкта права інтелектуальної власності відбуватиметься з меншою вірогідністю.

Таким чином, науково-педагогічний працівник як суб'єкт права інтелектуальної власності – це творець (автор, винахідник, раціоналізатор, селекціонер), який створив об'єкт права інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту) між ним і вищим навчальним закладом.

Правосуб'єктність науково-педагогічного працівника у сфері права інтелектуальної власності пов'язана з необхідністю укладання трудового договору, а тому трудові відносини є первинними по відношенню до цивільних. Однак особа в момент прийняття її на роботу у вищий навчальний заклад на посаду науково-педагогічного працівника може запропонувати роботодавцю свою майже готову працю (твір, винахід тощо) з умовою надання останній статусу службової. Тоді у цьому випадку трудова і цивільна правосуб'єктність виникають одночасно.

Важливим аспектом у визнанні науково-педагогічного працівника суб'єктом права інтелектуальної власності є співавторство. Якщо у творчому процесі зі створення інтелектуального продукту спільно брали участь кілька творців, всі вони, незалежно від ступеня творчої участі, стають співвласниками інтелектуальних прав. Первісне виникнення майнових інтелектуальних прав одночасно у декількох осіб можливе також у випадках створення інтелектуального продукту на замовлення (ст. 430 ЦК України) або у зв'язку з виконанням створювачем обов'язків, покладених на нього трудовим договором (ст. 429 ЦК України).

Згідно зі ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» співавторами визнаються особи, які спільною творчою працею створили твір¹⁴. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» також допускає створення об'єктів промислової власності спільно декількома винахідниками. Наприклад у ч. 2 ст. 8 цього Закону зазначено, що «винахідники, які спільно створили винахід (корисну модель), мають однакові права на одержання патенту, якщо

інше не передбачено угодою між ними»¹¹⁵. Тотожне положення міститься у ч. 2 ст. 7 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»¹¹⁶ та у ч. 2 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»¹¹⁷.

Співтворчість породжує виникнення колективного об'єкта права інтелектуальної власності. Колективно створені об'єкти своєю чергою породжують спільні права на них. Розпорядження цими правами потребує узгоджених дій як між співтворцями, так і в їхніх взаємовідносинах із третіми особами¹¹⁸.

У теорії права інтелектуальної власності розрізняють нероздільне (твори становлять одне нерозривне ціле) і роздільне (можливість виокремлення частини кожного автора) співавторство. За роздільного співавторства твір єдиний, але не утворює нерозривного цілого, а складається зі створених співавторами частин, кожна з яких має також самостійне значення¹¹⁹. Згідно з ч. 2 ст. 436 ЦК України кожен із співавторів зберігає своє авторське право на створену ним частину твору, яка має самостійне значення. Крім цього, кожен співавтор має неподільне право на весь твір у цілому¹²⁰. Ці правила, на нашу думку, стосуються й інших об'єктів права інтелектуальної власності.

Звертаємо увагу на те, що відносини між співавторами варто врегульовувати письмовим договором. Відсутність угод між співавторами, як зазначає Г. О. Ульянова, в яких би визначався порядок використання як самого об'єкта – результату співавторства, так і окремих його складових, якщо їх виокремлення є можливим, призводить до спірних ситуацій, розв'язувати які доводиться в судовому порядку¹²¹. У разі відсутності такого договору право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам, здійснюється спільно.

Співавтори здійснюють свої права спільно, проте, така можливість належить не лише останнім, а й іншим особам. На цей аспект звертає увагу Н. Є. Яркіна. Автор наголошує, що для правильної кваліфікації відносин спільних прав інтелектуальної власності потрібно зважати на таке: по-перше, такими можуть бути лише майнові права, оскільки немайнові тісно пов'язані з особою і є невід'ємними; по-друге, визначальною умовою їх первісного виникнення є спільна для двох чи декількох осіб підстава – той юридичний факт, учасниками якого вони одночасно і спільно виступали¹²².

Однак сумнівною є теза, що режим спільних прав інтелектуальної власності можливо застосовувати лише до майнових прав. Спільним правам присвячено ст. 428 ЦК України. Вказана норма, на наш погляд,

передбачає існування двох типів правовідносин. Перший тип має місце, коли особисті немайнові й майнові права належать кільком особам як співавторам. Другий – коли носієм прав інтелектуальної власності виступає не лише творець (творці), а й інші особи (фізичні чи юридичні). Іншим особам можуть належати виключно майнові права як в повному обсязі, так і спільно з творцем (творцями).

Особливим є правовий статус науково-педагогічного працівника. Під правовим статусом розуміється становище того чи іншого суб'єкта в правовій реальності, що відображається у його взаєминах з іншою стороною конкретного правовідношення. Наповнення змісту правового статусу залежить від динаміки конкретного правовідношення, яка зумовлена певними юридичними фактами. Останні є юридичною підставою виникнення, зміни і припинення конкретного правовідношення. Проілюструємо цю тезу на прикладі правовідношення науково-педагогічного працівника з вищим навчальним закладом.

Громадянин А. уклав трудовий договір на посаду доцента кафедри. Перед початком роботи роботодавець, якого зазвичай представляє працівник відділу кадрів, ознайомлює його з посадовою інструкцією, в якій вказано кваліфікаційні вимоги, а також перелік прав і обов'язків за посадою доцента кафедри. Окрім прав і обов'язків, які безпосередньо містить посадова інструкція, А. як працівник має права, зафіксовані в КЗпПУ. Наприклад такі: на відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня і про щорічні оплачувані відпустки; на здорові й безпечні умови праці; на об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових конфліктів (спорів) у встановленому законом порядку; на участь в управлінні підприємством, установою, організацією; на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, а також у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності; на матеріальну допомогу в разі безробіття; на звернення до суду для вирішення трудових спорів незалежно від характеру виконуваної роботи або займаної посади. Він також має право на: роз'яснення своїх прав і обов'язків та інформування під розписку про умови праці, наявність на робочому місці, де він буде працювати, небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, та можливі наслідки їх впливу на здоров'я; ознайомлення з правилами внутрішнього трудового розпорядку та колективним договором; визначене роботодавцем робоче місце і забезпечення необхідними для роботи засобами.

Доцент А. має право на заробітну плату за виконану роботу у розмірі, визначеному трудовим законодавством, але не нижчому від мінімальної заробітної плати. Він окрім посадового окладу доцента за Єдиною тарифною сіткою розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери¹²³ має право на доплати за вчене звання доцента у розмірі 25 % посадового окладу, а також за науковий ступінь кандидата наук (доктора філософії) у розмірі 15 % посадового окладу.

А. як науково-педагогічний працівник має права, визначені Законами України «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», статутом вищого навчального закладу. Це такі права: на академічну свободу, що реалізується в інтересах особи, суспільства та людства загалом; на академічну мобільність для провадження професійної діяльності; на захист професійної честі та гідності; на участь в управлінні вищим навчальним закладом (наприклад, обирати та бути обраним до вищого органу громадського самоврядування, вченої ради вищого навчального закладу чи його структурного підрозділу); обирати методи та засоби навчання, що забезпечують високу якість навчального процесу; на забезпечення створення відповідних умов праці, підвищення свого професійного рівня, організацію відпочинку та побуту, встановлених законодавством, нормативними актами вищого навчального закладу, умовами індивідуального трудового договору та колективного договору; безоплатно користуватися бібліотечними, інформаційними ресурсами, послугами навчальних, наукових, спортивних, культурно-освітніх підрозділів вищого навчального закладу; на захист права інтелектуальної власності; на підвищення кваліфікації та стажування не рідше одного разу на п'ять років; одержувати житло, у тому числі службове, в установленому законодавством порядку; отримувати пільгові довгострокові кредити на будівництво (реконструкцію) і придбання житла в установленому законодавством порядку; брати участь в об'єднаннях громадян; на соціальне та пенсійне забезпечення в установленому законодавством порядку. Він також має право на належні умови праці, підвищення кваліфікації, організацію побуту, відпочинку та медичного обслуговування.

За нормами трудового законодавства А. зобов'язаний виконувати роботу, визначену трудовим договором, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, виконувати доручену йому роботу особисто, працювати чесно і сумлінно, своєчасно і точно виконувати розпорядження власника або уповноваженого ним органу,

додержуватися трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці, дбайливо ставитися до майна власника, з яким укладено трудовий договір.

Окрім цього, Законом України «Про вищу освіту» у ст. 58 визначено, що працівники вищого навчального закладу зобов'язані: забезпечувати викладання на високому науково-теоретичному і методичному рівні навчальних дисциплін відповідної освітньої програми за спеціальністю, провадити наукову діяльність; підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію; дотримуватися норм педагогічної етики, моралі, поважати гідність осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, прищеплювати їм любов до України, виховувати їх у дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України та державних символів України; розвивати в осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, самостійність, ініціативу, творчі здібності; дотримуватися статуту вищого навчального закладу, законів, інших нормативно-правових актів.

На посаді доцента А. здійснює навчально-виховну роботу, читає лекції і проводить практичні (семінарські, лабораторні) заняття; здійснює планування, організацію та контроль навчальної та навчально-методичної роботи з відповідних навчальних дисциплін; організовує, керує і проводить науково-дослідну роботу за профілем кафедри інституту (факультету); проводить всі види навчальних занять; керує курсовими і дипломними проектами, а також і науково-дослідною роботою (студентів, слухачів), спеціалістів і магістрів; здійснює контроль якості проведення викладачами кафедри всіх видів навчальних занять з дисциплін, що вивчаються; забезпечує виконання навчальних планів, розробку і виконання навчальних програм; створює умови для формування основних складових компетентності фахівців, що забезпечує успішність їх майбутньої професійної діяльності; розробляє робочі програми з навчальних дисциплін. Бере участь у науково-методичній роботі кафедри (факультету) у складі методичної комісії з відповідної спеціальності; розробляє методичне забезпечення дисциплін, що вивчаються; надає методичну допомогу, організовує і планує самостійну роботу студентів, переважно магістрів; бере участь у пропаганді науково-технічних, соціально-гуманітарних, економічних і правових знань, у розвитку матеріально-технічної бази кафедри; розробляє підручники і навчально-методичні посібники та описи лабораторних робіт і практичних занять з навчальних дисциплін, що викладаються; керує роботою по підготовці науково-педагогічних

кадрів; постійно підвищує професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію; забезпечує високий науково-теоретичний і методичний рівень викладання дисциплін у повному обсязі освітньої програми відповідної спеціальності, напряму підготовки; дотримується норм педагогічної етики, моралі; поважає гідність осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах¹²⁴. Усе вищезазначене є обов'язками доцента А.

Під час виконання своєї трудової функції, яка охоплює вищевказані права та обов'язки, А. читає лекції, які є усним твором, а тому підлягають правовій охороні за Законом України «Про авторське право і суміжні права». Тобто, паралельно з трудовими правами і обов'язками, його правовий статус поповнюється ще й авторськими правами, передбаченими нормами цивільного законодавства, про які мова піде нижче.

Припустимо, що в контракті між А. та вищим навчальним закладом була зафіксована домовленість про створення наукової праці (наприклад, написання підручника). У цьому випадку при виконанні свого зобов'язання А. стає творцем нового об'єкта права інтелектуальної власності, його правовий статус наповнюється новими правами і обов'язками. Вони впливають з норм цивільного законодавства та укладеного ним контракту, наприклад обов'язком передати вищому навчальному закладу виключні майнові права на підручник та правом отримати гонорар за написання підручника. Отримавши гонорар і оформивши передачу виключних майнових прав на підручник, А. втрачає частину своєї правосуб'єктності (майнові права інтелектуальної власності на підручник).

Зазначимо, що правовий статус науково-педагогічного працівника окрім прав і обов'язків включає також можливість вимагати поновлення порушених прав, наприклад шляхом звернення до суду, а також здатність нести юридичну відповідальність за невиконання своїх обов'язків.

Неможливо оминати увагою питання щодо таких складників правового статусу науково-педагогічного працівника, як гарантії прав інтелектуальної власності, відповідальність за неналежне виконання обов'язків під час створення об'єкта та його подальшого використання.

Гарантіями реалізації прав інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника є покладення на іншу сторону правовідносин – вищий навчальний заклад – обов'язку понести юридичну відповідальність. Підставою притягнення вищого навчального закладу до відповідальності є завдання шкоди науково-педагогічному

працівнику внаслідок порушення прав останнього. Питання захисту прав інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника будуть розглянуті у третьому розділі монографії.

Відповідальність самого науково-педагогічного працівника як на стадії створення, так і на стадії реалізації своїх прав регулюється нормами трудового і цивільного права. На стадії створення об'єкта права інтелектуальної власності за порушення трудових обов'язків у випадку їх невиконання чи неналежного виконання до науково-педагогічного працівника можуть бути застосовані дисциплінарна і/або матеріальна відповідальності.

Підставою притягнення до дисциплінарної відповідальності є дисциплінарні проступки, вчинені науково-педагогічним працівником, що виявляються у порушенні строків створення службового об'єкта, неякісному виконанні службового завдання роботодавця, неналежному оформленні технічної документації для подання заявки на патент, невчасній передачі матеріального носія із зафіксованим на ньому об'єктом права інтелектуальної власності, затримці повідомлення роботодавця про створення такого об'єкта тощо. У цих випадках вищий навчальний заклад може застосувати до науково-педагогічного працівника дисциплінарне стягнення у вигляді догани.

Обов'язок створити об'єкт права інтелектуальної власності може бути зазначений у контракті між науково-педагогічним працівником і вищим навчальним закладом. Порушення цього обов'язку є підставою для дострокового розірвання контракту, якщо це в ньому передбачено, за п. 8 ст. 36 КЗпПУ. Таке звільнення можна вважати дисциплінарним. Якщо ж така підстава для дострокового розірвання контракту не була в ньому зазначена, то після закінчення строку його дії вищий навчальний заклад має право не продовжувати строк дії контракту або не переукладати його, таким чином впливаючи на несумлінного працівника.

При обранні виду стягнення (догана або звільнення) роботодавець повинен враховувати ступінь тяжкості вчиненого проступку і заподіяну ним шкоду, обставини, за яких вчинено проступок, і попередню роботу працівника. До застосування дисциплінарного стягнення роботодавець повинен зажадати від порушника трудової дисципліни письмові пояснення. Стягнення оголошується у наказі (розпорядженні) і повідомляється працівникові під розписку.

Підставою притягнення науково-педагогічного працівника до матеріальної відповідальності є шкода, завдана майну вищого навчального закладу. Адже при створенні об'єкта права

інтелектуальної власності науково-педагогічний працівник користується основними й оборотними засобами виробництва, які належать вищому навчальному закладу: приміщеннями, обладнанням, механізмами, устаткуванням, іншими технічними засобами, сировиною, енергоресурсами тощо. Недотримання працівником обов'язку щодо дбайливого ставлення до майна власника має своїм наслідком завдання шкоди.

При покладенні матеріальної відповідальності права і законні інтереси працівника гарантуються шляхом встановлення відповідальності тільки за пряму дійсну шкоду, лише в межах і порядку, передбачених законодавством, і за умови, коли така шкода заподіяна вищому навчальному закладу винними протиправними діями (бездіяльністю) працівника. Ця відповідальність, як правило, обмежується певною частиною заробітку науково-педагогічного працівника. Відзначимо, що відповідальність може бути покладена незалежно від притягнення науково-педагогічного працівника до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності.

Окрім того, на науково-педагогічного працівника не може бути покладено відповідальність за шкоду, яка відноситься до категорії нормального виробничо-господарського ризику, а також за шкоду, заподіяну працівником, що перебував у стані крайньої необхідності¹²⁵. Працівник, який заподіяв шкоду, може добровільно покрити її повністю або частково. За згодою вищого навчального закладу працівник може передати для покриття заподіяної шкоди рівноцінне майно або поправити пошкоджене.

Як правило, науково-педагогічні працівники несуть матеріальну відповідальність у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більше свого середнього місячного заробітку. Покриття шкоди працівниками в розмірі, що не перевищує середнього місячного заробітку, провадиться за розпорядженням (наказом) керівника вищого навчального закладу. Воно (він) видається не пізніше двох тижнів з дня виявлення заподіяної працівником шкоди і звертається до виконання не раніше семи днів з дня повідомлення про це працівникові¹²⁶. Якщо науково-педагогічний працівник не згоден з відрахуванням або його розміром, трудовий спір за його заявою розглядається у судовому порядку.

У решті випадків покриття шкоди провадиться шляхом подання власником або уповноваженим ним органом позову до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду.

На стадії подальшого використання уже створеного службового об'єкта права інтелектуальної власності розподіл (передача,

розпорядження) майнових прав між науково-педагогічним працівником і вищим навчальним закладом відбувається шляхом укладення цивільно-правових договорів. Останні передбачають заходи відповідальності працівника перед закладом за порушення прав інтелектуальної власності. Засобами відповідальності, як правило, є: відшкодування збитків як реальних, так і упущеної вигоди, а також неустойки у вигляді штрафу або пені.

Отже, науково-педагогічний працівник як суб'єкт права інтелектуальної власності має особливу правосуб'єктність і специфічний правовий статус, зумовлений паралельним існуванням трудових і цивільних відносин, учасником яких він виступає.

1.4 Зміст прав науково-педагогічного працівника у сфері інтелектуальної власності

Права інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника є частиною змісту правовідносин, під яким розуміється передбачена нормами права сукупність суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників цих відносин. Суб'єктивне цивільне право – це вид і міра можливої, дозволеної поведінки учасника цивільних правовідносин¹²⁷. Відповідно до цього особа здійснює свої цивільні права вільно, на свій розсуд. Носій суб'єктивного цивільного права має забезпечену можливість не лише на власні дії, а й на вимогу до зобов'язаної особи щодо здійснення нею відповідного юридичного обов'язку. Водночас здійснення суб'єктивного права реалізується в межах, визначених ст. 13 ЦК України, яка розмежовує правомірне здійснення від зловживання. Цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. Здійснюючи свої права, особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довікільню або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. Реалізуючи цивільні права особа повинна додержуватися моральних засад суспільства. Не допускаються використання цивільних прав з метою неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монопольним становищем на ринку, а також недобросовісна конкуренція. У разі недодержання особою при здійсненні своїх прав вимог, які встановлені ч.ч. 2-5 ст. 13 ЦК України, суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом»¹²⁸.

Суб'єктивний цивільний обов'язок – це вид і міра належної поведінки зобов'язаного учасника цивільного правовідношення. Така поведінка може полягати у необхідності здійснення дій активного чи пасивного характеру¹²⁹. Цивільні обов'язки виконуються у межах, встановлених договором або актом цивільного законодавства. Особа не може бути примушена до дій, вчинення яких не є обов'язковим для неї. Виконання цивільних обов'язків забезпечується засобами заохочення та відповідальності, які встановлені договором або актом цивільного законодавства. Особа може бути звільнена від цивільного обов'язку або його виконання у випадках, встановлених договором або актами цивільного законодавства¹³⁰.

Зміст цивільних правовідносин залежить від їх виду. Так, суб'єктивні права особи при реалізації прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, медичну допомогу, охорону здоров'я, на інформацію, на свободу), мають виключно особистий немайновий характер. Їх не можна позбавити, вони не можуть бути відчужені від особи у будь-який спосіб і за будь-яких обставин. Напротивагу ним, у зобов'язальних відносинах суб'єктивні цивільні права носять лише майновий характер і втілюються у виготовленні речі, передачі майна у користування, наданні послуг тощо. Здійснення цих прав може передаватися іншим особам, їх представникам як за законом, так і за договором.

Особливістю змісту відносин у сфері права інтелектуальної власності є сукупність суб'єктивних особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності. Під особистими немайними правами розуміють різновид цивільних прав, що виникають із приводу нематеріальних благ, які є невід'ємними від особи та не мають економічного змісту¹³¹, наприклад: право на імя, право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності та інші. Під майновими правами розуміють суб'єктивні права, які пов'язані з використанням об'єктів права інтелектуальної власності, а також із тими матеріальними (майновими) вимогами, що виникають між учасниками правовідносин із приводу використання об'єктів права інтелектуальної власності¹³²: право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності тощо. Зміст зазначених прав щодо конкретних об'єктів права інтелектуальної власності розкрито у відповідних главах ЦК України та спеціальних законодавчих актах України, що регулюють суспільні відносини щодо правової охорони окремих об'єктів права інтелектуальної власності

(наприклад, Закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про авторське право і суміжні права» тощо).

Зміст правовідносин інтелектуальної власності за участю науково-педагогічного працівника становлять суб'єктивні права і обов'язки їх учасників (науково-педагогічного працівника і вищого навчального закладу). З урахуванням предмета дослідження, ми зупинимось лише на аналізі суб'єктивних прав інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника.

Право інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника на службові об'єкти є правом особливого роду, яке виникає у результаті створення особою об'єкта зазначеного права (службового об'єкта) під час виконання трудового договору. Науково-педагогічний працівник як суб'єкт права інтелектуальної власності є творцем і на нього поширюються усі права інтелектуальної власності, визначені законодавством.

Права інтелектуальної власності гарантують творцеві не лише можливість отримання економічної вигоди від використання результату своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а й охороняють інтелектуальний і персональний зв'язок із цим об'єктом. Зважаючи на це, обґрунтованим є поділ прав інтелектуальної власності на особисті немайнові й майнові права. Забезпечується охорона прав інтелектуальної, творчої діяльності шляхом надання творцю – автору, винахіднику тощо – виключних прав особистого немайнового та майнового характеру щодо створеного ним об'єкта.

Перелік особистих немайнових прав закріплено у ст. 423 ЦК України. Серед цих прав: 1) право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності; 2) право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності; 3) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Особисті немайнові права інтелектуальної власності не можуть відчужуватися (передаватися). Ці права діють безстроково¹³³.

Перелік майнових прав інтелектуальної власності визначено ст. 424 ЦК України¹³⁴. Аналіз граматичного викладу змісту цієї норми дозволяє ці права розподілити на виключні та інші майнові права інтелектуальної власності.

Поняття «виключні майнові прав інтелектуальної власності» (далі – виключні права) пов'язано з існуванням двох основних теорій розуміння правової природи інтелектуальної власності. Прихильники першої теорії розглядають право автора на результати своєї творчої діяльності як право інтелектуальної власності, а тому відносять його до різновиду (хоча і специфічного) права власності. У межах цієї позиції науковцями розроблена пропрієтарна концепція розуміння права на результати творчої діяльності. Її прихильники ототожнюють права авторів та інших осіб на продукти творчої діяльності з правом власності на матеріальні об'єкти¹³⁵. Як відмічає Р. Б. Шишка, пропрієтарна теорія права інтелектуальної власності послідовно проводиться у всіх міжнародно-правових актах і впливає на моделювання національних законодавств¹³⁶.

Другий підхід до визначення правової природи прав на результати творчої діяльності здійснюється через категорію виключних прав. Ця концепція має назву «теорія виключних прав». За нею права творців трактуються як виключні права, які не є правами власника. У такому випадку право на об'єкти права інтелектуальної власності складається з двох правомочностей: права забороняти та/чи дозволяти їх використання третім особам¹³⁷.

Український законодавець намагався поєднати в нормах права обидві теорії. Це яскраво демонструють дві статті Конституції України. Стаття 41 присвячена і праву власності на речі, і праву інтелектуальної власності: кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Стаття 54 Основного Закону вказує, що громадянам гарантована свобода літературної, художньої, наукової й технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. І знову повторено, що кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності¹³⁸.

Цивільний кодекс України, визначаючи зміст майнових прав інтелектуальної власності, вказує, що до них належать такі: право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право перешкоджати незаконному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, враховуючи заборону на таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Чинний ЦК України виключні права подає через

зміст майнових прав авторів на окремі об'єкти права інтелектуальної власності¹³⁹. Ще раніше спеціальні закони у сфері охорони окремих об'єктів права інтелектуальної власності також згадали про виключні права.

Так, Законом України «Про авторське право і суміжні права» визначено виключне право як майнове право особи, яка має щодо твору, виконання, постановки, передачі організації мовлення, фонограми чи відеограми авторське право і (або) суміжні права, на використання цих об'єктів авторського права і (або) суміжних прав лише нею і на видачу лише цією особою дозволу чи заборону їх використання іншим особам у межах строку, встановленого цим Законом¹⁴⁰. Тобто, виключність розуміється у повноваженнях на використання і дозволу на таке використання твору, встановлених винятково для автора.

У юридичній енциклопедії виключні права формулюються як абсолютні права, що належать лише визначеній законом особі з виключенням можливості користування цими правами будь-якою іншою особою. Далі вказано, що вони складаються з особистих немайнових і майнових прав¹⁴¹. Порівняно із законодавчими нормами це поняття окреслено доволі неточно, адже у жодному спеціальному законі чи в ЦК України особисті немайнові права не називають виключними. Остання ознака стосується лише майнових прав інтелектуальної власності.

На наш погляд, наближено до волі законотворця поняття виключних прав визначив І. Є. Якубівський. На його думку, виключність потрібно розглядати як окрему ознаку майнових прав інтелектуальної власності, поряд з їхнім абсолютним характером. Автор вказує, що виключний характер майнових прав інтелектуальної власності означає, що можливість вчинення відповідних дій щодо результату інтелектуальної діяльності чи засобу індивідуалізації закріплюється виключно за цим суб'єктом, тоді як для всіх інших осіб законом передбачено заборону вчинення таких дій без дозволу вказаного вище суб'єкта¹⁴². Проте відповіді на запитання, які ж майнові права інтелектуальної власності можна вважати виключними запропоноване визначення не дає. Справа в тому, що більшість норм, які подають зміст майнових прав на окремі об'єкти права інтелектуальної власності, розподіляють їх за ознакою виключності. Це призводить до труднощів у правозастосуванні (наприклад, у визначенні предмету договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності).

Пригадаємо норму ст. 424 ЦК України. Тлумачення змісту цієї статті говорить нам, що виключними є лише право дозволяти використання та право перешкоджати незаконному використанню об'єкта права інтелектуальної власності. Аналогічними є норми ст. ст. 440, 452, 464, 474, 487 ЦК України. Спеціальні закони, які вказують на зміст майнових прав інтелектуальної власності відповідно на твір, на об'єкт суміжних прав, на винахід, корисну модель, промисловий зразок, на компонування інтегральної мікросхеми, на сорт рослин, породу тварин мають розбіжності з нормами ЦК України щодо ознаки виключності майнового права на використання відповідного об'єкта. Так, Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», у ст. 28 зазначає, що патент надає його власнику виключне право використовувати винахід (корисну модель) за своїм розсудом, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів. Тотожні правила містять норми ст. 16 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», ст. 20 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки». Однак Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» право на використання цього об'єкта виключним не називає.

На противагу іншим спеціальним законам Закон України «Про авторське право і суміжні права» виключними вважає усі майнові права автора. На наш погляд, такий підхід найбільш точно характеризує правову природу майнових прав інтелектуальної власності, і не лише авторського права, а й об'єктів промислової власності. Тому законодавцю необхідно узгодити норми ЦК України і спеціальних нормативних актів таким чином, щоб усі майнові права інтелектуальної власності мали ознаку виключності, яка по суті відображає їх особливу правову природу.

Майнові права суб'єктів авторського права і права промислової власності є однаковими, крім права «перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі забороняти таке використання».

Загальні норми щодо змісту прав інтелектуальної власності знаходять свою подальшу деталізацію у спеціальних нормах і законах. Так, у ст. 439 ЦК України закріплено за автором право на недоторканість і цілісність твору¹⁴³. Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ст. 14 подає ширший перелік особистих немайнових прав: вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо; забороняти під час публічного використання твору

згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом; вибрати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його примірниках і під час будь-якого його публічного використання; вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора¹⁴⁴. Наголошено, що особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам.

Згідно з правом на авторське ім'я автор може використовувати або дозволяти використання твору під своїм справжнім ім'ям, під вигаданим ім'ям (псевдонімом) або без позначення імені (анонімно). Обираючи один з цих варіантів, автор реалізує своє право на ім'я. Він також має право вимагати зазначення свого імені, якщо це практично можливо, щоразу при виданні, публічному виконанні, передачі по радіо, цитуванні та іншому використанні свого твору. Право на ім'я включає в себе можливість вимагати, щоб ім'я автора (або псевдонім) не перекручувалося в разі його згадки особами, які використовують твір. Закон забороняє без згоди автора вносити які-небудь зміни в обраний ним спосіб позначення свого імені, навіть у разі використання псевдоніма. Факт зазначення на творі імені певної особи означає презумпцію належності авторства твору певній особі. Автор сам визначає спосіб і повноту зазначення свого справжнього імені. У разі опублікування творів, створених кількома особами, імена співавторів зазначаються в послідовності, зумовленій співавторами.

Часто, особливо під час використання наукових творів у пресі, поряд із іменем автора зазначаються його науковий ступінь, учене або почесне звання, посада та інші реквізити. Наводити подібні відомості можна тільки за згодою авторів, які несуть особисту відповідальність за достовірність цих даних. Порушенням права на ім'я буде не зазначення імені автора, а також його перекручення¹⁴⁵.

Твір може використовуватися під псевдонімом, який ідентифікує автора. Іноді під псевдонімом виступає не одна особа, а дві, три або більше. Закон не передбачає яких-небудь умов або порядку для одержання права на псевдонім. Термін і обсяг використання псевдоніма також визначаються самим автором. Особливим порушенням буде розкриття псевдоніма автора без його згоди. У деяких випадках право автора виступати під псевдонімом може бути обмежене. Не дозволяється використання псевдоніма, що порушує норми моральності або має образливий характер. Рівною мірою автор

не може обрати такий псевдонім, що явно вводить публіку в оману, наприклад, збігається з іменем іншого автора¹⁴⁶.

Використання псевдоніму щодо назви службового твору не є доцільним як з точки зору інтересів вищого навчального закладу, так і науково-педагогічного працівника. Ділову репутацію вищого навчального закладу, його імідж формують висококваліфіковані працівники, які певною мірою є публічними особами як учасники освітнього процесу і наукової діяльності. Чим більше відомі будуть імена науковців-педагогів, тим вище престиж закладу. Складно собі уявити, що науково-педагогічний працівник читатиме лекції під псевдонімом, видаватиме наукові праці без зазначення свого імені, наукового ступеня, вченого звання. Ім'я науковця набуває значення завдяки його здобуткам, доведеним до широкого загалу фахівців. Саме тому важливим є зазначення справжнього імені науково-педагогічного працівника на службових творах.

До майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) відповідно до ст. 15 Закону належать: виключне право на використання твору; виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами¹⁴⁷. Майнові права автора (чи іншої особи, яка має авторське право) можуть бути передані (відчужені) іншій особі згідно з положеннями вказаного Закону, після чого ця особа стає суб'єктом авторського права.

Зміст виключного права автора (чи іншої особи, яка має авторське право) на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами дає йому право дозволяти або забороняти: відтворення творів; публічне виконання і публічне сповіщення творів; публічну демонстрацію і публічний показ; будь-яке повторне оприлюднення творів, якщо воно здійснюється іншою організацією, ніж та, що здійснила перше оприлюднення; переклади творів; переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів; включення творів як складових частин до збірників, антологій, енциклопедій тощо; розповсюдження творів шляхом першого продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання в майновий найм чи у прокат та шляхом іншої передачі до першого продажу примірників твору; подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором; здавання в майновий найм і (або) комерційний прокат після першого продажу, відчуження іншим способом оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, баз даних, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих

у фонограмі чи відеограмі або у формі, яку зчитує комп'ютер; імпорт примірників творів. Цей перелік не є вичерпним.

За Законом України «Про авторське право і суміжні права» відтворення – це виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (включаючи цифрову), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер. Примірник твору – це копія, виконана у будь-якій матеріальній формі¹⁴⁸.

З правом на відтворення пов'язане й інше право автора – право доступу автора до твору образотворчого мистецтва. Автор такого твору має право вимагати від власника матеріального носія цього твору надання йому можливості здійснення права автора на відтворення зазначеного твору. Такий доступ автору необхідний для відтворення твору в копіях або в інший спосіб. Власник матеріального носія не повинен перешкоджати автору в доступі до твору, але й доступ автора не повинен порушувати права власника¹⁴⁹.

Законом України про авторське право переклади творів визначаються як окремий об'єкт авторського права і як окремий вид використання вже оприлюдненого твору. Виключне право на переклад його твору належить автору або його правонаступникам. За своїм змістом воно є правом на переклад і використання перекладу самим автором або видачею дозволу на переклад і використання перекладу іншим особам. Видача дозволу іншій особі на переклад і використання перекладу оформляється договором між автором і перекладачем. Як правило, такий договір укладається автором з тією організацією, яка має намір використати твір автора¹⁵⁰.

Право на переклад існує протягом усього строку чинності авторського права. Дозвіл на переклад твору на іншу мову є не що інше як ліцензійний договір. Автор може залишити за собою право під час дії договору на переклад давати дозвіл на переклад на ту саму мову й іншим особам. Проте у договорі на переклад може бути умова, за якою автор бере на себе обов'язок не видавати такого дозволу¹⁵¹.

Внаслідок переробки, адаптації, аранжування та інших подібних змін творів створюються так звані похідні твори. Ними закон визнає продукти інтелектуальної творчості, створені на основі іншого існуючого твору (переклад, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інші переробки творів). Така переробка не повинна шкодити охороні оригінального твору. Оригінальність похідного твору полягає у творчій переробці твору, що існував раніше. До похідних творів не належать аудіовізуальні твори, зокрема іноземні, дубльовані,

озвучені, субтитровані українською та іншими мовами. Право на переробку належить самому автору, який може здійснити її особисто або видати дозвіл на переробку іншим особам. Створені внаслідок переробки похідні твори є окремим об'єктом авторського права, а, отже, і об'єктом правової охорони. Будь-яка переробка твору може мати місце лише на підставі договору з автором¹⁵².

Майновим правом автора є також право на розповсюдження твору будь-яким способом, що не суперечить закону, наприклад: шляхом першого продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання в майновий найм чи у прокат та шляхом іншої передачі до першого продажу примірників твору. Проте розповсюджуватися можуть лише твори, зафіксовані на певному матеріальному носії. Можливість розповсюдження твору може бути лише за умови, що є копії твору, які можуть бути випущені в цивільний обіг. Зрозуміло, що невідтворений твір не може бути випущений в обіг¹⁵³.

Автор (чи інша особа, яка має авторське право) має право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання твору. Винагорода може здійснюватися у формі одноразового (паушального) платежу, або відрахувань за кожний проданий примірник чи кожне використання твору (роялті), або комбінованих платежів.

Авторські права мають також науково-педагогічні працівники, які виступають авторами похідних творів. Їм належить авторські права на здійснені ними переклад, адаптацію, аранжування або іншу переробку. Проте автори похідних творів користуються правами за умови дотримання ними прав автора, твір якого зазнав переробки. Авторське право похідних творів не перешкоджає іншим особам здійснювати свої переробки тих самих творів.

Водночас є випадки, коли законодавець дозволяє використовувати твір без згоди його автора. Так, ст. 444 ЦК України визначено умови правомірного використання твору: «Твір може бути вільно, без згоди автора та інших осіб, та безоплатно використаний будь-якою особою: 1) як цитата з правомірно опублікованого твору або як ілюстрація у виданнях, радіо- і телепередачах, фонограмах та відеограмах, призначених для навчання, за умови дотримання звичаїв, зазначення джерела запозичення та імені автора, якщо воно вказане в такому джерелі, та в обсязі, виправданому поставленою метою; 2) для відтворення у судовому та адміністративному провадженні в обсязі, виправданому цією метою; 3) в інших випадках, передбачених законом. Особа, яка використовує твір, зобов'язана зазначити ім'я автора твору та джерело запозичення»¹⁵⁴.

Законом України «Про авторське право і суміжні права» передбачено вільне використання твору. Воно допускається без згоди особи, якій належить авторське право, із зазначенням імені автора й джерела запозичення та в обсязі, виправданому поставленою метою: використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, в тому числі цитування статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються; вільне використання цитат у формі коротких уривків з виступів і творів, включених до фонограми (відеограми) або програми мовлення; використання літературних і художніх творів в обсязі, виправданому поставленою метою, як ілюстрацій у виданнях, передачах мовлення, звукозаписах чи відеозаписах навчального характеру; відтворення у пресі, публічне виконання чи публічне сповіщення попередньо опублікованих у газетах або журналах статей з поточних економічних, політичних, релігійних та соціальних питань чи публічно сповіщених творів такого ж самого характеру у випадках, коли право на таке відтворення, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення спеціально не заборонено автором; відтворення з метою висвітлення поточних подій засобами фотографії або кінематографії, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення творів, побачених або почутих під час перебігу таких подій, в обсязі, виправданому інформаційною метою; відтворення у каталогах творів, виставлених на доступних публіці виставках, аукціонах, ярмарках або у колекціях для висвітлення зазначених заходів, без використання цих каталогів у комерційних цілях; видання та відтворення випущених у світ творів рельєфно-крапковим шрифтом для сліпих та аудіотворів (аудіодокументів, аудіокниг) з нанесенням спеціального цифрового формату для сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією, розмітки для зручної навігації з метою розповсюдження між інвалідами по зору та осіб з дислексією, а також поповнення бібліотечних фондів спеціалізованих бібліотек, бібліотек навчальних закладів та центрів реабілітації для інвалідів і дітей-інвалідів по зору, громадських організацій сліпих, підприємств, установ, організацій, де працюють інваліди по зору, крім випадків прямого чи опосередкованого використання цих творів з комерційною метою; відтворення творів для судового і адміністративного провадження в обсязі, виправданому цією метою; публічне виконання музичних творів під час офіційних і релігійних церемоній, а також похоронів в обсязі, виправданому характером таких церемоній;

відтворення з інформаційною метою у газетах та інших періодичних виданнях, передача в ефір або інше публічне сповіщення публічно виголошених промов, звернень, доповідей та інших подібних творів у обсязі, виправданому поставленою метою; відтворення твору в цілях і за умов, передбачених ст. ст. 22-25 цього Закону; адаптація існуючих і створюваних аудіовізуальних творів для сліпих, осіб з порушеннями зору та осіб з дислексією шляхом застосування аудіодискрипції (тифлокоментування). Цей перелік вільного використання творів є вичерпним¹⁵⁵.

За деяких умов відповідно до ст. 22 вищезазначеного Закону допускається без згоди особи, яка має авторське право, репрографічне відтворення одного примірника твору бібліотеками та архівами, діяльність яких не спрямована прямо або опосередковано на одержання прибутку. За таких же умов з метою навчання без згоди суб'єкта авторського права та в обсязі, який відповідає зазначеній меті, відповідно до ст. 23 цього Закону допускається: відтворення уривків з опублікованих письмових творів і аудіовізуальних творів як ілюстрацій; за деяких умов, репрографічне відтворення навчальними закладами для аудиторних занять опублікованих статей та інших невеликих за обсягом творів, а також уривків із письмових творів з ілюстраціями або без них¹⁵⁶.

Без дозволу особи, яка має авторське право і без виплати авторської винагороди згідно зі ст. 25 Закону допускається відтворювати твори виключно в особистих цілях або для звичайного кола сім'ї, крім: творів архітектури у формі будівель і споруд; комп'ютерних програм, за винятком випадків, передбачених ст. 24; репрографічного відтворення книг, нотних текстів і оригінальних творів образотворчого мистецтва, за винятком випадків, передбачених цією статтею; творів, виконання яких зафіксовано у фонограмах, відеограмах та їх примірниках¹⁵⁷.

У будь-якому випадку правомірним без дозволу автора використанням буде ситуація, коли особа, використовуючи твір, зазначає джерело запозичення та ім'я автора, якщо воно вказане в такому джерелі. Це необхідна умова дотримання права авторства творця.

У Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» конкретизовано особисті немайнові права винахідника: право авторства, яке є невід'ємним особистим правом і охороняється безстроково; право на присвоєння свого імені створеному ним винаходу (корисній моделі)¹⁵⁸. Відповідно до ч. 4 ст. 7 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» автору промислового зразка

належить право авторства, яке є невідчужуваним особистим правом і охороняється безстроково¹⁵⁹. Також до особистих немайнових прав творців об'єктів права промислової власності можна віднести пріоритетне право на подання заявки на винахід, корисну модель, промисловий зразок. Мова йде про конвенційний пріоритет, який встановлено Паризькою конвенцією з охорони промислової власності. Він полягає в тому, що заявник – громадянин однієї держави-учасниці Паризької конвенції, який подав уперше заявку на об'єкт промислової власності у своїй країні чи іншій країні-учасниці Паризької конвенції, зберігає за собою право подати заявку на цей самий об'єкт промислової власності в іншій країні-учасниці Паризької конвенції з пріоритетом за вперше поданою заявкою¹⁶⁰.

Згідно з ч. 3 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» автору топографії інтегральної мікросхеми належить право авторства, яке є невідчужуваним особистим правом і охороняється безстроково¹⁶¹.

Майновими правами інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми ЦК України визнає: право на їх використання, виключне право дозволяти таке використання, виключне право перешкоджати неправомірному їх використанню, в тому числі забороняти таке використання, інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом¹⁶².

Спеціальним Законом України¹⁶³ визначено зміст права на використання винаходу (корисної моделі): виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), застосування такого продукту, пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого продукту в зазначених цілях. Продукт визнається виготовленим із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), якщо при цьому використано кожен знак, включений до незалежного пункту формули винаходу (корисної моделі), або знак, еквівалентну їй. Процес, що охороняється патентом, визнається застосованим, якщо використано кожен знак, включений до незалежного пункту формули винаходу, або знак, еквівалентну їй. Будь-який продукт, процес виготовлення якого охороняється патентом, за відсутності доказів протилежного вважається виготовленим із застосуванням цього процесу за умови виконання принаймні однієї з двох вимог: продукт, виготовлений із застосуванням процесу, що охороняється патентом, є новим; існують

підстави вважати, що зазначений продукт виготовлено із застосуванням даного процесу і власник патенту не в змозі шляхом прийнятних зусиль визначити процес, що застосовувався при виготовленні цього продукту.

Виключні права власника патенту (деклараційного патенту) на секретний винахід і деклараційного патенту на секретну корисну модель обмежуються Законом України «Про державну таємницю» і відповідними рішеннями Державного експерта. Власник патенту (деклараційного патенту) на секретний винахід чи деклараційного патенту на секретну корисну модель має право на одержання від державного органу, визначеного Кабінетом Міністрів України, грошової компенсації на покриття витрат за сплату зборів.

Патент на винахід (корисну модель) надає його власнику виключне право забороняти іншим особам використовувати без його дозволу, за винятком випадків, коли таке використання не визнається згідно з Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» порушенням прав, що надаються патентом. Власник патенту може передавати на підставі договору майнові права інтелектуальної власності на винахід (корисну модель) будь-якій особі, яка стає його правонаступником, а щодо секретного винаходу (корисної моделі) – тільки за погодженням із Державним експертом¹⁶⁴. Власник патенту може подати до Установи для офіційної публікації заяву про готовність надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі). У цьому разі річний збір за підтримання чинності патенту зменшується на 50 %, починаючи з року, наступного за роком публікації такої заяви.

Законом України «Про охорону прав на промислові зразки» визначено, що патент надає його власнику виключне право використовувати промисловий зразок на власний розсуд, якщо використання не порушує прав інших власників патентів. Використанням промислового зразка визнається виготовлення виробу із застосуванням запатентованого промислового зразка, застосування такого виробу, пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого виробу в зазначених цілях. Патент надає його власнику такі права, як: право забороняти іншим особам використовувати промисловий зразок без його дозволу; передавати на підставі договору право власності на промисловий зразок будь-якій особі, яка стає правонаступником власника патенту; право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання

промислового зразка на підставі ліцензійного договору; подати до Установи для офіційної публікації заяву про надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого промислового зразка¹⁶⁵.

Майнові права інтелектуальної власності на топографії інтегральної мікросхеми належать володільцю відповідного свідоцтва, якщо інше не встановлено законом чи договором. Отримане свідоцтво надає власнику зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми право: забороняти іншим особам використовувати топографію інтегральної мікросхеми без його дозволу, за винятком випадків, коли таке використання не визнається згідно з законом порушенням прав власника зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми; передавати на підставі договору право власності на топографію інтегральної мікросхеми будь-якій особі, яка стає правонаступником власника зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми; видавати будь-якій особі дозвіл (ліцензію) на використання зареєстрованої топографії інтегральної мікросхеми на підставі ліцензійного договору.

Під використанням топографії інтегральної мікросхеми розуміють: копіювання топографії інтегральної мікросхеми; виготовлення інтегральної мікросхеми із застосуванням цієї топографії; виготовлення будь-яких виробів, що містять такі інтегральні мікросхеми; ввезення таких інтегральних мікросхем та виробів, що їх містять, на митну територію України; пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж, зберігання в зазначених цілях та інше введення в обіг інтегральної мікросхеми, виготовленої із застосуванням даної топографії, та будь-яких виробів, що містять такі інтегральні мікросхеми.

Інтегральна мікросхема визнається виготовленою із застосуванням зареєстрованої топографії, якщо використано всі елементи, які визначають оригінальність топографії інтегральної мікросхеми.

Проте не всі спеціальні закони, які прийняті з метою охорони прав інтелектуальної власності на окремі об'єкти, містять норми, що визначають та/або конкретизують зміст особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності. У цих випадках потрібно керуватися загальними правилами, закріпленими у ЦК України.

Обсяг змісту права інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника на службовий об'єкт залежить від їх розподілу між ним і роботодавцем. Цей розподіл обумовлений

належністю об'єкта до авторського права чи до права промислової власності. Щоправда, цивільне законодавство і спеціальні закони є суперечливими у вирішенні цього питання. Спільна позиція висловлена лише щодо особистих немайнових прав творця.

Відповідно до ч. 1 ст. 429 ЦК України¹⁶⁶ та ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права»¹⁶⁷, особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт. У постанові Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» від 04. 06. 2010 р. № 5 зазначено: «Якщо твір створено у порядку виконання працівником трудового договору (контракту) і в межах строку його дії, тобто при виконанні службових обов'язків і за службовим завданням роботодавця, то особисті немайнові права автора твору належать працівникові; вони є невідчужуваними»¹⁶⁸.

За патентним законодавством України роботодавець має право на подачу заявки та отримання патенту на службовий винахід і надалі може визначити долю цього винаходу на свій розсуд. Працівникові-винахіднику належать тільки особисті немайнові права. Тобто, творець об'єкта права назавжди позбавляється майнових прав на службовий винахід. Завдяки цьому істотно знизилася творча активність працівників-винахідників, і законодавець вирішив хоча б частково виправити таку ситуацію, а тому у ЦК України по-новому визначив відносини між працівником і роботодавцем¹⁶⁹.

Тотожні положення містить і Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем». Відповідно до ст. 7 цього Закону право на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми і усі права, що з цієї реєстрації випливають, має роботодавець автора топографії інтегральної мікросхеми або його правонаступник, якщо топографію інтегральної мікросхеми створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи за спеціальним дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше¹⁷⁰.

У Рекомендаціях щодо правового режиму службових творів, розроблених Державною службою інтелектуальної власності України, зазначено, що відповідно до статті 6 bis Бернської конвенції автор незалежно від своїх майнових прав і навіть після їх уступки має право вимагати визнання свого авторства на твір і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні цього твору, а також будь-

якому іншому посяганню на твір, здатному завдати шкоди честі або репутації автора¹⁷¹. Зазначені права, визнані за автором, зберігають силу після його смерті, принаймні до припинення майнових прав і здійснюються особами або установами, уповноваженими на це законодавством країни, в якій вимагається охорона.

Водночас ч. 1 ст. 429 ЦК України встановлено, що у випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, можуть належати юридичній або фізичній особі, де або в якій працює працівник¹⁷².

Таке формулювання норм, як правильно зазначає С. В. Бондаренко, має низку недоліків, які негативно впливають на порядок їх практичного застосування. Так, законодавець не дає відповіді на питання, яке ж саме «авторське особисте немайнове право» належить автору службового твору¹⁷³. Зауважимо, що норми спеціального закону про авторські права не встановлюють і випадків належності особистих немайнових прав іншим особам, у тому числі роботодавцю. Аналогічний погляд на проблему мають й інші науковці¹⁷⁴, відзначаючи, що законодавець досі не визначив перелік тих особистих немайнових прав інтелектуальної власності, які можуть належати роботодавцю.

На думку Ю. В. Осипової, колізія норм ЦК України та спеціальних законів у частині належності особистих немайнових прав інтелектуальної власності, як і у випадку з майновою частиною цього права, має вирішуватися на користь ЦК України¹⁷⁵. Далі дослідниця з певним застереженням зазначає, що на сьогодні належність особистих немайнових прав інтелектуальної власності роботодавцю є гіпотетичною. Законодавець робить помилку, не розуміючи особливості природи особистих немайнових прав інтелектуальної власності, зокрема їх тісний зв'язок із творцем¹⁷⁶. Проте з урахуванням того, що саме творець – автор чи винахідник об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема службового об'єкта права інтелектуальної власності, – є первинним суб'єктом такого права, а його особисті немайнові права є невідчужуваними й непорушними, вважаємо, що останні повинні належати лише творцю, в нашому випадку науково-педагогічному працівнику, який створив об'єкт права інтелектуальної власності під час виконання своїх трудових (службових) обов'язків.

У розумінні ч. 1 ст. 429 ЦК України, особисте немайнове право на визнання людини творцем, тобто право авторства на об'єкти права

інтелектуальної власності, які створені у зв'язку з виконанням трудового договору, належать не творцю як особистості, яка своєю творчою працею створила об'єкт права інтелектуальної власності, а працівникові, діяльність якого стандартизована посадовими інструкціями та наказами роботодавця. Із цього положення Т. В. Ярошевська робить висновок: у момент розірвання трудового договору, коли носій особистих немайнових прав інтелектуальної власності втрачає статус працівника, ці права повинні припинятися, оскільки передача їх творцю об'єкта права або роботодавцеві ні за законом, ні за договором не передбачена¹⁷⁷. Виникає ситуація, коли є фактичний автор, але не має суб'єктивного права авторства у зв'язку з відсутністю належного суб'єкта – працівника¹⁷⁸. На нашу думку, така позиція є недостатньо обґрунтованою, адже відповідно до ч. 1 ст. 425 ЦК України особисті немайнові права інтелектуальної власності є чинними безстроково, якщо інше не встановлено законом. Одного разу виникнувши, особисті немайнові права творця не можуть залежати надалі від перспективи трудових відносин. Правовий статус працівника-творця в частині особистих немайнових прав інтелектуальної власності регулюється не трудовим, а цивільним правом. Тому припинення трудового договору тягне за собою лише припинення трудових прав і в жодному разі не може відобразитися на авторському статусі творця.

Щодо майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, то відповідно до ст. 429 ЦК України ці права належать працівнику, що його створив, і юридичній або фізичній особі, де або в якій працює працівник, спільно, якщо інше не встановлено договором¹⁷⁹. Водночас ч. 2 ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачено, що виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем¹⁸⁰. У ст. 20 вищезгаданого Закону встановлено, що авторське право на твір, створений за договором з автором, який працює за наймом, належить його автору, а виключне право на використання такого твору належить особі, з якою автор перебуває у трудових відносинах (роботодавцю), якщо інше не передбачено договором. Розмір авторської винагороди за створення та використання твору, створеного за договором з автором, який працює за наймом, та порядок її виплати встановлюється у договорі між автором і роботодавцем¹⁸¹. Проте ці норми не узгоджені із нормами ст. ст. 31-33

вищезазначеного Закону, які регулюють питання відчуження (передачі) та використання авторських прав.

Як наголошено у постанові Пленуму Верховного Суду України, якщо в трудовому або цивільно-правовому договорі між працівником і роботодавцем (юридичною або фізичною особою, де або в якій він працює) не передбачений інший порядок здійснення майнових прав на створений об'єкт, то вони мають спільні права як на отримання свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір, так і на використання такого об'єкта в подальшому. Порядок здійснення майнових прав на такий об'єкт може бути врегульований цивільно-правовим договором. У разі передання (відчуження) працівником роботодавцю всіх майнових прав на твір, створений ним у порядку виконання трудового договору, працівник втрачає ці права, залишаючись носієм особистих немайнових прав¹⁸².

До цього ж можна додати і те, що зазначений у ч. 2 ст. 429 ЦК України принцип розподілу виключних майнових прав на службові об'єкти права промислової власності між працівником-творцем і його роботодавцем не залежить від факту отримання відповідного охоронного документа. У ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» встановлено, що право на одержання патенту на службовий винахід (корисну модель) має роботодавець винахідника, а якщо роботодавець не виконає зазначених у частині третій цієї статті вимог у встановлений строк, то право на одержання патенту на службовий винахід (корисну модель) переходить до винахідника або його правонаступника¹⁸³. У ст. 8. Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» містяться положення, що право на одержання патенту має роботодавець, якщо промисловий зразок створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи доручення роботодавця, за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше, а якщо роботодавець протягом чотирьох місяців від дати одержання цього повідомлення не подасть заявки до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, то право на одержання патенту переходить до автора¹⁸⁴. Таке ж правило щодо отримання свідоцтва про реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми встановлено у ст. 7 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»¹⁸⁵.

Зважаючи на розбіжності норм щодо належності майнових прав, передбачених ЦК України і спеціальним законом з охорони авторського права, Державна служба інтелектуальної власності рекомендує до

службових творів застосовувати положення ст. 429 ЦК України. Таким чином, законодавцем встановлено спільну власність роботодавця-вишу і науково-педагогічного працівника, як найманого працівника, на об'єкт авторського права, що створений у зв'язку з виконанням трудового договору, а також передбачена можливість сторонам самостійно визначити умови розподілу майнових прав на зазначений об'єкт. У такому випадку, як зазначає М. І. Іншин, частки майнових прав працівника і роботодавця можуть бути нерівними¹⁸⁶. Поділяємо думку автора, що з метою захисту майнових прав як роботодавця, так і працівника варто чітко визначити права і обов'язки працівника у письмовому трудовому договорі чи у посадовій інструкції або укласти цивільний договір про розподіл прав інтелектуальної власності на службовий твір.

Підтримуючи позицію Державної служби інтелектуальної власності щодо спільності майнових прав інтелектуальної власності на службові твори за відсутності договору, зауважимо, що вона повинна поширюватися на всі службові об'єкти. Такий висновок ґрунтується на проведеному нами системному аналізі чинних нормативно-правових актів. За п. 2 ст. 4 ЦК України основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України. Актами цивільного законодавства є також інші закони України, які приймаються відповідно до Конституції України та Цивільного кодексу. Якщо суб'єкт права законодавчої ініціативи подав до Верховної Ради України проект закону, який регулює цивільні відносини інакше, ніж цей Кодекс, він зобов'язаний одночасно подати проект закону про внесення змін до Цивільного кодексу України. Поданий законопроект розглядається Верховною Радою України одночасно з відповідним проектом закону про внесення змін до Цивільного кодексу України¹⁸⁷. Запроваджуючи ці правила, законодавець мав на увазі єдність правового регулювання цивільних правовідносин кодифікованим актом і спеціальними законами з метою поліпшення правозастосування. Не повинно бути так, щоб норми ЦК України та інших законів по-різному регулювали одні й тіж суспільні відносини, адже це є порушенням одного з головних правових принципів – законності. Окрім того, при вирішенні питання про застосування актів цивільного законодавства потрібно керуватись їх юридичною силою, яка чітко простежується у ст. 4 ЦК України – норми Цивільного кодексу є пріоритетними перед іншими законами.

Відзначимо ще одне важливе майнове право творця. За створення і використання службового об'єкта науково-педагогічному працівнику,

як творцю – автору, винахіднику тощо належить винагорода, розмір та порядок виплати якої можуть встановлюватися трудовим договором (контрактом) та/або цивільно-правовим договором між творцем і роботодавцем. Така винагорода має бути виплачена незалежно від заробітної плати, яку творець-працівник отримував під час створення цього об'єкта. Докладніше це питання буде розглянуто у підрозділі 2.2.

Узагальнюючи зазначимо, що науково-педагогічному працівнику як творцю службового об'єкта права інтелектуальної власності належать особисті немайнові права інтелектуальної власності. Вважаємо, що майнові права на службові об'єкти права інтелектуальної власності належать науково-педагогічному працівнику і вищому навчальному закладу спільно, якщо інше не передбачено трудовим та/або цивільно-правовим договором.

¹ Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): учеб. / О. Ф. Скакун. – Х. : Эспада, 2007. – С. 564.

² Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): учеб. / О. Ф. Скакун. – Х. : Эспада, 2007. – С. 564-566.

³ Цивільне право: підруч. : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – С. 99.

⁴ Харитоновна О. І. Поняття та види цивільних правовідносин інтелектуальної власності [Електронний ресурс] / О. І. Харитоновна // Право України. – 2011. – № 3. – С. 67. – Режим доступу до ресурсу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/PrUk/2011_3/7.pdf

⁵ Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28. 06. 1996 р. ; поточна редакція від 30. 09. 2016 р., підстава 1401-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. – Ст.ст. 41, 54.

⁶ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р. ; редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> – Ст.ст. 177, 199, 418/

⁷ Право інтелектуальної власності : Акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. заклад. / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 64.

⁸ Там само – С. 63.

⁹ Там само. – С. 64.

¹⁰ Орлюк О. П. Сфера інтелектуальної власності як предмет правового регулювання: проблема конкуренції законів / О. П. Орлюк // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 6. – С. 25.

¹¹ Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від

04. 06. 2010 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10>
- ¹² Стефанчук Р. О. Цивільне право України [Електронний ресурс] / Р. О. Стефанчук. – К. : Прецедент, 2005. – Режим доступу до ресурсу : http://www.ebk.net.ua/Book/law/stefanchuk_tsivpu/part2/201.htm
- ¹³ Там само. – Режим доступу до ресурсу : http://www.ebk.net.ua/Book/law/stefanchuk_tsivpu/part2/201.htm
- ¹⁴ Харитоновна О. І. Цивільні правовідносини інтелектуальної власності та їх класифікація / О. І. Харитоновна // Міжнародний юридичний вісник : Зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України. – 2014. – Вип.1 (1). – С. 178.
- ¹⁵ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р. ; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> – Ст. 433.
- ¹⁶ Ульянова Г. О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.03 / Ульянова Галина Олександрівна. – Одеса, 2015. – С. 92.
- ¹⁷ Див. докладніше: Корновенко С. В. Ідея як об'єкт захисту права інтелектуальної власності: pro and contra / С. В. Корновенко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2012. – № 3. – С. 57
- ¹⁸ Цит. за: Кулініч О. О. Правова охорона персонажу літературного твору як «юридично значимого» елемента твору / О. О. Кулініч // Актуальні проблеми держави і права. – 2010. – Випуск 53. – С. 127.
- ¹⁹ Ульянова Г. О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.03 / Ульянова Галина Олександрівна. – Одеса, 2015. – С. 52.
- ²⁰ Ідея : Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс] // матеріал подано за: Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2 вид., перероб. і доп. – К. : Голов. Ред. УРЕ, 1986. – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ідея>
- ²¹ Словник української мови : в 11 тт. [Електронний ресурс] / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970-1980. – Том 4, 1973. – С. 11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://sum.in.ua/s/ideja>
- ²² Ульянова Г. О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.03 / Ульянова Галина Олександрівна. – Одеса, 2015. – С. 92.
- ²³ Цит. за: Петренко І. А. Правова охорона літературного твору як об'єкта авторського права / І. А. Петренко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2014. – № 3. – С. 42.
- ²⁴ Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір : Постанова Кабінету Міністрів України № 1756 від 27. 12. 2001 р.; поточна редакція від 21. 09. 2011 р., підстава 957-2011-п [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-п>
- ²⁵ Докладніше див: Кульбашна О. А. Юридичний склад правовідносин інтелектуальної власності на службовий об'єкт / О. А. Кульбашна // Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., 15-16 листопада 2012 р., м. Харків. – Х. : НДІ ПЗІР, 2012. – С. 80.

- ²⁶ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України № 3687-ХІІ від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>
- ²⁷ Про охорону прав на промислові зразки : Закон України № 3688-ХІІ від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>
- ²⁸ Про авторське право і суміжні права : Закон України № 3792-ХІІ від 23.12.1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
- ²⁹ Исаков В. Б. Фактический состав в механизме правового регулирования / В. Б. Исаков. – С. : Изд-во Саратов. ун-та, 1980. – С. 33-37.
- ³⁰ Спіфанова Ю. С. Підстави виникнення суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників ВНЗ / Ю. С. Спіфанова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Серія «Право». – 2009. – № 841. – Вип. 1(5). – С. 216.
- ³¹ Там само. – С. 216-217.
- ³² Адміністративне право України [Електронний ресурс] // Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Вид-во «Юридична думка», 2004. – 584 с. – Режим доступу до ресурсу : <http://kul.kiev.ua/praci-2004-roku/administrativne-pravo-ukrajini.-akademichniy-kurs-pidruch.-u-dvoh-tomah-tom-1.html>
- ³³ Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): учеб. / О. Ф. Скакун. – Х. : Эспада, 2007. – С. 567
- ³⁴ Цивільне право: підручник: у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.: за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – т. 1. – С. 535-537; Дзера О. В. Цивільне право України: підручник: у 2-х кн. / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. – 2-е вид., допов. і перероб. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – Кн. 1. – С. 539; Дроб'язко В. С. Право інтелектуальної власності / В. С. Дроб'язко, Р. В. Дроб'язко. – К. : Юрінком інтер, 2004 – С. 16-17; Шевченко Я. М. Цивільне право України: Академічний курс : підручник: у 2 т. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. – Вид. 2-ге доп. і перероб. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – Т. 1. Загальна частина – С. 528-532; Крижна В. М. Загальна характеристика договорів з розпорядження майновими правами на об'єкти авторського права / В. М. Крижна // Договірні форми розпорядження майновими правами на об'єкти авторського права : монографія / кол. авторів; за наук. ред. Мироненко Н. М. – К. : Інтерсервіс, 2014. – С. 9.
- ³⁵ Кононенко Ю. С. Вступ до інтелектуальної власності : навч. посіб. / Ю. С. Кононенко, С. В. Корновенко. – Ч., 2012. – С. 13-17.
- ³⁶ Харитонova О. І. До проблеми виокремлення категорії «творчі правовідносини інтелектуальної власності». / О. І. Харитонova // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія» : зб. наук. праць / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.]; відпов. за вип. В. М. Дрьомін ; МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». – О. : Юрид. л-ра, 2012. – Т. 12. – С. 171.
- ³⁷ Див. докладніше: Підпригора О. А. Поняття авторського права // Цивільне право України: підруч. : у 3 кн. : Кн. 2 // С. О. Харитонов, О. І. Харитонova,

О. А. Підпригора та ін.; за ред. Є. О. Харитонова. – О. : Юридична література, 2006. – С. 236- 257.

³⁸ Харитонова О. І. До проблеми виокремлення категорії «творчі правовідносини інтелектуальної власності». / О. І. Харитонова // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. праць / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.]; відпов. за вип. В. М. Дрьомін; МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». – О. : Юрид. л-ра, 2012. – Т. 12. – С. 173.

³⁹ Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року: Конвенція Ліги Націй від 20.03. 1883р.: набрання чинності для України міжнародного договору від 25. 12. 1991 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123

⁴⁰ Там само. – Ст. 1.

⁴¹ Черевко Г. В. Інтелектуальна власність: навч. посіб. / Г. В. Черевко – К.: Знання, 2008. – С. 38-39.

⁴² Харитонова О. І. До проблеми виокремлення категорії «творчі правовідносини інтелектуальної власності». / О. І. Харитонова // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. праць / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.]; відпов. за вип. В. М. Дрьомін; МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». – О. : Юрид. л-ра, 2012. – Т. 12. – С. 174.

⁴³ Див. докладніше: Корновенко С. В. Проблемні питання поняттєво-категоріального забезпечення інтелектуальної власності в Україні // Інтелектуальна власність в Україні: погляд з XXI ст.: зб. наук. праць за матер. Всеукр. наук.-практ. конференції, 29-30 вересня 2011 р., м. Черкаси / За заг. ред. А. І. Кузьмінського, О. П. Орлюк. – Ч.: Чабаненко Ю.А., 2011. – С. 44.

⁴⁴ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України № 3687-ХІІ від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>. – Ст. 1.

⁴⁵ Харитонова О. І. До проблеми виокремлення категорії «творчі правовідносини інтелектуальної власності». / О. І. Харитонова // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. праць / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.]; відпов. за вип. В. М. Дрьомін; МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». – О. : Юрид. л-ра, 2012. – Т. 12. – С. 174.

⁴⁶ Про охорону прав на промислові зразки: Закон України № 3688-ХІІ від 15.12.1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>. – Ст. 1.

⁴⁷ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-ІV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 457.

⁴⁸ Там само. – Ст.ст. 481-482.

⁴⁹ Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України № 621/97-ВР від 05. 11. 1997 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр>

⁵⁰ Цит. за: Дроб'язко В. С. Право інтелектуальної власності: навч. посіб. / В. С. Дроб'язко, Р. В. Дроб'язко. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 431.

⁵¹ Там само. – С. 453.

⁵² Про авторське право і суміжні права : Закон України № 3792-ХІІ від 23.12.1993 р.; поточна редакція від 05.12.2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. – Ст. 1.

⁵³ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України № 3687-ХІІ від 15.12.1993 р.; поточна редакція від 05.12.2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>. – Ст. 1.

⁵⁴ Штефан О. О. Проблеми правового статусу суб'єктів «службового» твору / О. О. Штефан // Приватне право і підприємництво. – 2009. – Вип. 8. – С. 105.

⁵⁵ Про охорону прав на сорти рослин : Закон України № 3116-ХІІ від 21.04.1993 р.; поточна редакція від 02.03.2014 р., підстава 763-18 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3116-12>. – Ст. 17; Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України № 621/97-ВР від 05.11.1997 р.; поточна редакція від 05.12.2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр>. – Ст. 7

⁵⁶ Про племінну справу у тваринництві : Закон України № 3691-ХІІ від 15.12.1993 р.; поточна редакція від 28.06.2015 р., підстава 222-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3691-12>

⁵⁷ Про охорону прав на промислові зразки : Закон України № 3688-ХІІ від 15.12.1993 р.; поточна редакція від 05.12.2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>

⁵⁸ Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України № 621/97-ВР від 05.11.1997 р.; поточна редакція від 05.12.2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр>. – С. 7.

⁵⁹ Вірченко В. В. Зміст та необхідність удосконалення механізму державного регулювання авторських прав на службовий твір / В. В. Вірченко // Інтелектуальна власність у науково-дослідних установах та вищих навчальних закладах: теоретичні та практичні аспекти управління та оцінки : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., 22-23 вересня 2011 року, м. Київ. – К. : 2011. – С. 30-31; Гужева А. М. Особливості договору про створення за замовленням і використання твору у ВНЗ / А. М. Гужева // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: зб. мат. І Всеукр. наук.-практ. конфер., присвяченої 10-й річниці святкування Міжнародного дня інтелектуальної власності, 16 червня 2010 року, м. Одеса. – О., 2010. – С. 176.

⁶⁰ Осипова Ю. В. «Службові» об'єкти права інтелектуальної власності, створені педагогічними та науково-педагогічними працівниками [Електронний ресурс] / Ю. В. Осипова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наук. праць: у 3-х т. – 2013. – Вип. 1. – Т. 1. – С. 341. – Режим доступу до ресурсу: <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/5140>

⁶¹ Ярошевська Т. В. Право на службовий винахід : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес;

сімейне право; міжнародне приватне право» / Т. В. Ярошевська. – Київ, 2009. – С. 13.

⁶² Ярошевська Т. В. Право на службовий винахід : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т. В. Ярошевська. – Київ, 2009. – С. 13-14.

⁶³ Кодекс законів про працю України : Закон України № 322-VIII від 10. 12. 1971 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 911-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. – Ст. 21.

⁶⁴ Гареев Є. Ш. Правова охорона винаходів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Є. Ш. Гареев. – Одеса, 2007. – С. 18-19.

⁶⁵ Осипова Ю. В. «Службові» об'єкти права інтелектуальної власності, створені педагогічними та науково-педагогічними працівниками [Електронний ресурс] / Ю. В. Осипова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. праць : у 3-х т. – 2013. – Вип. 1. – Т. 1. – С. 341. – Режим доступу до ресурсу : <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/5140>

⁶⁶ Єпіфанова Ю. С. Підстави виникнення суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників ВНЗ / Ю. С. Єпіфанова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Серія «Право». – 2009. – № 841. – Вип. 1(5). – С. 216.

⁶⁷ Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII від 01. 07. 2014 р.; поточна редакція від 09. 08. 2016 р., підстава 1415-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> – Ст. 55.

⁶⁸ Чанишева Г. І. Способи захисту прав працівника у разі спору щодо правової природи укладеного договору / Г. І. Чанишева. // Держава і право: de lege praeterita, instante, futura : тези Міжнар. наук.-практ. конф. «П'яті Прибузькі юридичні читання», 27-28 листопада 2009 р., м. Миколаїв. – С. 239.

⁶⁹ Кодекс законів про працю України : Закон України № 322-VIII від 10. 12. 1971 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 911-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. – Ст. 265.

⁷⁰ Проект Трудового кодексу України: Проект № 1658 від 27. 12. 2014 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221. – Ст. 36

⁷¹ Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: Наказ Міністерства освіти і науки України № 450 від 07. 08. 2002 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0698-02>

⁷² Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів : Наказ Міністерства освіти і науки України № 665 від 01. 06 2013 р. [Електронний ресурс] // Національний освітній інтернет-ресурс : Osvita.ua. – Режим доступу до ресурсу : <http://osvita.ua/legislation/other/37302/>

⁷³ Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII від 01. 07. 2014 р.; поточна редакція від 09. 08. 2016 р., підстава 1415-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал

Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> – Ст. 65.

⁷⁴ Там само. – Ст. 50.

⁷⁵ Цит за: Осипова Ю. В. «Службові» об'єкти права інтелектуальної власності, створені педагогічними та науково-педагогічними працівниками [Електронний ресурс] / Ю. В. Осипова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. праць : у 3-х т. – 2013. – Вип. 1. – Т. 1. – С. 341-342. – Режим доступу до ресурсу : <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/5140>

⁷⁶ Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: Наказ Міністерства освіти і науки України № 450 від 07. 08. 2002 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0698-02>

⁷⁷ Осипова Ю. В. «Службові» об'єкти права інтелектуальної власності, створені педагогічними та науково-педагогічними працівниками [Електронний ресурс] / Ю. В. Осипова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наук. праць : у 3-х т. – 2013. – Вип. 1. – Т. 1. – С. 341. – Режим доступу до ресурсу: <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/5140>.

⁷⁸ Осипова Ю. В. «Службові» об'єкти права інтелектуальної власності, створені педагогічними та науково-педагогічними працівниками [Електронний ресурс] / Ю. В. Осипова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наук. праць : у 3-х т. – 2013. – Вип. 1. – Т. 1. – С. 341. – Режим доступу до ресурсу: <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/5140>.

⁷⁹ Денисова Р. О. Авторське право на службові твори [Електронний ресурс] / Р. О. Денисова // Проблеми законності. – 2011. – Вип. 115. – С. 55. – Режим доступу до ресурсу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pz_2011_115_9.pdf

⁸⁰ Рязанова Н. І. Юридичні гарантії майнових прав на службові об'єкти інтелектуальної власності / Н. І. Рязанова // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2010. – № 5. – С. 107.

⁸¹ Рекомендації щодо правового режиму службових творів: Рекомендації Державної служби інтелектуальної власності [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності. – Режим доступу до ресурсу: http://sips.gov.ua/ua/authors_rights.html

⁸² Кодекс законів про працю України : Закон України № 322-VIII від 10. 12. 1971 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 911-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. – Ст. 29.

⁸³ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України № 3687-XII від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>. – Ст. 1.

⁸⁴ Гареев Є. Ш. Правова охорона винаходів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Є. Ш. Гареев. – Одеса, 2007. – С. 19.

⁸⁵ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> – Ст. 505.

- ⁸⁶ Денисова Р. О. Авторське право на службові твори [Електронний ресурс] / Р. О. Денисова // Проблеми законності. – 2011. – Вип. 115. – С. 56. – Режим доступу до ресурсу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pz_2011_115_9.pdf
- ⁸⁷ Див. докладніше: Кульбашна О. А. Умови визнання об'єктів інтелектуальної власності «службовими» / О. А. Кульбашна // Інтелектуальна власність в Україні: погляд з XXI ст. : зб. наук. праць за матер. II Всеукр. наук.-практ.конфер., 26-27 вересня 2012 р., м. Черкаси. – Ч. : Чабаненко Ю.А., 2012. – С. 35 – 43.
- ⁸⁸ Лебедева Н. Г. Служебное изобретение в патентном праве Японии / Н. Г. Лебедева // Вопросы изобретательства. – 1999. – № 6. – С. 12.
- ⁸⁹ Белуга Ю. М. Правова охорона прав на службові винаходи: проблематика нормативно-правового регулювання / Ю. М. Белуга, Г. В. Омельченко // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2012. – № 3. – С. 71. – Режим доступу до ресурсу : http://nbuv.gov.ua/jpdf/Npnau_2012_3_15.pdf
- ⁹⁰ Осипова Ю. В. Об'єкти права інтелектуальної власності, створені у вищих навчальних закладах України у зв'язку з виконанням трудового договору / Ю. В. Осипова // Інтелектуальна власність в Україні: погляд з XXI ст. : зб. наук. праць за матер. III Всеукр. наук.-практ.конфер., 26-27 вересня 2013 р., м. Черкаси. – Ч. : Чабаненко Ю.А., 2013. – С. 63.
- ⁹¹ Бошицький Ю. Л. Деякі питання правової охорони інтелектуальної власності в сфері рослинництва та селекції в Україні / Ю. Л. Бошицький // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 3. – С. 270.
- ⁹² Гончарова А. В. Проблемні питання захисту права на наукове відкриття в умовах науково-технічного прогресу в Україні / А. В. Гончарова, А. Д. Мотрюк // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 218.
- ⁹³ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 433.
- ⁹⁴ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 434; Про авторське право і суміжні права : Закон України № 3792-XII від 23. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/> - Ст. 10.
- ⁹⁵ Право інтелектуальної власності : Акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. заклад. / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 145.
- ⁹⁶ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст.ст. 460-461.
- ⁹⁷ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України № 3687-XII від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>. – Ст. 6; Про охорону прав на промислові зразки : Закон України № 3688-XII від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал

Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>. – Ст. 5.

⁹⁸ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 471.

⁹⁹ Про освіту : Закон України № 1060-XII від 23. 05. 1991 р.; поточна редакція від 19. 02. 2016 р., підстава 940-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>. – Ст. 54.

¹⁰⁰ Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України № 1977-XII від 13. 12. 1991 р. (втратив чинність) [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1977-12> – Ст. 1.

¹⁰¹ Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України № 848-VIII від 26. 11. 2015 р.; поточна редакція від 01. 08. 2016 р., підстава 922-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19/page>. – Ст. 1.

¹⁰² Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII від 01. 07. 2014 р.; поточна редакція від 09. 08. 2016 р., підстава 1415-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Ст. 53.

¹⁰³ Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України № 848-VIII від 26. 11. 2015 р.; поточна редакція від 01. 08. 2016 р., підстава 922-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19/page>. – Ст. 1.

¹⁰⁴ Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII від 01. 07. 2014 р.; поточна редакція від 09. 08. 2016 р., підстава 1415-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

¹⁰⁵ Щодо деяких питань практичної реалізації положень нового Закону України «Про вищу освіту» : Роз'яснення Міністерства освіти і науки України від 14. 08. 2014 р. [Електронний ресурс] // Урядовий портал : єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. “ Режим доступу до ресурсу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247526620

¹⁰⁶ Цит. за: Ісаєнко О. В. Теоретичні положення сутності та змісту правового захисту інтелектуальної власності науково-педагогічних працівників післядипломної педагогічної освіт / О. В. Ісаєнко // Scientific Journal «ScienceRise». – 2015. – № 4/5 (9). – С. 56.

¹⁰⁷ Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII від 01. 07. 2014 р.; поточна редакція від 09. 08. 2016 р., підстава 1415-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Ст. 55.

¹⁰⁸ Болотіна Н. Б. Трудове право України : підруч / Н. Б. Болотіна. – 4 –те вид., стер. – К. : Вікар, 2006. – С. 132.

¹⁰⁹ Право інтелектуальної власності : Акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. заклад. / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 72-73.

- ¹¹⁰Мироненко Н. М. Поняття суб'єктів права інтелектуальної власності та критерії їх класифікації / Н. М. Мироненко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 2. – С. 11.
- ¹¹¹ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 421.
- ¹¹² Мироненко Н. М. Поняття суб'єктів права інтелектуальної власності та критерії їх класифікації / Н. М. Мироненко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 2. – С. 12.
- ¹¹³ Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 441 с.
- ¹¹⁴ Про авторське право і суміжні права : Закон України № 3792-XII від 23. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. – Ст. 13.
- ¹¹⁵ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України № 3687-XII від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>. – Ст. 8.
- ¹¹⁶ Про охорону прав на промислові зразки : Закон України № 3688-XII від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>. – Ст. 7.
- ¹¹⁷ Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України № 621/97-ВР від 05. 11. 1997 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр>. – Ст. 6.
- ¹¹⁸ Ізбаш О. О. Правове регулювання співавторства / О. О. Ізбаш // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / НУ «ОЮА» ; Південноукр. центр гендерних досліджень; / Голов. ред. доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, академік АПН України С. В. Ківалов. – О., 2014. – Вип. 52. – С. 343.
- ¹¹⁹ Ульянова Г. О. Деякі питання співавторства / Г. О. Ульянова // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 53. – С. 145.
- ¹²⁰ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 436.
- ¹²¹ Ульянова Г. О. Деякі питання співавторства / Г. О. Ульянова // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 53. – С. 148-150.
- ¹²² Яркіна Н. Є. Спільні права інтелектуальної власності: їх виникнення та здійснення / Н. Є. Яркіна // Вісник Академії правових наук України. – 10/2010. – № 4. – С. 146.
- ¹²³ Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери: Постанова Кабінету Міністрів України № 1298 від 30. 08. 2002 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1298-2002-п>.
- ¹²⁴ Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів : Наказ Міністерства освіти і науки України № 665 від 01. 06 2013 р. [Електронний ресурс] // Національний

освітній інтернет-ресурс : Osvita.ua. – Режим доступу до ресурсу : <http://osvita.ua/legislation/other/37302/>

¹²⁵ Кодекс законів про працю України : Закон України № 322-VIII від 10. 12. 1971 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 911-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. – Ст. 130.

¹²⁶ Кодекс законів про працю України : Закон України № 322-VIII від 10. 12. 1971 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 911-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. – Ст. 136.

¹²⁷ Цивільне право : підруч. : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – С. 103.

¹²⁸ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 13.

¹²⁹ Цивільне право : підруч. : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – С. 103.

¹³⁰ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 14.

¹³¹ Бутнік-Сіверський О. Б Особливості управління комерціалізацією об'єктів права інтелектуальної власності / О. Б. Бутнік-Сіверський // Комерціалізація результатів науково-технічної діяльності : стан та перспективи : круглий стіл, 7 червня 2013, Київ. – К. : КНТЕУ, 2013. – С. 5.

¹³² Там само. – С. 5.

¹³³ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 423.

¹³⁴ Там само. – Ст. 424.

¹³⁵ Цит. за: Шишка Р. Б. Пропріетарна теорія інтелектуальної власності / Р. Б. Шишка // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2002. – № 16. – С. 331.

¹³⁶ Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності (авторсько-правовий аспект): моногр. / Р. Б. Шишка. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – С. 134.

¹³⁷ Харитоновна О. І. Правова природа права інтелектуальної власності / О. І. Харитоновна // Наукові праці Одеської національної юридичної академії / голов. ред. С. Ківалов ; МОН України, ОНЮА. – О. : Юрид. л-ра, 2008. – Т. VII. – С. 146 (144 – 151).

¹³⁸ Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28. 06. 1996 р.; поточна редакція від 30. 09. 2016 р., підстава 1401-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

¹³⁹ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

- ¹⁴⁰Про авторське право і суміжні права : Закон України № 3792-ХІІ від 23. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
- ¹⁴¹Юридична енциклопедія: В 6 т. Т.1: А-Г / Редкол.: (голова) Ю. Шемшученко. – К.: Українська енциклопедія, 1998. – С. 385.
- ¹⁴²Якубівський І. Є. Виключність майнових прав інтелектуальної власності крізь призму цивільно-правової доктрини / І. Є. Якубівський // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2013. – № 3. – С. 7.
- ¹⁴³Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 439.
- ¹⁴⁴Про авторське право і суміжні права: Закон України № 3792-ХІІ від 23.12.1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. – Ст. 14.
- ¹⁴⁵Інтелектуальна власність в Україні : правові засади та практика : наук.-практ. вид.: у 4-х т. / За заг. ред. О.Д. Святоцького. – Т. 2 : Авторське право і суміжні права / [С. О. Довгий, В. С. Дроб'язко, В. О. Жаров та ін.]; за ред. Г. І. Миронюка, В. С. Дроб'язка. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. – С. 14-15.
- ¹⁴⁶Там само. – С. 15.
- ¹⁴⁷Про авторське право і суміжні права : Закон України № 3792-ХІІ від 23. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. – Ст. 15.
- ¹⁴⁸Про авторське право і суміжні права : Закон України № 3792-ХІІ від 23. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. – Ст. 1.
- ¹⁴⁹Право інтелектуальної власності : підруч. для студ. вищ. навч. закл. [Електронний ресурс] / за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре». – 2002. – 624 с. – Режим доступу до ресурсу : <http://textbooks.net.ua/content/view/4345/36/>.
- ¹⁵⁰Див. докладніше: Ізбаш О. О. Загальна характеристика авторських прав, які передаються в колективне управління / О. О. Ізбаш // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.]; МОНмолодьспорт України, НУ ОЮА. – О. : Фенікс, 2012. – Вип. 45. – С. 271-272.
- ¹⁵¹Підпригора О. А. Авторське право і суміжні права в новому Цивільному кодексі України / О. А. Підпригора // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 2. – С. 16-21.
- ¹⁵²Право інтелектуальної власності : підруч. для студ. вищ. навч. закл. [Електронний ресурс] / за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре». – 2002. – 624 с. – Режим доступу до ресурсу : <http://textbooks.net.ua/content/view/4345/36/>.
- ¹⁵³Див. докладніше: Ізбаш О. О. Загальна характеристика авторських прав, які передаються в колективне управління / О. О. Ізбаш // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.]; МОНмолодьспорт України, НУ ОЮА. – О. : Фенікс, 2012. – Вип. 45. – С. 273.

- ¹⁵⁴ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 441.
- ¹⁵⁵ Про авторське право і суміжні права: Закон України № 3792-XII від 23.12.1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. – Ст. 21.
- ¹⁵⁶ Про авторське право і суміжні права: Закон України № 3792-XII від 23.12.1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. – Ст. ст. 22-23.
- ¹⁵⁷ Там само. – Ст. 25.
- ¹⁵⁸ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України № 3687-XII від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>. – Ст. 8.
- ¹⁵⁹ Про охорону прав на промислові зразки: Закон України № 3688-XII від 15.12.1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>. – Ст. 7.
- ¹⁶⁰ Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року: Конвенція Ліги Націй від 20. 03. 1883 р. : набрання чинності для України міжнародного договору від 25. 12. 1991 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123
- ¹⁶¹ Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем: Закон України № 621/97-ВР від 05. 11. 1997 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр>. – Ст. 6.
- ¹⁶² Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 464, ст. 474.
- ¹⁶³ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України № 3687-XII від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>. – Ст. 28.
- ¹⁶⁴ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України № 3687-XII від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>. – Ст. 28.
- ¹⁶⁵ Про охорону прав на промислові зразки: Закон України № 3688-XII від 15.12.1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>. – Ст. 21.
- ¹⁶⁶ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 429.

- ¹⁶⁷ Про авторське право і суміжні права: Закон України № 3792-ХІІ від 23.12.1993 р.; поточна редакція від 05.12.2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. – Ст. 16.
- ¹⁶⁸ Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 04.06.2010 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10>
- ¹⁶⁹ Ярошевська Т. В. Кому повинні належати права на службові винаходи? / Т. В. Ярошевська // Право України. – 2008. – № 4. – С. 41.
- ¹⁷⁰ Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України № 621/97-ВР від 05.11.1997 р.; поточна редакція від 05.12.2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр>. – Ст. 7.
- ¹⁷¹ Рекомендації щодо правового режиму службових творів: Рекомендації Державної служби інтелектуальної власності [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності. – Режим доступу до ресурсу: http://sips.gov.ua/ua/authors_rights.html
- ¹⁷² Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р.; поточна редакція від 01.01.2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 429.
- ¹⁷³ Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права / С. В. Бондаренко. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – С. 72.
- ¹⁷⁴ Штефан О. О. Проблеми правового статусу суб'єктів «службового» твору / О. О. Штефан // Приватне право і підприємництво. – 2009. – Вип. 8. – С. 107; Ярошевська Т. В. Право на службовий винахід : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / Ярошевська Тамара Василівна. – Київ, 2009. – С. 99.
- ¹⁷⁵ Осипова Ю. В. Особисті немайнові права інтелектуальної власності на «службові» ОПВ, створені у ВНЗ України / Ю. В. Осипова // Інтелектуальна власність в Україні: погляд з ХХІ ст. : зб. наук. праць за матер. ІV Всеукр. наук.-практ. конфер., 25-26 вересня 2014 р., м. Черкаси. – Ч. : Чабаненко Ю.А., 2014. – С. 160.
- ¹⁷⁶ Там само. – С. 161.
- ¹⁷⁷ Ярошевська Т. В. Кому повинні належати права на службові винаходи? / Т. В. Ярошевська // Право України. – 2008. – № 4. – С. 42.
- ¹⁷⁸ Рудченко І. І. Правовий режим об'єктів права інтелектуальної власності, створених при виконанні трудового договору / І. І. Рудченко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2007. – № 1. – С. 55.
- ¹⁷⁹ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р.; поточна редакція від 01.01.2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 429.
- ¹⁸⁰ Про авторське право і суміжні права: Закон України № 3792-ХІІ від 23.12.1993 р.; поточна редакція від 05.12.2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. – Ст. 16.
- ¹⁸¹ Там само. – Ст. 20.
- ¹⁸² Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від

04. 06. 2010 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10>

¹⁸³ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України № 3687-ХІІ від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>. – Ст. 9.

¹⁸⁴ Про охорону прав на промислові зразки: Закон України № 3688-ХІІ від 15.12.1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>– Ст. 8.

¹⁸⁵ Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України № 621/97-ВР від 05. 11. 1997 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр>– Ст. 7.

¹⁸⁶ Іншин М. І. Розподіл особистих майнових та немайнових прав роботодавця та працівника на твір, створений під час виконання трудових обов'язків / М. І. Іншин / / Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., 15-16 листопада 2012 р., м. Харків. – Х. : НДІ ПЗІР, 2012. – С. 29.

¹⁸⁷ Цивільний кодекс України: Закон України № 435-ІV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 4.

Розділ 2

Виникнення й набуття прав інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника на службові об'єкти та розпоряджання ними

2.1 Виникнення й набуття прав інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника на службові об'єкти

У цивільному законодавстві вживається два терміни для позначення моменту появи права інтелектуальної власності: щодо авторського права – виникнення, щодо права промислової власності – набуття. Така розбіжність, на наш погляд, пояснюється співпадінням у часі (у першому випадку) або розбіжністю (у другому випадку) появи самого об'єкта права інтелектуальної власності в економічному вимірі з моментом надання йому правової охорони.

Виникнення чи набуття права інтелектуальної власності може бути первинним і похідним.

Первинний спосіб збігається з моментом створення самого об'єкта інтелектуальної власності або отримання охоронного документа, тобто тоді, коли право інтелектуальної власності з'являється вперше. Суб'єктами виникнення права інтелектуальної власності вперше або первісними суб'єктами можуть бути творці, інтелектуальні зусилля яких були втілені у певний результат. Вони набувають увесь комплекс прав інтелектуальної власності – як особистих, так і майнових.

Використовуючи свої майнові права, первісні суб'єкти їх відчужують у різний спосіб іншим особам, які своєю чергою, стають набувачами і похідними суб'єктами майнових прав інтелектуальної власності. Найпоширенішими способами передачі майнових прав є цивільні правочини, правонаступництво. До цивільних правочинів належать договори із розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, за якими можуть передаватись як виключні майнові права, так і майнові права, визначені сторонами.

У порядку правонаступництва передача права інтелектуальної власності здійснюється як фізичними, так і юридичними особами. Фізичні особи передають належні їм майнові права за правилами

інституту спадкування. Юридичні особи, які припиняють своє існування в результаті припинення діяльності внаслідок злиття, приєднання, виділення, поділу чи іншого перетворення, передають належні їм майнові права інтелектуальної власності своїм правонаступникам – знову створеним юридичним особам.

Спеціальних правил чи рекомендацій щодо виникнення або набуття права інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника на службові об'єкти не встановлено, тому на ці правовідносини поширюються загальні норми чинного законодавства.

Виникнення прав на об'єкти авторського права. Чинним законодавством момент виникнення авторського права пов'язується з наданням твору певної об'єктивної форми, в якій він може бути сприйнятий оточуючими (ст. 437 ЦК України, ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Твори є об'єктами авторського права без виконання будь-яких формальностей щодо них, незалежно від завершеності, призначення, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження. Цей юридичний вчинок тягне за собою виникнення авторських правовідносин незалежно від наявності факту реєстрації, спрямованості і волі суб'єкта¹.

Автором твору є особа, зазначена на оригіналі чи примірнику твору (так звана презумпція авторства). Для сповіщення про свої права науково-педагогічний працівник використовує знак охорони авторського права. Цей знак складається з таких елементів: латинська літера «С», обведена колом; ім'я особи, яка має авторське право; рік першої публікації твору.

Законодавець не дає чіткої відповіді, що потрібно вважати створенням твору. Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав», твір вважається створеним із моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми з урахуванням суті твору (зокрема письмової форми, електронної форми, речової (мовної – *авт.*) форми)². Таке уточнення має важливе практичне значення, адже автор може скласти твір, однак, ніяким чином не виразити його в об'єктивній формі³.

Частиною 3 ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачено, що правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі⁴.

Об'єктивізація твору незалежно від її форми має своїм призначенням донести до оточуючих людей, суспільства результат інтелектуальної, творчої діяльності автора. Через суспільні відносини автор може дістати позитивну чи негативну оцінку, самореалізуватися як особистість, дістати визнання і, зрештою, забезпечити власний добробут. Авторські правовідносини, передусім, є суспільними відносинами, тому без об'єктивної форми неможливо дати стверджувальну відповідь на питання про власне існування твору.

Надання об'єктивної форми службовому твору науково-педагогічного працівника може бути як в усному (лекції, виступи), так і письмовому (підручники, посібники, статті) вигляді.

Об'єктивну форму твору забезпечує його оприлюднення. Службові твори, створені науково-педагогічним працівником вищого навчального закладу, мають публічний характер відповідно до специфіки трудової функції науково-педагогічного працівника, тому не має принципового значення розмежування стадій створення й оприлюднення.

Для виникнення у науковця-викладача суб'єктивних прав інтелектуальної власності на службовий твір необхідне створення не будь-якого твору, а саме такого, що стосується науки і методики навчання чи викладання. Тому призначення, цінність, завершеність, а іноді й форма вираження, хоча й не будуть впливати на авторство особи, проте, можуть підтвердити чи спростувати наявність правового статусу науково-педагогічного працівника⁵. Це може проявлятися у невідповідності результату творчого наукового дослідження, науково-методичного, навчально-методичного видання умовам та завданням, що передбачені трудовим або авторським договором між працівником та вищим навчальним закладом, відповідними посадовими інструкціями, індивідуальним планом. Проте таке відхилення не означає позбавлення твору статусу службового, якщо він відповідає умовам правової охорони і роботодавець погодився з цим.

Виникнення авторських прав на службовий твір науково-педагогічного працівника, підставою якого є надання твору об'єктивної форми, тісно пов'язане з ініціативою суб'єктів аналізованих відносин. Особливістю є те, що науково-педагогічний працівник, створюючи твір, виконує службове завдання вищого навчального закладу, оформлене окремим документом або обов'язком у контракті, або в індивідуальному плані роботи викладача. Ініціатива виходить не від творця, а від роботодавця.

Зазвичай, натхнення спонукає автора до творчості. Якщо працівник-викладач виступає ініціатором створення твору в межах здійснення своєї трудової функції з урахуванням (залежно) своїх наукових інтересів, прагнення самовираження, вдосконалення професійної майстерності, то він має довести до відома роботодавця про свої наміри. У цьому випадку також може йти мова про створення службового об'єкта, якщо останній пристане на його пропозицію.

Практичний інтерес представляє питання визначення моменту, з якого у суб'єктів авторських правовідносин виникають майнові права на твір. Таким моментом може бути створення цілісного твору, визначеного у службовому завданні. Однак у випадку припинення працівником роботи над твором до повного його завершення у роботодавця не виникає ніяких прав на вже створену частину твору⁶. Він не може вимагати від працівника передання створеної частини твору. У зв'язку з цим рекомендується у договорі між працівником і роботодавцем визначити, що моментом передачі авторських прав на твір є момент створення кожного з елементів (частин) твору⁷. У випадку дострокового припинення трудових відносин може виникнути ситуація, коли твір у цілому чи його частина залишаються незавершеними. Для визначення подальшої долі твору пропонуємо включати до контракту умову про обов'язок працівника передати роботодавцю усі напрацьовані матеріали або укласти окремий цивільно-правовий договір. Вважаємо також за потрібне у контракті передбачити обов'язок працівника передати роботодавцю незавершений у зв'язку зі звільненням твір.

Після оприлюднення твору автор зберігає за собою право на його переробку. Звідси науково-педагогічний працівник як автор має право перед новим виданням твору або довиданням з метою його покращення переглянути або уточнити деякі аспекти, покращити стиль, додати або вилучити ті чи інші елементи з твору (наприклад, перевидання науково-практичних коментарів, підручників з урахуванням змін і доповнень чинного законодавства). Право на переробку твору поширюється лише на недоторкані твори в їх оригінальній формі.

Схожий, але дещо складніший механізм набуття авторських прав на службові твори, створені спільною працею декількох осіб. Специфіка науково-педагогічної діяльності, а також сучасний рівень розвитку освіти й науки вимагають злагодженої роботи колективів викладачів вищого навчального закладу. Це є запорукою створення

якісного, високоінтелектуального продукту. Саме у цьому випадку виникають питання співавторства між окремими викладачами.

Як визначено у ст. 436 ЦК України, авторське право на твір, створений у співавторстві, належить співавторам спільно, незалежно від того, становить такий твір одне нерозривне ціле чи складається з частин, кожна з яких має самостійне значення. Визнається такою, що має самостійне значення, частина твору, створена у співавторстві, якщо вона може бути використана незалежно від інших частин цього твору⁸. Фактично цим поняттям визначені види співавторства – нероздільне і роздільне. Зауважимо, що співавторство між окремим науково-педагогічним працівником і вищим навчальним закладом не виникає, адже співавторами можуть бути лише творці.

На практиці може скластися така ситуація, коли один зі співавторів до завершення твору в цілому звільнився з роботи або захворів на тривалий час або помер. Постає питання: чи виникне авторське право у такого працівника чи його правонаступників? Позитивна відповідь залежить від двох аспектів: від виду твору (неподільний чи складається із окремих частин, що мають самостійне значення) і обсягу виконаної частки. Якщо твір неподільний, а роботодавець і авторський колектив вважатиме уже внесenu вибувшим працівником частку істотною, достатньою, керуючись при цьому принципом академічної доброчесності, то останній буде визнаний співавтором на завершений твір. Якщо твір складається з окремих частин, що мають самостійне значення, і вибувший працівник завершив свою частку – він однозначно визнається співавтором. Якщо частина не завершена, то в дію знову вступають принципи академічної доброчесності.

З моменту створення твору у науково-педагогічного працівника виникають особисті немайнові права та можуть виникати майнові авторські права.

За загальним правилом особисті немайнові права автора не пов'язані зі строком життя автора. Після смерті автора впродовж 70 років це право охороняється спадкоємцями автора або іншою особою, уповноваженою автором згідно із заповітом. Право на недоторканість твору припиняє свою дію після закінчення строку дії авторського права, але прямої вказівки закону на це немає. Так законодавство про авторське право передбачає обов'язкове зазначення імені автора та джерела запозичення навіть після закінчення строку дії авторського права на твір, а щодо права на недоторканість твору, то про це законодавець не згадує⁹.

Керуючись зазначеними положеннями, констатуємо, що строк дії особистих немайнових авторських прав науково-педагогічного працівника не пов'язаний із закінченням трудових відносин із роботодавцем-вишем. Вони охороняються все життя автора й впродовж 70 років після його смерті, а право авторства, право на ім'я, право на недоторканість твору охороняються безстроково.

Що стосується майнових авторських прав викладача вищого навчального закладу на об'єкт, створений під час виконання ним своїх посадових чи службових обов'язків, то національне законодавство відносить до них: право на використання твору; виключне право дозволяти використання твору, право перешкоджати неправомірному використанню твору, у тому числі забороняти таке використання (ст. 440 ЦК України). Правове регулювання їх виникнення має свої особливості. За Законом України «Про авторське право і суміжні права» майнові права на службові твори належать роботодавцю, якщо інше не передбачено договором¹⁰. Таким чином, майнові авторські права можуть виникнути у науково-педагогічного працівника у випадку укладення відповідного договору, предметом якого виступають створення твору і розподіл прав інтелектуальної власності. Якщо укладення такого договору здійснено до створення об'єкта авторського права, майнові права викладача виникають одночасно з його особистими немайновими правами. Якщо після, – то майнові права працівника вищу не виникають автоматично при створенні твору.

Набуття прав на об'єкти промислової власності. Результатом інтелектуальної, творчої діяльності науково-педагогічного працівника можуть бути винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем (об'єкти права промислової власності). В основу правової охорони вказаних об'єктів покладено те, що право інтелектуальної власності на них пов'язується з одержанням охоронного документа, яким засвідчуються права науково-педагогічного працівника: на винаходи, корисні моделі й промислові зразки – патента; на топографії інтегральних мікросхем – свідоцтва.

Відносини, що виникають у зв'язку з виникненням, здійсненням та захистом права власності на винаходи (корисні моделі), промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем в Україні, регулюються нормами ЦК України та спеціальними законами України: «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем». Поряд із законами діють близько 80 підзаконних актів, затверджених

постановами Кабінету Міністрів України або наказами компетентних центральних органів виконавчої влади.

Як нами вже відзначалося, ст. 429 ЦК України проголошено, що особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, а майнові права – працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якій він працює, якщо інше не встановлено договором. Проте у спеціальних законах щодо охорони об'єктів права промислової власності зазначено, що право на службовий об'єкт належить роботодавцю. І лише якщо він не скористається своїм правом на отримання охоронного документа, воно переходить працівнику-створцю.

Так, ч. 1 ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» встановлено, що право на одержання патенту на службовий винахід (корисну модель) має роботодавець винахідника. Право на одержання патенту на службовий винахід переходить до винахідника лише тоді, коли роботодавець не виконає передбачені ч. 3 ст. 9 вказаного Закону умови: протягом чотирьох місяців від дати одержання від винахідника повідомлення подати до Державної служби інтелектуальної власності України заявку на одержання патенту чи передати право на його одержання іншій особі або прийняти рішення про збереження службового винаходу (корисної моделі) як конфіденційної інформації¹¹.

Тотожні норми встановлені ст. 8 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»: ч. 1 «право на одержання патенту має роботодавець, якщо промисловий зразок створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи доручення роботодавця, за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше»; ч. 2 «якщо роботодавець протягом чотирьох місяців від дати одержання цього повідомлення не подасть заявки до Установи, то право на одержання патенту переходить до автора»¹².

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» право на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми і усі права, що з цієї реєстрації випливають, має роботодавець автора топографії інтегральної мікросхеми або його правонаступник, якщо топографію інтегральної мікросхеми створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи за спеціальним дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачено інше. Якщо роботодавець чи його

правонаступник протягом чотирьох місяців від дати одержання цього повідомлення не подасть заявки до Установи (Державної служби інтелектуальної власності – *авт.*) чи не прийме рішення про збереження топографії як конфіденційної інформації, про що він зобов'язаний повідомити письмово автора, то право на реєстрацію топографії переходить до автора¹³.

Зауважимо, що вказане у спеціальних законах право на отримання охоронного документа роботодавцем має розглядатися виключно як виникнення у нього майнових прав інтелектуальної власності. Особисті немайнові права завжди виникають у науково-педагогічного працівника-творця і діють безстроково. Право авторства підтверджується патентом (свідоцтвом) незалежно від того, кому він виданий (працівнику чи роботодавцю).

У сучасній науковій літературі поширена думка, що моментом виникнення права авторства на об'єкт права промислової власності є факт створення результату інтелектуальної, творчої діяльності й втілення його в об'єктивну форму, придатну для сприйняття і відтворення¹⁴. Такий висновок ґрунтується на тому, що оскільки результат творчої інтелектуальної діяльності об'єктивно існує, має місце, то і право авторства на нього також має існувати. Частково погоджуючись із цією тезою, висловимо наше бачення.

Публікація про видачу патенту на винахід (корисну модель), промисловий зразок чи свідоцтва на топографію інтегральної мікросхеми підтверджує виникнення об'єкта права інтелектуальної власності *де-юре*. Фактично ж він уже існує і має охоронятись, але дещо в іншому правовому статусі. Тобто момент створення об'єкта права промислової власності й момент виникнення права інтелектуальної власності на такий об'єкт в часі не збігаються через обов'язкове дотримання адміністративної процедури отримання патенту (свідоцтва). Цей процес є доволі витратним і тривалим, тому науково-педагогічному працівнику, розпочинаючи патентування, потрібно ретельно зважити усі переваги і ризики.

На створення об'єкта права інтелектуальної власності науково-педагогічному працівнику видається службове завдання, технічне вирішення якого може призвести до створення нового об'єкта права промислової власності. У результаті працівник повинен повідомити роботодавця про створення об'єкта і передати технічну документацію на нього. Роботодавець своєю чергою має прийняти рішення про ступінь надання правової охорони такому результату: або охороняти його як комерційну таємницю, або розпочати процедуру отримання

патенту (свідоцтва) з одночасним запровадженням необхідних заходів для його охорони як секрету виробництва.

Вищий навчальний заклад як роботодавець повинен реалізувати своє право на закріплення за собою виключних майнових прав на службовий винахід й інші об'єкти права промислової власності шляхом отримання у встановленому законом порядку відповідного охоронного документа. Поряд із цим спеціальними законами передбачено також обов'язок роботодавця укласти з працівником, який створив службовий винахід, письмовий договір щодо розміру та умов виплати йому (його правонаступнику) винагороди відповідно до економічної цінності винаходу¹⁵, а також інших службових об'єктів права промислової власності.

Отже, за відсутності умов для визнання службовим створеного науково-педагогічним працівником винаходу (корисної моделі, промислового зразка чи топографії інтегральної мікросхеми) або у разі невчинення роботодавцем-вишем дій, передбачених спеціальними законами, спрямованих на отримання охоронного документа та виникнення майнових прав на службові об'єкти права промислової власності, право на отримання охоронного документа та всі майнові права визнаються за творцем такого об'єкта.

Виникнення права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок підтверджується патентом. Патент – це охоронний документ, що засвідчує пріоритет, авторство і право власності на винахід (корисну модель), промисловий зразок. В Україні існують такі види патентів: патент на винахід, деклараційний патент на винахід, деклараційний патент на корисну модель, патент (деклараційний патент) на секретний винахід, деклараційний патент на секретну корисну модель, патент на промисловий зразок.

Для реалізації права на патент науково-педагогічний працівник повинен подати заявку до компетентного державного органу, який здійснює видачу патентів. В Україні видачу патентів проводить Державна служба інтелектуальної власності, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра економічного розвитку і торгівлі України згідно з Указом Президента України від 08. 10. 2013 р. № 549/2013 «Питання Державної служби інтелектуальної власності України»¹⁶. Заявка безпосередньо подається до Державної служби інтелектуальної власності на адресу Державного підприємства «Український інститут промислової власності» (далі – Укрпатент, Установа), яке здійснює експертизу заявки.

Патент України на винахід видається за результатами кваліфікаційної експертизи заявки на винахід, яка встановлює відповідність винаходу умовам патентоздатності (новизні, винахідницькому рівню, промисловій придатності). Деклараційний патент на винахід – це різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи заявки на винахід та експертизи на локальну новизну заявки на винахід¹⁷. Строк дії патенту України на винахід становить 20 років від дати подання заявки, а деклараційного патенту – шість років від дати подання заявки.

Відповідно до абз. 2 ч. 4 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» пріоритет, авторство і право власності на корисну модель засвідчуються деклараційним патентом¹⁸. Він видається за результатами формальної експертизи заявки на корисну модель під відповідальність його власника за відповідність корисної моделі умовам патентоздатності. Строк дії деклараційного патенту становить 10 років від дати подання заявки.

Патент на промисловий зразок видається під відповідальність його власника без гарантії чинності патенту. Строк дії патенту на промисловий зразок становить 10 років від дати подання заявки до Укрпатенту і продовжується за клопотанням власника, але не більше як на п'ять років¹⁹.

Патентування винаходу, корисної моделі, промислового зразка регламентується відповідними Правилами. Розглянемо докладніше процедуру отримання патенту на кожний із зазначених об'єктів права промислової власності.

Відповідно до Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 22. 01. 2001 р. № 22, заявка на винахід чи на корисну модель складається з таких документів: заяви про видачу патенту на винахід чи патенту на корисну модель; опису винаходу (корисної моделі); формули винаходу (корисної моделі); креслень (якщо на них є посилання в описі); реферату²⁰. Заявка на винахід повинна стосуватися одного винаходу або групи винаходів, пов'язаних єдиним винахідницьким задумом (вимога єдності винаходу). Заявка на корисну модель повинна стосуватися однієї корисної моделі.

Документи заявки: заяву про видачу патенту, опис і формулу винаходу (корисної моделі), креслення і реферат, – подають у трьох примірниках. Документи, які потребують подальшого перекладу, можуть бути подані мовою оригіналу в одному примірнику, а їх переклад – у трьох примірниках. Заявку складають українською

мовою. Якщо опис і формулу винаходу (корисної моделі) викладено іншою мовою, то для збереження дати подання їх переклад повинен надійти до Укрпатенту протягом двох місяців від дати подання заявки.

Матеріали заявки не повинні містити висловів, креслень, малюнків, фотографій та будь-яких інших матеріалів, що суперечать публічному порядку, принципам гуманності й моралі, зневажливих висловлювань стосовно винаходів (корисних моделей) та результатів діяльності інших осіб, а також відомостей і матеріалів, які вочевидь не стосуються або не є необхідними для визнання документів заявки такими, що відповідають вимогам Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель.

У формулі, описі, рефераті й пояснювальних матеріалах до опису використовують, як правило, стандартизовані терміни і скорочення, а за їх відсутності – загальноживані в науковій і технічній літературі. При використанні термінів і позначень, що не є загальноживаними, необхідно пояснити їх значення при першому вживанні в тексті. Усі умовні позначення потрібно розшифрувати.

В описі, формулі винаходу (корисної моделі) та рефераті необхідно зберігати єдність термінології, тобто одні й ті ж ознаки в зазначених документах повинні називатися однаково. Вимога єдності термінології стосується також умовних позначень і розмірності фізичних одиниць, які використовуються в матеріалах заявки.

Назва винаходу (корисної моделі) за потреби може містити символи латинської абетки та цифри. Використання символів інших абеток, спеціальних знаків у назві не допускається.

Одиниці вимірювання фізичних величин переважно вживаються в одиницях діючої Міжнародної системи одиниць. Опис повинен розкривати суть винаходу (корисної моделі) настільки ясно і повно, щоб його (її) міг здійснити фахівець у зазначеній галузі.

Опис необхідно викладати в порядку, зазначеному в Правилах складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель. Він починається із зазначення індексу рубрики чинної редакції Міжнародної патентної класифікації, до якої належить винахід (корисна модель), назви винаходу і містить такі розділи:

- галузь техніки, до якої належить винахід (корисна модель);
- рівень техніки;
- суть винаходу (корисної моделі);
- перелік фігур креслення (якщо на них є посилання в описі);
- відомості, які підтверджують можливість здійснення винаходу (корисної моделі).

Для кращого розуміння і стислого викладення опису дозволяється інша послідовність наведення розділів або їх частин, якщо цього вимагає характер винаходу (корисної моделі). Не допускається заміна розділу опису в цілому або його частини посиланням на інформаційне джерело, що містить необхідні відомості, навіть якщо це опис до раніше поданої заявки чи опис до охоронного документа.

Формула винаходу (корисної моделі) призначена для визначення обсягу правової охорони, яка надається патентом. Формула винаходу (корисної моделі) повинна виражати його (її) суть і викладатися ясно та стисло. Формула винаходу (корисної моделі) визнається такою, що виражає суть винаходу (корисної моделі), якщо вона містить сукупність його (її) суттєвих ознак, достатню для досягнення зазначеного заявником технічного результату.

Формула винаходу (корисної моделі) повинна базуватися на описі й характеризувати винахід (корисну модель) тими ж поняттями, що містить опис винаходу (корисної моделі).

Ознаки винаходу (корисної моделі) у формулі винаходу (корисної моделі) викладають таким чином, щоб забезпечити можливість їх ідентифікації, тобто однозначного розуміння їх змісту фахівцем на основі відомого рівня техніки.

Якщо заявка містить креслення, то для кращого розуміння ознак, зазначених у формулі винаходу (корисної моделі), у їх взаємозв'язку з відповідними позиціями на кресленнях допускається після зазначення ознаки у формулі винаходу (корисної моделі) проставляти відповідні позиції в дужках. При цьому зазначення позиції не обмежує обсяг правової охорони, що визначається формулою.

Характеристика ознаки винаходу (корисної моделі) у формулі винаходу (корисної моделі) не може бути замінена посиланням на опис чи креслення. Заміна допускається у виняткових випадках, коли неможливо виразити ознаку інакше. Заявник повинен показати, що така необхідність існує.

Ознаку винаходу (корисної моделі) доцільно характеризувати загальним поняттям (що виражає функцію, властивість тощо), яке охоплює різні окремі форми його реалізації, якщо саме ці характеристики, які містяться в загальному понятті, забезпечують у сукупності з іншими ознаками досягнення зазначеного заявником технічного результату. Якщо таке поняття відсутнє або узагальнення неправомірне, то ознака винаходу (корисної моделі) може бути виражена як альтернатива за умови, що у сукупності з іншими ознаками забезпечує досягнення одного і того самого технічного результату.

Формула винаходу (корисної моделі) може бути одноланковою чи багатоланковою і включати відповідно один або декілька пунктів. Одноланкову формулу винаходу (корисної моделі) застосовують для характеристики одного винаходу (корисної моделі) сукупністю суттєвих ознак, які не мають розвитку чи уточнення щодо окремих випадків його виконання або використання. Багатоланкову формулу винаходу (корисної моделі) застосовують для характеристики одного винаходу (корисної моделі) з розвитком і (або) уточненням сукупності його (її) ознак стосовно деяких випадків виконання і використання винаходу (корисної моделі) або для характеристики групи винаходів²¹.

Графічні зображення (власне креслення, схеми, діаграми тощо) оформлюють на окремому аркуші (окремих аркушах). У правому верхньому куті кожного аркуша зазначають назву винаходу (корисної моделі). Для пояснення суті винаходу (корисної моделі) як додаток до інших графічних матеріалів можуть бути подані фотографії.

Реферат є скороченим викладом змісту опису винаходу (корисної моделі), який включає назву винаходу (корисної моделі), характеристику галузі техніки, якої стосується винахід (корисна модель), і (або) галузь його (її) застосування, якщо це не зрозуміло з назви, характеристику суті винаходу (корисної моделі) із зазначенням технічного результату, якого мають досягти. Суть винаходу (корисної моделі) у рефераті характеризують шляхом вільного викладу формули, переважно такого, при якому зберігаються всі суттєві ознаки кожного незалежного пункту. Реферат складають лише з інформаційною метою. Він не може братися до уваги з іншою метою, зокрема, для тлумачення формули винаходу (корисної моделі) і визначення рівня техніки. Реферат складають таким чином, щоб він міг служити ефективним засобом пошуку у відповідній галузі техніки.

Вимоги до складу, оформлення матеріалів і подання заявки на промисловий зразок визначені Правилами складання та подання заявки на видачу патенту України на промисловий зразок та є обов'язковими для заявника²².

Заявка повинна стосуватися одного промислового зразка, може містити його варіанти (вимога єдності), складається українською мовою та включає такі додатки: заяву про видачу патенту в одному примірнику; комплект зображень виробу (власне виробу чи у вигляді його макета або малюнка), що дають повне уявлення про зовнішній вигляд виробу); опис промислового зразка в одному примірнику; креслення, схему, карту (якщо необхідно) в одному примірнику. Заявка не повинна містити матеріалів, що суперечать публічному порядку,

принципам гуманності й моралі, зневажливих висловлювань стосовно промислових зразків та результатів діяльності інших осіб, а також відомостей і матеріалів, які вочевидь не стосуються або не є необхідними для визнання документів такими, що відповідають вимогам Правил складання та подання заявки на промисловий зразок. Документи заявки мають бути оформлені таким чином, щоб їх можна було зберігати тривалий час і безпосередньо репродукувати.

В описі промислового зразка і пояснювальних матеріалах до опису використовують, як правило, стандартизовані терміни і скорочення, а за їх відсутності – загальноживані в науковій і технічній літературі. При використанні термінів і скорочень, що не є загальноживаними, необхідно пояснити їх значення при першому вживанні в тексті. Необхідно зберігати єдність термінології, тобто одні й ті самі ознаки повинні називатися однаково. Опис містить такі розділи:

- назва промислового зразка;
- прізвище, ініціали автора промислового зразка;
- призначення та галузь застосування промислового зразка;
- перелік зображень, креслень та схем, схем та карт;
- суть та суттєві ознаки промислового зразка.

Креслення, схеми та карти включаються до складу заявки в разі потреби пояснення суті промислового зразка, визначення габаритів та співвідношень розмірів загального вигляду виробу чи його елементів, пояснення ергономічних особливостей зовнішнього вигляду виробу тощо. Креслення, схеми та карти мають бути пояснені в описі промислового зразка та відповідати зображенням виробу.

Істотне правове значення має дата подачі заявки, з якою пов'язана така важлива категорія як пріоритет – першість у поданні заявки. Відповідно до ст. 15 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» заявник має право на пріоритет попередньої заявки на такий же винахід (корисну модель) протягом 12 місяців від дати подання попередньої заявки до Установи чи до відповідного органу держави-учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності, якщо на попередню заявку не заявлено пріоритет. Заявник, який бажає скористатися правом пріоритету, протягом трьох місяців від дати подання заявки до відомства подає заяву про пріоритет з посиланням на дату подання і номер попередньої заявки та її копію, якщо ця заявка була подана в іноземній державі-учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності. У межах цього строку зазначені матеріали можуть бути змінені. Якщо ці матеріали подано

несвоєчасно, право на пріоритет заявки вважається втраченим, про що заявнику надсилається повідомлення²³.

Пріоритет промислового зразка відповідно до ст. 13 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» поширюється лише на ті ознаки, які зазначені в попередній заявці, пріоритет якої заявлено. Якщо заявник бажає та має право скористатися правом пріоритету попередньої заявки, яка була подана в одній з держав-учасниць Паризької конвенції про охорону промислової власності, то він повинен одночасно із заявкою або протягом трьох місяців від дати її подання надати заяву про пріоритет з посиланням на дату подання й номер попередньої заявки, копію попередньої заявки та її переклад українською мовою. Якщо заявник бажає скористатися правом пріоритету промислового зразка, використаного в експонаті, показаному на офіційних або офіційно визнаних міжнародних виставках, проведених на території держави-учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності, то до заявки він має додати документ, що підтверджує показ зазначеного промислового зразка на виставках²⁴.

Юридичне значення має встановлення дати подання заявки. На дату подання заявки визначається новизна винаходу, корисної моделі, промислового зразка. Від неї починає спливати строк чинності патенту, вона береться до уваги при застосуванні правил про право першого заявника, право попереднього користувача тощо.

Датою подання заявки на винахід чи заявки на корисну модель є дата одержання Установою матеріалів, що містять принаймні такі документи: заяву в довільній формі про видачу патенту, викладену українською мовою; відомості про заявника та його адресу, викладені українською мовою; матеріал, що справляє враження опису винаходу (корисної моделі), викладений українською або іншою мовою. В останньому випадку для збереження дати подання заявки переклад цього матеріалу українською мовою повинен надійти до Установи протягом двох місяців від дати подання заявки²⁵.

Для промислових зразків датою подання заявки є дата одержання Установою матеріалів, що містять принаймні такі документи: клопотання у довільній формі про видачу патенту, викладене українською мовою; відомості про заявника та його адресу, викладені українською мовою; зображення виробу, що дає уявлення про його зовнішній вигляд; частину, яка зовнішньо нагадує опис промислового зразка, викладену українською чи іншою мовою. В останньому випадку для збереження дати подання заявки переклад цієї частини

українською мовою повинен надійти до Установи протягом двох місяців від дати подання заявки²⁶.

За подання заявки на винахід, корисну модель, промисловий зразок сплачується збір у порядку та розмірі, встановлених Порядком сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності (далі – Порядок), затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 1716 від 23. 12. 2004 р.²⁷ Згідно з Порядком збори за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти права інтелектуальної власності, сплачуються на поточні рахунки закладу експертизи, уповноваженого Державною службою інтелектуальної власності України. Таким закладом для проведення експертизи та інших дій, пов'язаних з правовою охороною на винаходи, корисні моделі, промисловий зразок визначено Укрпатент. Відповідно до п. 5 Порядку документом про сплату збору вважається виписка з особового банківського рахунка закладу експертизи, яка в установленому порядку надходить до нього від обслуговуючого його банку. Строк подання документа про сплату збору за подання заявки може бути продовжений, але не більше ніж на шість місяців відповідно²⁸.

Порядок розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель визначається Правилами розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель²⁹. Порядок розгляду заявки на промисловий зразок – Правилами розгляду заявки на промисловий зразок³⁰. Аналіз цих нормативних актів дає можливість виокремити такі етапи розгляду заявки: проведення формальної експертизи; публікація відомостей про заявку у офіційному бюлетені по закінченні 18 місяців від дати подання заявки, а якщо заявлено пріоритет, то від дати пріоритету; надання тимчасової правової охорони в обсязі формули (лише для винаходу); подання клопотання про проведення кваліфікаційної експертизи заявником протягом трьох років від дати подання заявки, іншою особою – після публікації відомостей про заявку, але не пізніше трьох років від дати подання заявки (лише для винаходу); проведення кваліфікаційної експертизи (лише для винаходу).

Експертизу заявок (науково-технічну експертизу) проводить заклад експертизи – Укрпатент – відповідно до ст. 16 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» і Правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель, а також ст. 14 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» і Правил розгляду заявки на промисловий зразок.

За формальною процедурою, явочною системою експертизи, відповідно до законодавства України здійснюється одержання

деклараційного патенту на винахід, корисну модель і патенту на промисловий зразок. Під формальною експертизою розуміється експертиза, під час якої встановлюється належність зазначеного у заявці об'єкта до переліку об'єктів, які можуть бути визнані винаходами (корисною моделлю), промисловим зразком, і відповідність заявки та її оформлення вимогам, встановленим законами України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та «Про охорону прав на промислові зразки». Укрпатент проводить формальну експертизу заявок, поданих до Державної служби, щодо яких прийняті рішення про встановлення дати подання. Експертизу заявки за формальними ознаками проводять без спеціального клопотання заявника, а першим документом, який має бути направлений заявнику не пізніше шести місяців від дати подання заявки, може бути відповідний запит, повідомлення або рішення. Кваліфікаційна експертиза, або експертиза по суті, встановлює відповідність винаходу умовам патентоздатності, передусім таким критеріям: новизні, винахідницькому рівню, промисловій придатності.

Розглянемо докладніше процедуру проведення експертиз щодо різних об'єктів права промислової власності, правова охорона яких передбачає отримання патенту.

Під час формальної експертизи винаходу або корисної моделі перевіряють:

- зазначення виду патенту і об'єкта правової охорони в матеріалах заявки;

- відповідність об'єкта, що заявляється, умовам надання правової охорони, а також наявність і правильність подання документів (якщо за заявкою заявлено пріоритет) як це зазначено у Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (ч. 1-3 ст. 6 і ст. 15);

- наявність документа про сплату збору за подання заявки та дотримання встановлених до нього вимог;

- згідно положень Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель: дотримання порядку подання заявки, включаючи наявність і правильність оформлення довіреності (п.п. 16.2, 16.4); наявність документів у складі заявки відповідно (п. 3.1); дотримання встановлених до документів заявки вимог, які можуть бути перевірені без аналізу суті винаходу (корисної моделі) (розд. 3-15); дотримання вимог до оформлення додаткових матеріалів та порядку їх подання (за наявності таких у матеріалах заявки) (п. 7);

- відповідність заявки вимозі єдності винаходу (корисної моделі);

- правильність визначення класифікаційного(их) індексу(ів) відповідно до діючої редакції Міжнародної патентної класифікації, якщо він (вони) визначений(ні) заявником (якщо заявник не визначив цей (ці) індекс(си), то його (їх) визначає Укрпатент).

Якщо під час формальної експертизи заявки виявлено, що її оформлено з порушенням установлених Правилами складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель вимог, то заявнику направляється запит, у якому повідомляється про виявлені невідповідності чи відсутність деяких документів. Протягом двох місяців від дати одержання запиту заявник має надати відсутні або виправлені документи.

Підставою для направлення запиту є: невідповідність документа про сплату збору встановленим вимогам до його оформлення, зокрема невідповідність суми збору встановленому розміру; відсутність у матеріалах заявки будь-якого документа, передбаченого п. 3.1 Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, необхідного для проведення експертизи; недостатня кількість примірників, поданих документів заявки; подання заявки іноземними фізичними або юридичними особами і особами без громадянства, які проживають чи мають постійне місцезнаходження за межами України, не через патентних повірених, крім випадків, коли міжнародними договорами України передбачено інше; відсутність у матеріалах заявки довіреності або порушення вимог до її оформлення, якщо заявка подана через представника; відсутність у матеріалах заявки передбачених Правилами складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель реквізитів, зокрема підписів, печаток (якщо вони необхідні); подання документів заявки у вигляді, що не відповідає вимогам розділу третьому Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель (наприклад, порушення вимог до формату аркушів, розміру полів, розміру літер у текстових матеріалах; якість друку, що унеможливило опрацювання документів заявки тощо); наявність у матеріалах заявки посилань на джерела, що не є загальнодоступними, або посилань на неможливість опублікування тих чи інших відомостей (за винятком заявок на секретні винаходи (корисні моделі) та відомостей про винахідників, які не бажають бути згаданими як такі при публікації відомостей про заявку або патент); порушення вимоги п. 7.3.1 Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель щодо викладення формули одним реченням; відсутність у формулі зазначення об'єкта винаходу (корисної моделі), щодо якого просять надати правову

охорону; наявність у формулі замість ознак відповідного об'єкта лише даних про його експлуатаційні показники і споживчі властивості, ефекти та явища, що мають місце при його здійсненні та/або використанні; відсутність структурних розділів опису, передбачених п. 6.2 Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, а також заміна ознаки в описі чи формулі посиланням на джерело інформації (якщо відомості, що повинні бути наведені у відповідному відсутньому розділі, наведені в іншому розділі, потреби у запиті немає); наявність у документах заявки відомостей, що суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі, чи зневажливих виразів стосовно результатів творчої діяльності інших осіб; очевидна невідповідність матеріалів заявки один одному (наприклад, наведені в заявці креслення не відповідають опису, в описі відсутні ознаки, що наведені у формулі тощо); наявність інших недоліків у матеріалах заявки, які виявлені без аналізу суті винаходу³¹.

Підставою для направлення повідомлення є порушення у формулі вимоги єдності винаходу (корисної моделі). Якщо формула потребує суттєвого аналізу, це питання вирішують на етапі кваліфікаційної експертизи.

У разі сплати збору за подання заявки в меншому розмірі, ніж встановлено, у запиті пропонується забезпечити відповідність розміру збору кількості пунктів формули шляхом коригування формули та/або доплати збору.

При порушенні вимоги єдності винаходу (корисної моделі) заявнику пропонується повідомити який винахід (корисну модель) слід розглядати і в разі необхідності внести уточнення до заявки. При цьому інші винаходи (корисні моделі) можуть бути оформлені окремими заявками. Для внесення змін до матеріалів заявки заявнику надаються два місяці від дати одержання ним повідомлення. Якщо за цей строк вимогу єдності не буде виконано, то при проведенні формальної експертизи беруть до уваги винахід (корисну модель), зазначений(ну) у формулі першим, або групу винаходів, об'єднаних з винаходом, зазначеним у формулі першим(ою), єдиним винахідницьким задумом.

Відкориговані заявником документи перевіряють згідно з п. 7 Правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель. Заявнику надсилають рішення про відмову у видачі патенту, якщо в установлений строк затребувані матеріали або клопотання про продовження строку для надання відповіді не надійдуть до Укрпатенту. Якщо заявка на видачу патенту (деклараційного патенту) на винахід містить усі необхідні документи, дотримані вимоги до них, установлені

Правилами складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, і заявлений винахід не належить до переліку об'єктів, яким не надається правова охорона, то заявнику надсилають повідомлення про завершення формальної експертизи і можливість проведення кваліфікаційної експертизи заявки (для отримання патенту), або проводять експертизу на локальну новизну (для отримання деклараційного патенту)³².

Експертиза заявки на локальну новизну передбачає встановлення новизни за виданими в Україні патентами і поданими до Державної служби заявками на видачу патентів. Під час експертизи на локальну новизну заявку перевіряють щодо змісту заявок на видачу патентів (деклараційних патентів) на винахід та деклараційних патентів на корисну модель щодо опису, формули та ілюстративних матеріалів (якщо вони є) у редакції на дату подання заявки, якщо заявлений пріоритет, на дату її пріоритету, за умови, що відомості про заявку чи про виданий за нею патент опубліковані на цю дату або після цієї дати. Якщо більш рання заявка була відкликана або вважалася відкликаною до її публікації, однак, публікація відбулася, то така публікація при визначенні локальної новизни заявки, що розглядається, не братиметься до уваги. Винахід визнається таким, що відповідає локальній новизні, якщо він не відомий із зазначених джерел інформації.

Якщо заявка на видачу деклараційного патенту на винахід відповідає локальній новизні, то заявнику надсилають рішення про видачу деклараційного патенту на винахід. В іншому випадку заявнику надсилається рішення про відмову в його видачі. Разом із рішенням про видачу деклараційного патенту на винахід заявнику в разі потреби надсилають пропозицію відкоригувати опис і (або) креслення. Якщо заявник не надішле відкориговані документи, то їх публікацію буде здійснено в редакції заявника. Рішення про видачу деклараційного патенту на корисну модель надсилається заявнику, якщо заявка містить усі необхідні документи з дотриманням вимог, установлених Правилами складання, і заявлена корисна модель не належить до переліку об'єктів, яким не надається правова охорона. На підставі рішення про видачу деклараційного патенту на винахід чи корисну модель та за наявності документа про сплату державного мита здійснюється державна реєстрація деклараційного патенту на зазначені об'єкти права промислової власності.

Якщо за результатами формальної експертизи встановлено, що: заявлений винахід (корисна модель) або група винаходів чи заявка з

урахуванням матеріалів, надісланих у відповідь на запит не відповідають вимогам ч. 1-3 ст. 6 і ст. 12 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»; заявник не надіслав матеріалів на запит протягом установленого строку або клопотання про його продовження; – то заявнику надсилають рішення про відмову у видачі патенту на винахід або деклараційного патенту на винахід (корисну модель).

Кваліфікаційну експертизу винаходу Укрпатент проводить за умови подання клопотання щодо її проведення та документа про сплату збору за експертизу. Клопотання може бути подано: заявником – не пізніше трьох років від дати подання заявки; іншою особою – після публікації відомостей про заявку на винахід, але не пізніше трьох років від дати подання заявки.

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» клопотання про проведення кваліфікаційної експертизи може бути подано власником деклараційного патенту на винахід або його правонаступником з метою заміни деклараційного патенту на винахід на патент на винахід не пізніше трьох років від дати подання заявки, за якою видано деклараційний патент³³. У цьому разі кваліфікаційна експертиза проводиться відповідно до ст. 16 цього Закону в порядку, установленому Правилами розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель.

Якщо клопотання про проведення кваліфікаційної експертизи подано не власником деклараційного патенту на винахід, то клопотання не задовольняють, про що особі, яка його подала, надсилається повідомлення.

Строк подання заявником клопотання про проведення кваліфікаційної експертизи може бути продовжений, але не більше ніж на шість місяців, або поновлений: вмотивоване клопотання про поновлення пропущеного строку має надійти до Укрпатенту протягом дванадцяти місяців від дати закінчення пропущеного строку.

Клопотання вважається неподаним, якщо: документ про сплату збору не подано разом з клопотанням; заявник протягом двох місяців з дати одержання повідомлення з пропозицією привести у відповідність розмір збору і кількість пунктів формули винаходу не виконає зазначені вимоги.

За наявності звіту про патентний пошук, здійснений компетентним Міжнародним пошуковим органом за цією самою заявкою, розмір зазначеного збору зменшується в установленому порядку. У цьому разі Укрпатент має право зажадати від заявника

вибірковий переклад і копії джерел інформації, на які є посилання у звіті про патентний пошук або у висновку попередньої міжнародної експертизи, якщо такий висновок наданий заявником.

Датою початку проведення кваліфікаційної експертизи заявки на видачу патенту на винахід вважається дата отримання клопотання про її проведення, а якщо це клопотання було отримане до завершення формальної експертизи, то дата завершення формальної експертизи.

При виконанні всіх умов проведення експертизи проводиться патентний пошук для визначення рівня техніки на основі формули винаходу з урахуванням опису та креслень (якщо такі є), а також з урахуванням можливих допустимих змін формули винаходу.

Якщо заявником надано звіт про пошук, здійснений компетентним Міжнародним пошуковим органом, то проводиться пошук тільки тих відомостей, які не могли бути виявлені Міжнародним пошуковим органом (зокрема заявки, подані до Державної служби інтелектуальної власності).

Патентний пошук проводиться з використанням патентно-інформаційної бази Укрпатенту.

Формулу винаходу розглядають з урахуванням змін, унесених заявником. При перевірці формули винаходу визначають наявність у ній суттєвих ознак заявленого об'єкта, сукупність яких є достатньою для досягнення зазначеного заявником технічного результату.

Якщо заявлений винахід (або група винаходів) відповідає умовам патентоздатності та надання правової охорони, то Укрпатент готує остаточний висновок, на підставі якого Державна служба приймає рішення про видачу патенту на винахід, яке надсилається заявнику. На підставі рішення про видачу патенту на винахід та за наявності документа про сплату державного мита здійснюється державна реєстрація патенту на винахід.

Відзначимо, що заявник повинен протягом трьох місяців від дати надходження до нього рішення про видачу патенту на винахід чи деклараційного патенту на винахід або корисну модель надіслати до Укрпатенту документ про сплату державного мита за його видачу. Зазначений строк може бути продовжений, але не більше ніж на шість місяців. Клопотання про продовження строку разом із документом про сплату збору за його продовження має надійти до Укрпатенту не пізніше ніж через шість місяців після закінчення пропущеного строку.

Відповідно до Правил розгляду заявки на промисловий зразок під час проведення формальної експертизи визначається належність об'єкта, що заявляється, до об'єктів, яким надається правова охорона;

перевіряється правильність оформлення документів заявки відповідно до розділу 3 Правил складання та подання заявки на промисловий зразок та відповідність матеріалів заявки вимогам ст. 11 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»; проводиться класифікація об'єкта, що заявляється, відповідно до Міжнародної класифікації промислових зразків; перевіряється єдність промислового зразка³⁴.

Якщо об'єкт, що заявляється, не належить до об'єктів, яким відповідно до ст. 5 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» надається правова охорона, то заявнику надсилається рішення про відхилення заявки.

У разі заповнення заявки про видачу патенту з порушенням вимог, установлених розділом 3 вищевказаних Правил, заявнику надсилаються повідомлення із невідповідностей і один примірник заяви для доопрацювання.

Повідомлення з пропозицією виправити недоліки згідно з указаними зауваженнями або доповнити комплект документів необхідними фотографіями надсилається заявнику, якщо фотографії загального вигляду не відображають усі суттєві ознаки промислового зразка, а саме: неправильно вибрано ракурс, фон чи присутні відблиски, тіні, сторонні предмети тощо, що не дає повного уявлення про заявлений об'єкт.

У разі відсутності в описі промислового зразка будь-якого розділу або достатніх відомостей у кожному з розділів опису заявнику надсилається повідомлення із зазначенням невідповідностей і один примірник опису для доопрацювання.

Якщо креслення, схеми або карти (якщо вони є в заявці) не відповідають установленим вимогам, то заявнику надсилаються повідомлення і один примірник відповідних матеріалів для доопрацювання.

Класифікація об'єкта, що заявляється, проводиться відповідно до Міжнародної класифікації промислових зразків. Основою для класифікації є призначення промислового зразка.

Заявка повинна стосуватися одного промислового зразка і може містити його варіанти. При порушенні вимоги єдності промислового зразка заявнику надсилається повідомлення, у якому пропонується вказати який промисловий зразок слід розглядати, і в разі необхідності внести уточнення до заявки. При цьому інші промислові зразки можуть бути оформлені окремими заявками.

Для внесення змін до матеріалів заявки надається два місяці від дати одержання заявником повідомлення Укрпатенту. Якщо за цей строк вимогу єдності не буде виконано, то Укрпатент проводить експертизу промислового зразка, зазначеного в описі першим.

Якщо заявником подано додаткові матеріали, то в процесі експертизи з'ясується чи не виходять вони за межі розкритої в поданій заявці суті промислового зразка. Додаткові матеріали виходять за межі розкритої в поданій заявці суті промислового зразка, якщо вони містять нові суттєві ознаки. У такому разі вони не беруться до уваги під час розгляду заявки і можуть бути оформлені заявником як самостійна заявка.

Якщо заявка або документ про сплату збору за подання заявки не відповідають установленим вимогам, то заявнику надсилається повідомлення із зазначенням невідповідностей. Для усунення невідповідностей надається два місяці від дати одержання заявником повідомлення. Якщо за цей строк невідповідності не будуть усунуті і заявник не подасть мотивованого клопотання про його продовження, то заявнику надсилається рішення про відхилення заявки. Зазначений строк, пропущений заявником, може бути поновлений за наявності поважних причин, вказаних у клопотанні, яке має надійти до Укрпатенту протягом шести місяців від дати закінчення пропущеного строку.

Якщо заявка на промисловий зразок і документ про сплату збору за подання заявки відповідають установленим вимогам, то заявнику надсилається рішення про видачу патенту за встановленою формою, наведеною в додатку 3 до Правил розгляду заявки на промисловий зразок.

На підставі рішення про видачу патенту здійснюється державна реєстрація патенту відповідно до таких підзаконних нормативно-правових актів: Положення про Державний реєстр патентів України на винаходи, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 12. 04. 2001 р. № 91³⁵, Положення про Державний реєстр патентів України на корисні моделі, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 20. 06. 2001 р. № 469³⁶, Положення про Державний реєстр патентів України на промислові зразки, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 12. 04. 2001 р. № 290³⁷.

Державна реєстрація патенту здійснюється за наявності документів про сплату державного мита за видачу патенту і збору за публікацію про видачу патенту. Ставка державного мита за видачу патенту на винахід, корисну модель і промисловий зразок

встановлюється відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21. 01. 1993 р. № 7-93³⁸, а розмір і порядок внесення збору за публікації про видачу патенту регулюються Порядком сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24. 12. 2004 р. № 1716³⁹.

Якщо протягом трьох місяців від дати надходження до заявника-науково-педагогічного працівника рішення про видачу патенту документи про сплату державного мита та збору не надійшли до закладу експертизи, реєстрація патенту не проводиться, а заявка вважається відкликаною. Одночасно з реєстрацією патенту Установа публікує в офіційному бюлетені «Промислова власність» відомості про видачу патенту. Саме після такої публікації починають діяти майнові права інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника на службовий винахід, службову корисну модель чи службовий промисловий зразок.

Окрім того, чинне законодавство закріплює обов'язки, що випливають із патенту. Зокрема, відповідно до ст. 29 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» власник патенту повинен сплачувати відповідні збори за підтримання чинності патенту і добросовісно користуватися виключним правом, що випливає з патенту. Обов'язок добросовісно користуватися виключним правом, що випливає з патенту, закріплений і у ст. 23 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки»⁴⁰.

Ще одним службовим об'єктом права промислової власності, на який можуть виникнути права у науково-педагогічного працівника, є топографія інтегральної мікросхеми. Правова охорона цього об'єкта здійснюється шляхом його державної реєстрації у Державній службі інтелектуальної власності України та видачею свідоцтва, яке засвідчує набуття права інтелектуальної власності на нього. Порядок складання та розгляду заявки на топографію інтегральної мікросхеми регулюється Законом України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»⁴¹ та Правилами складання, подання та розгляду заявки на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 18. 04. 2002 р. № 260⁴².

Особа, яка бажає зареєструвати топографію інтегральної мікросхеми і має на це право, подає заявку до Державної служби інтелектуальної власності України на адресу Укрпатенту. Заявка повинна стосуватися тільки однієї топографії інтегральної мікросхеми.

Вона складається українською мовою й повинна містити заяву про реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми та матеріали, які її ідентифікують. За подання заявки сплачується збір. Строки, розміри й механізм сплати зборів визначаються Порядком сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності⁴³.

Документ про сплату збору повинен надійти до Укрпатенту разом із заявкою або протягом двох місяців від дати її подання. Цей строк продовжується, але не більше ніж на шість місяців, якщо до його спливу буде подано відповідне клопотання, за подання якого сплачено збір.

Заявці, що надійшла, надається реєстраційний номер. Перевіряється комплектність документів заявки та наявність документа про сплату збору за подання заявки. Якщо збір не сплачено протягом двох місяців від дати подання заявки, то діловодство за заявкою припиняється, про що заявнику надсилається повідомлення.

Датою подання заявки є дата отримання Укрпатентом заявки, що відповідає вимогам п.п. 4-6 ст. 9 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем». Про встановлення дати подання заявки заявнику надсилається повідомлення⁴⁴. Якщо заявка не відповідає зазначеним вимогам або документ про сплату збору за подання заявки не надійшов, то Укрпатент повідомляє про це заявника.

Для внесення змін до матеріалів заявки надається три місяці від дати одержання заявником повідомлення Укрпатенту. Якщо у цей строк невідповідність буде усунуто, то дата подання заявки встановлюється за датою одержання Укрпатентом виправлених матеріалів. В іншому разі заявка вважається неподаною, про що заявнику надсилається повідомлення.

З метою ідентифікації топографії інтегральної мікросхеми, яка не використовувалася до дати подання заявки, до Укрпатенту подаються в одному примірнику матеріали, що дають вичерпну інформацію про об'єкт.

Заявка та документи, які додаються до неї, крім реферату, подаються в одному примірнику. Реферат подається у двох примірниках і має містити: назву інтегральної мікросхеми, яка виконується за заявленою топографією (компонуванням); повне ім'я або найменування заявника; галузь застосування, призначення або функції інтегральної мікросхеми; вид технології, яка використовується для виготовлення інтегральної мікросхеми.

Після встановлення дати подання заявки та за наявності документа про сплату державного мита за реєстрацію топографії інтегральної

мікросхеми Укрпатент у тримісячний строк проводить експертизу заявки за формальними ознаками, під час якої перевіряється: належність об'єкта, що заявляється, до об'єктів, зазначених у п. 2 ст. 4 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»; відповідність матеріалів заявки вимогам ст. 9 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» та розділу 2 Правил складання, подання та розгляду заявки на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми; відповідність документа про сплату державного мита за реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми установленим вимогам.

Якщо в результаті експертизи встановлено, що об'єкт, який заявляється, не відповідає встановленим вимогам, а матеріали заявки та документ про сплату державного мита відповідають, то Державна служба інтелектуальної власності приймає рішення про реєстрацію заявленої топографії інтегральної мікросхеми за встановленою формою, и надсилає це рішення заявнику. Якщо матеріали заявки і документ про сплату державного мита не відповідають зазначеним у законодавчих актах вимогам, то заявнику надсилається повідомлення із зазначенням недоліків.

Для внесення змін до матеріалів заявки надається три місяці від дати відправлення заявнику повідомлення. Виправлені (змінені) матеріали мають надійти до Укрпатенту в установлений строк. У цьому випадку строк проведення експертизи заявки продовжується на три місяці від дати одержання Укрпатентом виправлених (змінених) матеріалів. Якщо протягом установленого строку, який може бути продовжений, але не більше ніж на шість місяців, не будуть усунуті невідповідності та заявник не подасть мотивованого клопотання про його продовження, то заявнику надсилається рішення про відмову в реєстрації топографії інтегральної мікросхеми.

У разі відмови в реєстрації топографії інтегральної мікросхеми (відхиленні заявки) надані заявником матеріали, що ідентифікують топографію інтегральної мікросхеми, і зразки інтегральної мікросхеми, що включають дану топографію, зберігаються протягом року від дати винесення рішення про відмову в реєстрації. Після цього строку зазначені матеріали повертаються заявнику на його вимогу, а при відсутності такої вимоги вони знищуються.

Після прийняття рішення про реєстрацію заявленої топографії інтегральної мікросхеми здійснюється її реєстрація шляхом внесення до Державного реєстру України топографій інтегральних мікросхем відповідних відомостей за наявності документів про сплату

державного мита за реєстрацію і збору за публікацію про реєстрацію в офіційному бюлетені «Промислова власність».

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», якщо протягом трьох місяців від дати одержання заявником рішення про реєстрацію заявленої топографії інтегральної мікросхеми документи про сплату державного мита за реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми і збору за публікацію про реєстрацію в розмірі та порядку, визначених Декретом Кабінету Міністрів України «Про державне мито»⁴⁵ і Порядком сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності (збори)⁴⁶, до Укрпатенту не надійшли, заявка вважається відкликаною.

Строк надходження цих документів продовжується, але не більше ніж на шість місяців, якщо до його спливу буде подано відповідне клопотання та сплачено збір за його подання. Пропущений з поважних причин строк поновлюється, якщо протягом шести місяців від його спливу буде подано відповідне клопотання та сплачено збір за його подання.

Реєстрація топографії інтегральної мікросхеми здійснюється за умови, що відповідальність за її охороноздатність покладається на заявника.

Державна служба інтелектуальної власності видає заявнику свідоцтво в місячний строк після реєстрації топографії інтегральної мікросхеми. Свідоцтво може бути видано кільком заявникам, якщо таке компонування створено їхньою спільною працею. У цьому випадку взаємовідносини стосовно використання компонування інтегральної мікросхеми визначаються договором між ними. У разі відсутності такого договору право інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми здійснюється спільно всіма власниками, але жоден із них не може передавати свої майнові права іншій особі без згоди решти співвласників.

Свідоцтво на компонування інтегральної мікросхеми чинне десять років від дати подання заявки до Державної служби інтелектуальної власності України.

Оцінюючи формальну процедуру одержання охоронного документа, відзначимо, що Україна є одним із лідерів у правовому забезпеченні прав заявника на результат технічної творчості. На наш погляд, чим докладніше прописана процедура отримання патенту або свідоцтва, тим складніше порушити права творця.

Службові об'єкти права інтелектуальної власності можуть бути підсумком плідної співпраці колективу науково-педагогічних працівників. У разі, якщо винахід (корисна модель), промисловий зразок, топографія інтегральної мікросхеми створені спільно кількома творцями, їх відносини щодо прав інтелектуальної власності на вказані об'єкти мають регулюватися укладеною між ними угодою. Законодавство встановлює презумпцію, що особи, які спільно створили об'єкт права промислової власності, мають однакові права на одержання охоронного документа, якщо інше не передбачено угодою між ними. Не визнаються авторами таких об'єктів фізичні особи, які не зробили особистого творчого внеску у створення винаходу, а лише надали творцеві технічну, організаційну чи матеріальну допомогу при його створенні або оформленні заявки. Особливостями співавторства на службові об'єкти права промислової власності є те, що всі вони виступають виконавцями технічного завдання, виданого роботодавцем. Правова природа співавторства на об'єкти права промислової власності тотожна аналогічним відносинам авторського права.

Підсумовуючи, зазначимо, що виникнення авторського права науково-педагогічного працівника або набуття права промислової власності науково-педагогічним працівником регламентуються загальними правилами цивільного законодавства з урахуванням особливостей, притаманних службовим об'єктам права інтелектуальної власності.

2.2 Розпоряджання правами інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника на службові об'єкти

Правовою підставою розпоряджання особою правами інтелектуальної власності є володіння цією особою такими правами. Особа не може розпоряджатись правами до того моменту, доки вона сама такими правами не володіє, тобто до виникнення у неї такого суб'єктивного права⁴⁷.

Після виникнення/набуття особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності на службові об'єкти у науково-педагогічного працівника з'являється можливість щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності. Варто відмітити, що викладач вищу заінтересований у поширенні результату своєї творчості

в суспільстві, адже з одного боку це забезпечує формування його наукової репутації, а з іншого – є важливою матеріальною складовою використання, адже винагорода дозволить компенсувати зусилля автора, пов'язані зі створенням об'єкта, та поліпшити його добробут.

Майнові права інтелектуальної власності передбачають належність їх володільцю сукупності правових можливостей, а саме: самостійно, власними активними діями використовувати інтелектуальний продукт (ст. 426 ЦК України); дозволити його використання повністю або частково іншим особам шляхом укладання договорів щодо передання (ст. 427 ЦК України) або розпоряджання (гл. 75 ЦК України) майновими правами інтелектуальної власності.

Як вбачається, для позначення вищевказаних правомочностей суб'єкта права інтелектуальної власності законодавець вживає терміни «використання», «передання», «розпоряджання». По суті, ці поняття означають можливість особи діяти на свій розсуд щодо належних їй об'єктів права інтелектуальної власності. За тлумачного словника української мови саме термін «розпоряджання» має такий зміст: «Розпоряджання, дія за значенням розпоряджати, розпоряджатися: 1. Володіти чим-небудь, мати у своєму розпорядженні щось; 2. Діяти стосовно до кого-, чого-небудь на свій розсуд // Використовувати щонебудь, знаходити йому застосування»⁴⁸. Тому для цілей нашого дослідження використовуватиме поняття «розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності», яке містить у собі і використання, і передання, і власне розпорядження зазначеними правами.

Загалом усі способи розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності можна поділити на договірні та недоговірні, але більша частка таких способів є договірними.

До недоговірних способів розпорядження майновими правами інтелектуальної власності відноситься передання таких прав у порядку спадкування, отримання їх спадкоємцем у складі спадщини. Враховуючи, що до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. До складу спадщини не входять права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема й особисті немайнові авторські права, за виключенням одного немайнового права автора – права на недоторканність твору. В такому випадку, це право фактично переходить до особи, уповноваженої на це автором, а за відсутності такого уповноваження недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора чи іншими заінтересованими особами⁴⁹.

Таким чином, науково-педагогічний працівник як спадкодавець може передати іншій особі (фізичній чи юридичній) – спадкоємцю свої майнові прав інтелектуальної власності на службовий об'єкт за заповітом або ці права можуть переходити до фізичної особи (спадкоємця) за законом, але вже без розпорядження спадкодавця.

З урахуванням специфіки службових об'єктів права інтелектуальної власності, створених науково-педагогічним працівником, розпорядження майновими правами на ці об'єкти першочергово залежить від їх договірною розподілу між науково-педагогічним працівником і вищим навчальним закладом. Науковці визнають, що існує два варіанти регулювання розподілу майнових прав на службовий об'єкт між працівником і роботодавцем: трудовий і цивільно-правовий договір⁵⁰.

Трудовий договір, пригадаємо, є необхідною умовою щодо визнання об'єкта інтелектуальної власності службовим. Трудовий договір, укладений у вигляді контракту, дозволяє врахувати індивідуальні здібності та професійні навички працівника, специфіку виконуваної ним роботи, що сприятиме створенню об'єктів права інтелектуальної власності.

На основі Типової форми контракту⁵¹ з працівником у цьому договорі можуть бути зафіксовані (в межах норм, що не суперечать законодавству) особливі умови по окремих професіях і видах робіт, з урахуванням їх специфіки, професійних особливостей, що утворюватиме так званий змішаний тип договору і така конструкція поєднуватиме регламентацію здійснення трудової діяльності та умови цивільно-правового характеру.

Роботодавець – вищий навчальний заклад повинен враховувати, що внаслідок одного лише факту найму працівника та існування трудового договору вони не набувають майнових прав на службовий об'єкт права інтелектуальної власності.

З метою визначення обсягу майнових прав інтелектуальної власності на службовий об'єкт у контракт окрім традиційних для трудового договору правил вважаємо за потрібне включити такі положення: перелік майнових прав з розподілом їх між вищим навчальним закладом і науково-педагогічним працівником, процедуру передачі матеріального носія об'єкта права інтелектуальної власності, авторську винагороду і строки її виплати, захист інтелектуальної власності викладача вишу та інші умови, щодо яких досягнуто взаємної домовленості (див. Додаток В).

У випадку, коли трудовий договір не укладався у письмовій формі або укладений контракт не містить умов щодо розподілу майнових прав (якщо за згодою між автором і роботодавцем майнові права на твір не мають належати сторонам спільно), для уникнення розбіжностей доцільно скористатися нормами ЦК України і додатково укласти цивільно-правовий договір.

До видів цивільних договорів, які можуть слугувати основою врегулювання відносин між працівником і роботодавцем при створенні службового об'єкта права інтелектуальної власності, можна віднести такі: договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт (глава 62 ЦК України), договори щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності (глава 75 ЦК України), зокрема договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності (ст. 1112 ЦК України), ліцензійний договір (ст. 1109 ЦК України), договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності (ст. 1113 ЦК України) та інші договори щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності (ст. 1107 ЦК України). Іншими у розумінні ст. 1107 ЦК України є взаємовигідні для сторін трудових правовідносин договори: про розподіл майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності, створені при виконанні службових обов'язків і (або) окремого доручення роботодавця; між творцем (творцями) і роботодавцем про передання права на одержання охоронного документа на об'єкти права інтелектуальної власності, створені у зв'язку з виконанням трудового договору; між роботодавцем і творцем про винагороду.

Форма договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності має бути письмовою. У разі недодержання письмової форми ці договори є нікчемними. Проте за ч. 2 ст. 1107 ЦК України законом можуть бути встановлені випадки, в яких договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності може укладатись усно. Така форма договорів має місце у науково-педагогічній діяльності.

Договори щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності не підлягають обов'язковій державній реєстрації, хоча вона може бути здійснена на вимогу однієї зі сторін у порядку, встановленому законом. Реєстрація договорів про передачу прав на об'єкти права інтелектуальної власності, які охороняються на території України, та ліцензійних договорів здійснює Державна служба інтелектуальної власності, яка веде відповідні державні реєстри

об'єктів права інтелектуальної власності та договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності⁵². Відсутність державної реєстрації не впливає на чинність прав, наданих ліцензією або іншим договором, та інших прав на відповідний об'єкт права інтелектуальної власності, зокрема на право звернення до суду за захистом своїх прав.

Зміст цивільного договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. По суті умови договору визначають права та обов'язки сторін, які його уклали.

Сторони мають право укласти договір, в якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір). До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не випливає із суті змішаного договору (ч. 2 ст. 628 ЦК України)⁵³.

Договором може бути встановлено, що його окремі умови визначаються відповідно до типових умов договорів певного виду, оприлюднених у встановленому порядку. Так, ст. 1111 ЦК України передбачає, що уповноважені відомства або творчі спілки можуть затверджувати типові ліцензійні договори. Якщо у договорі не міститься посилання на типові умови, то вони можуть застосовуватись як звичай ділового обороту.

Істотними умовами договорів, які можуть укладати науково-педагогічний працівник щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, вважаються такі: предмет (службовий об'єкт права промислової власності чи авторського права, права щодо використання якого передаються за договором; конкретні майнові права, які передаються як назавжди, так і у тимчасове користування; способи використання зазначеного об'єкта тощо), ціна (розмір, порядок і строки оплата за використання службового об'єкта патентного права), строки (період у часі, протягом якого діє договір, терміни виконання окремих етапів робіт, проведення розрахунку між сторонами, строки передачі документації чи твору на матеріальних носіях), вид ліцензії та сфера використання службового об'єкта (у ліцензійному договорі). Крім того, за наполяганням однієї зі сторін у договір можуть бути включені й інші умови, без досягнення згоди щодо яких договір не визнаватиметься укладеним.

Найважливішими умовами вказаних договорів є предмет і ціна.

Предмет є істотною умовою договору, домовленість щодо якої є необхідним елементом юридичної дійсності останнього. Вказуючи у договорі його предмет, потрібно врахувати кілька моментів. По-перше, зважаючи на правову природу прав інтелектуальної власності, предметом цих договорів можуть бути лише майнові права. Залежно від виду договору останні можуть передаватися повністю або частково. По-друге, потрібно зважати на той факт, що перелік майнових і виключних майнових прав інтелектуальної власності не збігаються у нормах ЦК України і відповідних статтях спеціальних законів про охорону окремих об'єктів. Зазначимо, що законодавчий перелік майнових прав інтелектуальної власності не є вичерпним. По-третє, предмет має містити чіткий перелік прав, які сторони погодили між собою, адже ті майнові права, які не будуть означені в договорі, вважатимуться такими, що не передані.

Ціна в договорі за загальним правилом встановлюється за домовленістю сторін. У випадках, зазначених у законодавстві, застосовуються ціни (тарифи, ставки тощо), які встановлюються або регулюються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 26. 09. 2001 р. № 1252 затверджено Тимчасове положення про мінімальні ставки гонорару та авторської винагороди за фільми, що створюються за державним замовленням на кіностудіях України⁵⁴. Згодом Міністерство культури і мистецтв своїм наказом від 03. 04. 2002 р. № 203 затвердило Порядок виплати авторської винагороди за передачу виключних майнових прав на фільм і його використання⁵⁵. Зміна ціни після укладення договору допускається лише у випадках і на умовах, встановлених договором або законом. Важливе значення для встановлення ціни договору мають локальні нормативні акти: відповідні положення, правила, колективні договори, – особливо на тих підприємствах, установах, організаціях, основним видом діяльності яких є науково-дослідна робота, наприклад: Положення про створення, охорону та використання права інтелектуальної власності в інституті фізики НАН України і виплату винагороди їх авторам⁵⁶, Положення про створення, охорону та використання об'єктів права інтелектуальної власності в інституті ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України і виплату винагороди їх авторам⁵⁷, Положення «Правила проходження заявок на отримання охоронних документів на службові винаходи та корисні моделі, які створені працівниками Інституту технічної механіки НАН України і НКА України»⁵⁸.

Вважаємо за доцільне в колективних договорах вищих навчальних закладів передбачити розмір винагороди творцям службових об'єктів права інтелектуальної власності, яка зрештою може бути покладена за основу визначення ціни договору.

Зміна ціни в договорі після його виконання не допускається. Якщо ціна у договорі не встановлена і не може бути визначена керуючись його умовами, то вона визначається з урахуванням звичайних цін, що склалися на аналогічні товари, роботи або послуги на момент укладення договору.

Сторони при веденні переговорів щодо ціни, як і у випадку реалізації будь-якого суб'єктивного цивільного права, мають керуватися як загальними, так і спеціальними правилами цивільного законодавства. ЦК України встановлює, що у визначенні змісту договорів потрібно керуватися таким: сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості (ст. 625 ЦК України). Загальне правило щодо визначення ціни договору містить ст. 632 ЦК України: ціна в договорі встановлюється за домовленістю сторін⁵⁹.

Визначення ціни в договорах на службові об'єкти, як і на інші об'єкти права інтелектуальної власності, є непростим завданням. Об'єкти права інтелектуальної власності за своєю сутністю не мають уречевленої форми, тому їх вартість не визначається з використанням традиційних показників, які застосовуються в оцінці матеріальних об'єктів. Розрахунки вартості об'єктів права інтелектуальної власності здійснюються для певних цілей і не можуть бути використані для інших, а методика оцінки вартості об'єктів права інтелектуальної власності розроблюється відповідно до об'єкта під конкретного замовника, оскільки потреба у такій оцінці виникає, як правило, у зв'язку з відчуженням відповідних виключних або не виключних прав⁶⁰.

Домовляючись про ціну договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, сторони по суті встановлюють вартість майнових прав інтелектуальної власності. Визначаючи вартість останніх, потрібно враховувати: нематеріальний, унікальний характер об'єкта права інтелектуальної власності; фактичне використання об'єкта права інтелектуальної власності, майнові права на який оцінюються; можливі галузі та сфери його використання; найбільш вірогідну частку, яку він може зайняти на ринку; витрати на

виробництво і реалізацію продукції, що виготовляється з використанням об'єкта права інтелектуальної власності; обсяг і структуру інвестицій, необхідних для освоєння і використання об'єкта права інтелектуальної власності у тій або іншій галузі чи сфері діяльності; ризики освоєння і використання об'єкта права інтелектуальної власності у різних галузях чи сферах діяльності, зокрема ризики недосягнення технічних, економічних, експлуатаційних і екологічних показників, ризики недобросовісної конкуренції та інші; стадії розробки і освоєння об'єкта права інтелектуальної власності; можливість отримання і ступінь правової охорони; обсяг переданих прав та інші умови договорів про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності та інших договорів щодо розпорядження майновими правами на такі об'єкти; розмір та умови виплати винагороди за використання об'єкта права інтелектуальної власності; інші чинники, що мають суттєвий вплив на вартість майнових прав інтелектуальної власності⁶¹.

Ціна аналізованих договорів зазвичай встановлюється у відсотках від доходів, отриманих від використання об'єкта права інтелектуальної власності чи трансферу створених на їх основі технологій або з іншої вигоди, яка отримана від використання об'єкта права інтелектуальної власності. Правила визначення ціни при передачі службових об'єктів промислової власності й авторського права дещо відмінні, адже витрати і подальша комерціалізація цих об'єктів різняться між собою. Зауважимо, що ціна договору по суті є винагородою творцю службового об'єкта права інтелектуальної власності.

Одним із найбільш складних і не визначених у правовому регулюванні відносин, пов'язаних зі службовими об'єктами права інтелектуальної власності, є питання про розмір та порядок виплати винагороди творцю. Законодавство України щодо цього обмежується вказівкою на договір, в якому має бути вказаний розмір та умови виплати працівникові винагороди, яка повинна відповідати економічній цінності винаходу або іншої вигоди, що може бути отримана роботодавцем. При виплаті службової винагороди пропонується застосовувати практику законодавства багатьох країн СНД і світу. Сенс її полягає у поділі винагороди на два види: заохочувальну та за використання⁶². Заохочувальна винагорода виплачується за факт створення службового об'єкта до його використання, а винагорода за використання залежить від впровадження службового об'єкта у виробництво або його використання в інший спосіб.

Якщо майнові права на службовий об'єкт права промислової власності закріплені за роботодавцем, то з моменту подання заявки на одержання патенту на службовий винахід (корисну модель), промисловий зразок чи передачі права на їх одержання іншій особі роботодавець повинен укласти з винахідником письмовий договір щодо розміру та умови виплати йому (його правонаступнику) винагороди відповідно до економічної цінності об'єктів права промислової власності і/або іншої вигоди, яка може бути одержана роботодавцем.

Як зауважує М. М. Яшарова, роботодавець зобов'язаний укласти із працівником-винахідником угоду про розмір і умови виплати винагороди не пізніше до закінчення строку, вказаному в законі. На її думку, автору винаходу, права на який належать роботодавцю, протягом місяця з дня отримання патенту виплачується заохочувальна винагорода, яка не враховується при подальших виплатах. Розмір заохочувальної винагороди за один службовий винахід незалежно від кількості авторів повинен складати не менше п'яти мінімальних розмірів оплати праці, встановлених в Україні. Винагорода за використання службового винаходу протягом терміну дії патенту, виданого працедавцю або його правонаступнику, виплачується працедавцем автору в розмірі й на умовах, визначених трудовим договором. При недосягненні угоди розмір винагороди визначається судом у межах від п'яти до десяти відсотків виручки, доходу, одержаних підприємством, а за їх відсутності – в межах від половини до одного відсотка собівартості продукції (робіт, товарів і послуг), що припадає на службовий винахід⁶³.

Частіше за все розмір винагороди визначається на підставі роялті (періодичних відрахувань), хоча існують й інші види платежів – паушальний платіж, комбіновані платежі тощо⁶⁴. Під «роялті» відповідно до п.п. 14.1.225 ст. 14 Податкового кодексу України, розуміється будь-який платіж, отриманий як винагорода за користування або за надання права користування будь-яким авторським та суміжним правом на літературні твори, твори мистецтва або науки, включаючи комп'ютерні програми, інші записи на носіях інформації, відео-або аудіокасети, кінематографічні фільми або плівки для радіо-чи телевізійного мовлення, будь-яким патентом, зареєстрованим знаком на товари і послуги чи торговою маркою, дизайном, секретним кресленням, моделлю, формулою, процесом, правом на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау)⁶⁵. Роялті розраховуються від економічного ефекту, одержаного від

використання об'єкта права інтелектуальної власності (у нашому випадку – службового об'єкта права промислової власності, створеного науково-педагогічним працівником).

Аналіз чинного законодавства дає нам підстави стверджувати, що термін «роялті» може бути застосований лише до договорів про передачу невиключних прав на об'єкти права інтелектуальної власності. Якщо ж договір передбачає передачу виключних майнових прав, то мова вже піде про передачу нематеріального активу⁶⁶. Таке положення підтверджується тезою із листа Міністерства юстиції України: не вважається роялті платіж за договором про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності, оскільки такий договір направлений на повну уступку (відчуження) майнових прав на твір та інший об'єкт права інтелектуальної власності, тобто направлений на безповоротне відчуження прав⁶⁷.

Таким чином, єдиною ознакою для віднесення платежів до роялті може бути відсутність факту передачі виключних прав на об'єкти права інтелектуальної власності, тобто права дозволяти або забороняти використання такого об'єкта третіми особами, здійснювати будь-яке відчуження таких майнових прав третім особам.

Можливість виплати і розмір винагороди за службові об'єкти авторського права також викликають дискусії у науковому середовищі. Одні вчені вказують, що її розмір при кожному використанні такого твору та порядок її виплати встановлюється у договорі між автором та роботодавцем⁶⁸. Інші стверджують, що питання про винагороду за використання твору має бути вирішене з урахуванням того, що реально виконана праця уже була оплачена авторові у вигляді заробітної плати⁶⁹. Треті зазначають, що винагорода є головною вимогою авторів⁷⁰. Четверта позиція полягає в тому, що діє презумпція, відповідно до якої закон надає можливість сторонам самостійно визначити розмір авторської винагороди за кожен вид використання службового твору та порядок її виплати у трудовому договорі або в додатку до нього⁷¹.

Відповідь на питання про необхідність виплати авторської винагороди дає Верховний Суд України. Його позиція є такою, що за створення і використання службового твору автору належить авторська винагорода, розмір та порядок виплати якої встановлюються трудовим договором (контрактом) або цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем⁷². Більшість науковців підтримують ідею розмежування заробітної плати та авторської винагороди за створення творів та їх використання⁷³. Ми також поділяємо цю точку зору.

Що стосується визначення розміру виплати авторської винагороди за цим договором, то це питання є законодавчо неврегульованим. Дослідники припускають, що у випадку, коли використання такого об'єкта приносить істотний прибуток роботодавцю, то авторська винагорода має відповідати цьому прибутку⁷⁴.

Як зазначає Р. О. Денисова, автор службового твору має право на отримання двох різних винагород: за його створення і використання⁷⁵. Ця точка зору ґрунтується на положеннях Інструкції зі статистики заробітної плати, затвердженої наказом Держкомстату України № 5 від 13. 01. 2004 р.⁷⁶. Нею встановлено, що до Фонду оплати праці входить: а) гонорар штатним працівникам редакцій газет, журналів, інших засобів масової інформації, видавництва, установ мистецтва й/або оплата їх праці, що нараховується за ставками (розцінками) авторської (постановочної) винагороди, існуючими на даному підприємстві (п. 2.1.3.), з якої відраховуються внески до Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування тощо; б) винагорода, що сплачується за авторським договором за створення й використання творів науки, літератури й мистецтва (п. 3.14.), з якої відраховується податок з доходу фізичної особи. Питання оподаткування авторської винагороди досить детально вивчені в правовій літературі⁷⁷.

Чинне законодавство не розтлумачує термінів «винагорода за користування» та «винагорода за надання права на користування» об'єкта авторського права. Позиція Міністерства фінансів України така, що в авторському договорі може бути передбачена винагорода (роялті) за використання авторського права протягом всього періоду його дії (або в певний термін) або винагорода за надання (передачу) авторського права в момент здійснення такої передачі. В цьому і полягає відмінність цих понять⁷⁸.

Якщо науково-педагогічний працівник як творець і вищий навчальний заклад як роботодавець не дійшли згоди у питанні розміру винагороди, можна скористатися нормативною базою. Офіційна позиція Державного комітету України з питань регуляторної політики й підприємництва є такою, що дія постанови Кабінету Міністрів України від 18. 01. 2003 р. № 72 «Про затвердження мінімальних ставок авторської винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» поширюється й на виплату винагороди за створення службових творів⁷⁹.

Сторони повинні домовитися про строк дії цивільного договору, який зазвичай збігається зі строком дії трудового договору (контракту). Строки також можуть бути зумовлені й іншими факторами. Наприклад,

вони визначатимуться межами навчального або календарного року, семестру, триместру, якщо створення службового об'єкта права інтелектуальної власності передбачено індивідуальним планом. У випадку звільнення працівника або закінчення строку дії трудового договору за роботодавцем зберігаються усі майнові права на службові твори, що були отримані ним від колишнього працівника. У разі смерті автора роботодавець є правонаступником майнових прав на службові твори⁸⁰. Це положення стосується й об'єктів права промислової власності. Проте варто врахувати, що строк дії договорів щодо розпорядження спільними правами інтелектуальної власності на службові об'єкти права інтелектуальної власності між працівником і роботодавцем продовжується і після припинення трудових відносин та може обмежуватися лише строком чинності майнових прав інтелектуальної власності, вказаному в охоронному документі.

Розглянемо найбільш поширені цивільно-правові договори, предметом яких можуть бути майнові права інтелектуальної власності на службові об'єкти.

У сфері використання об'єктів права промислової власності таким є *ліцензійний договір*. Відповідно до чинного законодавства розрізняють добровільні та примусові ліцензії. Добровільні ліцензії видаються ліцензіаром ліцензіату за прямою двосторонньою угодою щодо повного або часткового використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Водночас, на жаль, законодавець не приділив належної уваги добровільним договірним відносинам щодо прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку із виконанням службових обов'язків, творця службового винаходу, корисної моделі, промислового зразка та роботодавця. Якщо власником патенту є роботодавець, то науково-педагогічний працівник може отримати право на використання службового об'єкта, уклавши таку угоду (ліцензію) із вищим навчальним закладом. Якщо роботодавець втратив своє право на одержання патенту (у разі не дотримання зазначених у ч. 3 ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та абз. 2 ч. 2 ст. 8 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» умов), то він також може отримати право на використання об'єкта патентного права, уклавши письмову угоду з науково-педагогічним працівником-творцем службового винаходу (корисної моделі) або промислового зразка.

У науково-педагогічній діяльності можуть зустрічатися випадки, коли роботодавець, вищий навчальний заклад, який є власником

патенту, без поважних причин не використовує або недостатньо використовує об'єкт права інтелектуальної власності, відмовляється надати ліцензію на його використання. Тому ще одним способом реалізації майнових прав науково-педагогічного працівника на службові об'єкти є примусові ліцензії. Примусова ліцензія – це дозвіл, що видається без згоди патентовласника компетентним державним органом (загальним судом, господарським судом або Кабінетом Міністрів України) зацікавленій особі на використання об'єкта інтелектуальної власності⁸¹. Адміністративний порядок застосовується за умов необхідності задоволення інтересів суспільства та національної безпеки. У цьому випадку Кабінет Міністрів України відчужує права на використання об'єкта права інтелектуальної власності без згоди власника.

Примусова ліцензія отримується у судовому порядку. У всіх випадках вищий навчальний заклад як власник примусової ліцензії не має виключних прав на використання об'єкта інтелектуальної власності та права на надання субліцензії. Фактично укладається ліцензійний договір, але його умови визначають не сторони в процесі переддоговірних переговорів, а суд⁸².

В інтелектуальній творчій діяльності науково-педагогічного працівника поширеним є *авторський договір*. Особливість авторських договорів у тому, що їх предметом є широке коло правових дій щодо нематеріальних благ (результатів інтелектуальної, творчої діяльності) – творів науки, літератури та мистецтва, які мають бути виражені у такій об'єктивній формі, яка дає змогу відтворювати і розмножувати їх.

Науковці різняться у своїх поглядах щодо предмету розгляданого договору. Одні вважають, що авторський договір слугує створенню і подальшому розподілу майнових прав на службовий твір. Інші до його змісту відносять лише розподіл майнових прав, оскільки його предметом є саме «розподіл майнових прав автора на твір, а не регламентація трудових обов'язків працівника, що є предметом регулювання трудового договору»⁸³. Абзацем 2 п. 6.5. Рекомендацій Державної служби інтелектуальної власності щодо правового режиму службових творів передбачено, що «між роботодавцем і автором-працівником може бути укладений договір розподілу майнових прав на службовий твір»⁸⁴.

Наша позиція полягає в тому, що предметом договору, який М. І. Іншин слушно називає «службовим авторським договором»⁸⁵, можуть бути майнові права щодо творів, уже створених на момент

укладення договору, а також щодо тих, які автор (співавтор) зобов'язується (зобов'язуються) створити і передати для використання. Із цього випливає, що службовий авторський договір може бути двох видів: 1) авторський договір про створення і розподіл майнових прав інтелектуальної власності, який укладається до або під час створення твору; 2) авторський договір про розподіл прав інтелектуальної власності, який укладається після остаточного завершення твору. Предметом першого договору є створення службового твору з подальшою передачею виключних майнових прав роботодавцю з відповідною виплатою винагороди. Предметом другого – передача виключних майнових прав з виплатою винагороди.

Предметом службового авторського договору є чіткий перелік майнових прав на службовий твір, створений у процесі виконання трудових обов'язків науково-педагогічного працівника, що розподіляються певним чином між автором (викладачем) та роботодавцем (вишем). Звичайно, під час розподілу зазначених прав потрібно враховувати, насамперед, внесок у створення об'єкта авторського права кожної сторони, тобто творчий внесок працівника, матеріальне, фінансове та інше забезпечення робіт зі створення об'єкта⁸⁶.

Науково-педагогічний працівник відповідно до договору зобов'язується у визначені строки передати вищому навчальному закладу майнові права на службовий твір у обсязі, вказаному у договорі, та передати матеріальний носій, в якому втілено твір; вищий навчальний заклад зобов'язується сплатити науково-педагогічному працівнику авторську винагороду у розмірі, що узгоджена сторонами договору, використовувати твір відповідно до його призначення та умов договору та дотримуватись особистих немайнових прав науково-педагогічного працівника тощо. У випадку, якщо вищим навчальним закладом будуть виявлені недоліки службового твору, науково-педагогічний працівник зобов'язаний вжити усіх заходів щодо їх усунення.

Орієнтиром щодо змісту першого виду службового авторського договору про створення і розподіл майнових прав інтелектуальної власності можуть бути затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 28. 12. 2004 р. № 986 «Про затвердження зразків документів» зразки договорів у сфері права інтелектуальної власності та розроблена Науково-дослідним інститутом інтелектуальної власності Національної академії правових наук України типова форма договору про розподіл виключних майнових авторських прав на

об'єкти, створені працівником при виконанні ним своїх службових функцій, яка містить такі положення: 1) Працівник створює твір і відчужує на користь Роботодавця майнові права на нього (за винятком права на його переробку), а Роботодавець виплачує йому винагороду за відчуження цих прав у порядку, передбаченому Договором; 2) право на переробку твору належить спільно Роботодавцеві і Працівникові й реалізується ними з урахуванням положень, установлених Договором; 3) на Роботодавцеві лежить обов'язок не порушувати особисті немайнові права Працівника; 4) права Автора (Працівника): (а) за погодженням з Роботодавцем у межах виконання своїх службових функцій використовувати твори (наукові статті, доповіді, їх тези, презентації та інші подібні форми вираження творів) в частині їх опублікування, публічного виконання й показу, відтворення будь-яким іншим способом і в будь-якій формі; (б) користуватися науковими результатами, отриманими при їх створенні, для подальших наукових пошуків; (в) здійснювати будь-яку переробку об'єктів авторського права (див. Додаток В).

За другим видом службового авторського договору про розподіл прав інтелектуальної власності одна сторона (творець – викладач вузу) зобов'язується передати майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності (науковий твір) відповідно до вимог другій стороні (роботодавцеві – вишу), а інша сторона зобов'язана виплатити працівнику-викладачу винагороду, розмір якої зумовлено цим договором. Об'єктом такого договору у сфері наукової творчості можна визначити те, з приводу чого він укладається, передусім майнові права на науковий твір і винагорода. Предметом цього договору є уступка майнового права на науковий твір і виплата винагороди за це⁸⁷. Укладання такого договору є доцільним після створення відповідного наукового твору, коли можна визначити його цінність і спосіб використання. Оферентом може виступати як науково-педагогічний працівник, так і роботодавець-виш⁸⁸. Такий правочин укладається за правилами договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності відповідно до ст. 1113 ЦК України.

У випадку відсутності службового авторського договору може укладатися *договір про передання виключних майнових прав як на об'єкти авторського права, так і права промислової власності*. За цим договором одна сторона (особа, що має виключні майнові права) передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах. Оскільки переліку виключних прав ст. 1113 ЦК України не наводить, то

зрозуміло, що потрібно керуватись переліком виключних прав інтелектуальної власності, вказаних у відповідних статтях щодо окремих об'єктів права інтелектуальної власності. Водночас право на використання не належить де-юре до виключних, бо таким не зазначено в спеціальних нормах.

Запроваджуючи правило ст. 1113 ЦК України, законодавець, на наше переконання, мав на увазі своєрідну купівлю-продаж (або дарування, якщо передача безоплатна) об'єкта права інтелектуальної власності. Своєрідна вона тому, що «продаються» лише майнові права інтелектуальної власності, адже особисті немайнові права інтелектуальної власності відчужуватись не можуть. За іншими ознаками, такими як безповоротна оплатна (чи безоплатна) передача права інтелектуальної власності, подекуди з обтяженнями (чинність раніше укладених ліцензійних договорів продовжується), цей правочин нагадує аналог купівлі-продажу. Як не можна передати у власність річ на певний період часу, так і не можна за ст. 1113 ЦК України передати виключні права на об'єкт права інтелектуальної власності тимчасово або частково.

Таким чином, предмет ст. 1113 ЦК України потрібно розуміти так, що передаються усі майнові права інтелектуальної власності, які мають ознаку виключності за своєю природою, а не лише ті, які вказані такими у відповідних статтях ЦК України і спеціальних законах. Законодавцю, на нашу думку, бажано було б внести зміни до статей, які визначають зміст майнових прав інтелектуальної власності, додавши слово «виключне» до «право на використання об'єкта права інтелектуальної власності».

Цивільним договором, який опосередковано може слугувати основою виникнення відносин між працівником і роботодавцем при створенні службового об'єкта права інтелектуальної власності, вважається *договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт* (глава 62 ЦК України)⁸⁹. За договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її. Договір може охоплювати весь цикл проведення наукових досліджень, розроблення та виготовлення зразків або його окремі етапи. Сторонами такого договору виступають

юридичні особи. Найчастіше виконавцем держбюджетних науково-дослідних робіт є вищий навчальний заклад.

У договорах, які плануються на виконання за рахунок коштів державного бюджету та які укладаються із переможцями тендерної закупівлі на право виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, виконавець має відповідати вимогам, що встановлюються для суб'єктів науково-технічної діяльності. Переможець тендеру виступатиме виконавцем і йому пропонується підготувати такі документи, які є складовою частиною договірної документації: технічне завдання на виконання науково-дослідної роботи, календарний план виконання робіт по дослідженню наукової теми на весь цикл робіт та окремо по всіх етапах (стадіях або роках), протокол погодження договірної ціни щодо виконання відповідних науково-дослідних робіт, плану калькуляцію кошторисної вартості розробки наукової теми⁹⁰.

Саме технічним завданням обґрунтовується кількісний склад наукових, науково-педагогічних працівників, які залучаються до виконання науково-дослідної роботи відповідної спеціальності й кваліфікації, перелік звітної документації та наукової продукції (розробок), що мають бути надані замовнику після завершення наукового дослідження, очікувані результати науково-дослідної роботи, засоби їх реалізації та можливий (передбачуваний) економічний ефект та патентоздатність, порядок розгляду та приймання виконання науково-дослідної роботи. Науково-педагогічний працівник згідно з трудовою функцією отримує службове завдання в межах технічного завдання договору на виконання відповідних науково-дослідних робіт. Виникнення відносин за рахунок коштів державного бюджету передбачає додержання процедур державного обліку⁹¹.

На нашу думку, вирішуючи питання щодо вибору кожного із вищезгаданих видів договорів працівник і роботодавець мають керуватись такими аргументами. По-перше, доцільність укладення того чи іншого договору тісно пов'язана із метою, якої бажають досягти науково-педагогічний працівник і вищий навчальний заклад. Залежно від стадії, на якій перебуває створення об'єкта права інтелектуальної власності, можна обрати конструкцію, яка охоплює усі стадії створення і подальшого використання службового об'єкта, наприклад: договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності (ст. 1112 ЦК України) або затверджений вищезгаданим наказом Міністерства освіти і науки зразок договору про розподіл майнових прав на об'єкти права

інтелектуальної власності, створені при виконанні службових обов'язків і (або) окремого доручення роботодавця. Якщо мова йде про стадію оформлення правостановлюючих документів та розподіл при цьому майнових прав між творцем об'єкта права інтелектуальної власності та його роботодавцем, то можна використати зразки договору між творцем (творцями) і роботодавцем про передання права на одержання охоронного документа на об'єкти права інтелектуальної власності, створені у зв'язку з виконанням трудового договору або договору між роботодавцем і творцем про винагороду. Якщо ж сторони мають безпосередньо погодити розподіл майнових прав інтелектуальної власності на вже існуючий з правової точки зору об'єкт права інтелектуальної власності, захищений правоохоронним документом або законодавством про охорону авторських і суміжних прав, то доцільним буде укладення договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності (договору між роботодавцем і творцем про винагороду) або ліцензійного договору (ліцензійного договору про надання дозволу на використання комерційної таємниці) або про добросовісне захоплення за використання раціоналізаторської пропозиції.

Кожний із вищевказаних договорів опосередковує регламентацію відносин між працівником і роботодавцем не лише залежно від стадії, на якій перебуває створення об'єкта права інтелектуальної власності, але й від ступеню розподілу майнових прав між науково-педагогічним працівником і вищим навчальним закладом: від спільного використання об'єкта права інтелектуальної власності до оплатної передачі усіх майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт права інтелектуальної власності вищу.

Укладення усіх договорів про розподіл майнових прав на службові об'єкти права інтелектуальної власності вимагає уважного ставлення до загальних умов укладення такого виду правочинів, зокрема щодо змісту, форми, волевиявлення і правосуб'єктності сторін. Потрібно керуватись нормами ЦК України щодо правочинів (глава 16), а також загальними положеннями про договір (глави 52, 53).

Таким чином, виключно договорами може здійснюватися розподіл майнових прав інтелектуальної власності між науково-педагогічним працівником і вищим навчальним закладом, зокрема у трудовому договорі (контракті), в авторському службовому договорі, у договорі про розподіл майнових прав на службовий об'єкт права інтелектуальної власності.

Розпорядження правами інтелектуальної власності на службовій об'єкт, створений науково-педагогічним працівником, може здійснюватися у договірний і позадоговірний спосіб.

Своїми майновими правами науково-педагогічний працівник може розпорядитися переважно за допомогою цивільних договорів, найбільш уживаними серед яких є авторський, ліцензійний, про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності.

Позадоговірний спосіб опосередковується передаванням у спадщину науково-педагогічним працівником як майнових прав, так і, як виняток, особистого немайнового права (право на недоторканність твору).

¹ Дмитришин В. С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в Україні : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / В. С. Дмитришин. – К. : Інст. інтел. власн. і права, 2008. – С. 26.

² Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 04. 06. 2010 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10>

³ Басай О. В. Підстави виникнення цивільних прав у сфері авторського права / О. В. Басай // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія «Юридичні науки». – Вип. 2 – Т. 1. – 2014. – С. 156.

⁴ Цивільне право : підруч. : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – С. 549.

⁵ Єпіфанова Ю. С. Підстави виникнення суб'єктивних авторських прав науково-педагогічних працівників ВНЗ / Ю. С. Єпіфанова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Серія «Право». – 2009. – № 841. – Вип. 1(5). – С. 216.

⁶ Тверезенко О. О. Договір про розподіл виключних майнових авторських прав на твори, створені у зв'язку з виконанням службових обов'язків / О. О. Тверезенко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності – Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property : збірник наукових праць. – 2010. – Т. 1. – С. 72.

⁷ Даневич Б. Ф. Проблемные аспекты распределения прав интеллектуальной собственности между работником и работодателем [Електронний ресурс] / Б. Ф. Даневич, С. В. Крахмалева // Юридическая практика. – 29. 09. 09 р. – № 39 (614). – Режим доступу до ресурсу : <http://yurpractika.com/article.php?id=100097993>

⁸ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Ст. 436.

⁹ Право інтелектуальної власності : Акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. заклад. / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сівєрський та ін.; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 164.

- ¹⁰ Про авторське право і суміжні права : Закон України № 3792-ХІІ від 23. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. – Ст. 16.
- ¹¹ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України № 3687-ХІІ від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>. – Ст. 9.
- ¹² Про охорону прав на промислові зразки: Закон України № 3688-ХІІ від 15.12.1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>. – Ст. 8.
- ¹³ Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України № 621/97-ВР від 05. 11. 1997 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр>. – Ст. 7.
- ¹⁴ Мельник О. М. Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності в Україні : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.03 / Мельник Олена Миколаївна. – Харків, 2006. – С. 165.
- ¹⁵ Соловійова В. В. Колізії правозастосування, що виникають при класифікації службовими об'єктів права інтелектуальної власності та набутті роботодавцем і працівником майнових прав інтелектуальної власності [Електронний ресурс] / В. В. Соловійова // Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2008. – № 4. – С. 35.– Режим доступу до ресурсу : <http://www.journal.yurpayintel.com.ua/160/print>.
- ¹⁶ Питання Державної служби інтелектуальної власності України : Указ Президента України № 549/2013 від 08. 10. 2013 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/549/2013>
- ¹⁷ Про затвердження Правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель : Наказ Міністерства освіти і науки України № 197 від 15. 03. 2002 р.; поточна редакція від 25. 07. 2011 р., підстава z0811-11 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0364-02>
- ¹⁸ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України № 3687-ХІІ від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>. – Ст. 6.
- ¹⁹ Право інтелектуальної власності : Акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. заклад. / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 357.
- ²⁰ Про затвердження Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель : Наказ Міністерства освіти і науки України № 22 від 22. 01. 2001 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0173-01>
- ²¹ Про затвердження Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель : Наказ Міністерства освіти і науки України № 22 від 22. 01. 2001 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0173-01>

- ²² Про затвердження Правил складання та подання заявки на промисловий зразок : Наказ Міністерства освіти і науки України № 110 від 18. 02. 2002 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show /z0226-02>
- ²³ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України № 3687-ХІІ від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show/3687-12.> – Ст. 15.
- ²⁴ Про охорону прав на промислові зразки: Закон України № 3688-ХІІ від 15.12.1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3688-12.> – Ст. 13.
- ²⁵ Про затвердження Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель : Наказ Міністерства освіти і науки України № 22 від 22. 01. 2001 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws /show/z0173-01>
- ²⁶ Про затвердження Правил складання та подання заявки на промисловий зразок : Наказ Міністерства освіти і науки України № 110 від 18. 02. 2002 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show /z0226-02>
- ²⁷ Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності : Постанова Кабінету Міністрів України № 1716 від 23. 12. 2004 р.; поточна редакція від 21. 09. 2011 р., підстава 957-2011-п [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws /show/1716-2004-п>
- ²⁸ Об'єкти права інтелектуальної власності – Винаходи та корисні моделі / Промисловий зразок [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України. – Режим доступу до ресурсу : <http://sips.gov.ua/ua/ inventions.html>
- ²⁹ Про затвердження Правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель : Наказ Міністерства освіти і науки України № 197 від 15. 03. 2002 р.; поточна редакція від 25. 07. 2011 р., підстава z0811-11 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show /ru/z0364-02>
- ³⁰ Про затвердження Правил розгляду заявки на промисловий зразок : Наказ Міністерства освіти і науки України № 198 від 18.03.2002 р.; поточна редакція від 25. 07. 2011 р., підстава z0811-11 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show/z0313-02>
- ³¹ Про затвердження Правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель : Наказ Міністерства освіти і науки України № 197 від 15. 03. 2002 р.; поточна редакція від 25. 07. 2011 р., підстава z0811-11 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show /ru/z0364-02>
- ³² Про затвердження Правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель : Наказ Міністерства освіти і науки України № 197 від 15. 03. 2002 р.; поточна редакція від 25. 07. 2011 р., підстава z0811-11 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show /ru/z0364-02>

- ³³ Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України № 3687-ХІІ від 15. 12. 1993 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>. – Ст. 26.
- ³⁴ Про затвердження Правил розгляду заявки на промисловий зразок : Наказ Міністерства освіти і науки України № 198 від 18. 03. 2002 р.; поточна редакція від 25. 07. 2011 р., підстава z0811-11 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0313-02>
- ³⁵ Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на винаходи: Наказ Міністерства освіти і науки України № 291 від 12. 04. 2001 р.; поточна редакція від 25. 07. 2011 р., підстава z0811-11 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0379-01/print12113554979240_74
- ³⁶ Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на корисні моделі: Наказ Міністерства освіти і науки України № 469 від 20. 06. 2001 р.; поточна редакція від 25. 07. 2011 р., підстава z0811-11 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0379-01/print1211355497924074>
- ³⁷ Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на промислові зразки: Наказ Міністерства освіти і науки України № 290 від 12. 04. 2001 р.; поточна редакція від 25. 07. 2011 р., підстава z0811-11 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0378-01/print1210595206935486>
- ³⁸ Про державне мито : Декрет Кабінету Міністрів України № 7-93 від 21. 01. 1993 р., поточна редакція від 12. 08. 2015 р., підстава 629-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/7-93>
- ³⁹ Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності : Постанова Кабінету Міністрів України № 1716 від 23. 12. 2004 р.; поточна редакція від 21. 09. 2011 р., підстава 957-2011-п [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1716-2004-п>
- ⁴⁰ Право інтелектуальної власності : Акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. заклад. / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 372.
- ⁴¹ Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України № 621/97-ВР від 05. 11. 1997 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр>
- ⁴² Про затвердження Правил складання, подання та розгляду заявки на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми : Наказ Міністерства освіти і науки України № 260 від 18. 04. 2002 р. поточна редакція від 25. 07. 2011 р., підстава z0811-11 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0226-02>
- ⁴³ Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності : Постанова Кабінету Міністрів України № 1716 від 23. 12. 2004 р.; поточна редакція від 21. 09. 2011 р., підстава 957-2011-п [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1716-2004-п>

- ⁴⁴ Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України № 621/97-ВР від 05. 11. 1997 р.; поточна редакція від 05. 12. 2012 р., підстава 5460-17 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/621/97-вр>. – Ст. 9.
- ⁴⁵ Про державне мито : Декрет Кабінету Міністрів України № 7-93 від 21. 01. 1993 р., поточна редакція від 12. 08. 2015 р., підстава 629-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/7-93>
- ⁴⁶ Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності : Постанова Кабінету Міністрів України № 1716 від 23. 12. 2004 р.; поточна редакція від 21. 09. 2011 р., підстава 957-2011-п [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1716-2004-п>
- ⁴⁷ Дмитришин В. С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в Україні : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / В. С. Дмитришин. – К. : Інст. інтел. власн. і права, 2008. – С. 25.
- ⁴⁸ Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970-1980. – Том 8, 1977. – С. 776.
- ⁴⁹ Дмитришин В. С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в Україні : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / В. С. Дмитришин. – К. : Інст. інтел. власн. і права, 2008. – С. 33-34.
- ⁵⁰ Бажанов В. О. Договір про розподіл майнових прав на службовий твір [Електронний ресурс] / В. О. Бажанов // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 4 (17). – Т. 5. – С. 3. – Режим доступу до ресурсу : <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/198/219>; Іншин М. І. Розподіл особистих майнових та немайнових прав роботодавця та працівника на твір, створений під час виконання трудових обов'язків / М. І. Іншин // Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку: матер. Міжнар. наук.-практ. конфер., 15-16 листопада 2012 р., м. Харків. – Х. : НДІ ПЗІР, 2012. – С. 26; Кононенко Ю. С. Предмет договорів про передачу прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору / Ю. С. Кононенко, О. А. Кульбашна // Вітчизняний та світовий досвід правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності: зб. наук. праць за матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конфер., 17-18 квітня 2014 р., м. Черкаси. – Ч. : Чабаненко Ю. А., 2014. – С. 82-85.
- ⁵¹ Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору: Постанова Кабінету Міністрів України № 170 від 19. 03. 1994 р.; поточна редакція від 27.06.2000 р., підстава 1038-2000-п [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/170-94-%D0%BF>
- ⁵² Про затвердження Положення про Державну службу інтелектуальної власності України : Постанова Кабінету Міністрів України № 658 від 19. 11. 2014 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/658-2014-%D0%BF>
- ⁵³ Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16. 01. 2003 р.; поточна редакція від 01. 01. 2016 р., підстава 1709-18, 835-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – ч.2 ст. 628.
- ⁵⁴ Про затвердження Тимчасового положення про мінімальні ставки гонорару та авторської винагороди за фільми, що створюються за державним замовленням на кіностудіях України : Постанова Кабінету Міністрів України № 1252 від 26. 09. 2001 р.

[Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1252-2001-p>

⁵⁵ Про Порядок виплати авторської винагороди за передачу виключних майнових прав на фільм і його використання, що створюється за державним замовленням Міністерства культури і мистецтв України : наказ Міністерства культури і мистецтв України № 203 від 03. 04. 2002 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0413-02>

⁵⁶ Положення про створення, охорону та використання права інтелектуальної власності в інституті фізики НАН України і виплату винагороди їх авторам : введено в дію наказом директора інституту № 57 від 29. 12. 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.iop.kiev.ua/files/vtt/Polozennja%20pro%20OIV.pdf>

⁵⁷ Положення про створення, охорону та використання об'єктів права інтелектуальної власності в інституті ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України і виплату винагороди їх авторам : затверджено директором інституту 17. 09. 2012 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://www.botany.kiev.ua/doc/poloj_opiv.pdf

⁵⁸ Положення «Правила проходження заявок на отримання охоронних документів на службові винаходи та корисні моделі, які створені працівниками Інституту технічної механіки НАН України і НКА України» : введено в дію наказом директора інституту № 5 а від 26. 02. 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://search.ukr.net/?go=http%3A%2F%2Fwww.itm.dp.ua%2Fdocs%2FRules.doc>

⁵⁹ Боковня В. М. Визначення ціни у договорах щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності / В. М. Боковня, О. А. Кульбашна // Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування : національні, європейські та міжнародні виміри : зб. наук. праць за матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. молод. вчених та студ. з проблем інтелектуальної власності, 18 вересня 2015 року, м. Київ. – К., 2015. – С. 12.

⁶⁰ Право інтелектуальної власності : Акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. заклад. / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 625.

⁶¹ Про затвердження Національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» : Постанова Кабінету Міністрів України № 1185 від 03. 10. 2007 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-p>; Про затвердження Методики оцінки майнових прав інтелектуальної власності : Наказ Фонду державного майна № 740 від 25. 06. 2008 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0726-08>

⁶² Белуга Ю. М. Правова охорона прав на службові винаходи: проблематика нормативно-правового регулювання [Електронний ресурс] / Ю. М. Белуга, Г. В. Омельченко // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2012. – № 3. – С. 73. – Режим доступу до ресурсу : http://nbuv.gov.ua/jpdf/Npnau_2012_3_15.pdf

⁶³ Яшарова М. М. Щодо питання розробки законопроекту із службового винахідництва / М. М. Яшарова // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 4. – С. 264 – 265.

⁶⁴ Дмитришин В. С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в Україні : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / В. С. Дмитришин. – К. : Інст. інтел. власн. і права, 2008. – С. 152..

⁶⁵ Податковий кодекс України : Закон України № 2755-VI від 02. 12. 2010 р. ; поточна редакція від 01. 08. 2016 р., підстава 1389-19 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-

портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

⁶⁶ Дроговоз Ю. С. Авторське право: Ч. 2: Винагорода за використання об'єкта авторського права – роялті чи ні [Електронний ресурс] / Ю. С. Дроговоз // Все о бухгалтерском учете. – Март 2013 р. – № 28. – Режим доступу до ресурсу : http://www.prestige-club.com.ua/press/vse_o_bukhgalterskom_uchete_28_mart_2013_avtorskoe_pravo_chast_1.html

⁶⁷ Лист Міністерства юстиції України № 289-0-2-11-81 від 05. 05. 11 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0289323-11>

⁶⁸ Дроб'язко В. С. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / В. С. Дроб'язко, Р. В. Дроб'язко. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 174.

⁶⁹ Гордон М. В. Советское авторское право / М. В. Гордон. – М. : Юр. лит., 1955. – С. 52.

⁷⁰ Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / О. О. Кулініч, Л. Д. Романадзе. – О. : Фенікс, 2011. – С. 280.

⁷¹ Амангельды А. А. Договоры в сфере интеллектуальной собственности по законодательству Республики Казахстан / А. А. Амангельды. – А. : ИЦ ОО Интерлигал, 2010. – С. 174.

⁷² Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 04. 06. 2010 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10>

⁷³ Гнатенко А. В. Застосування судами деяких норм законодавства про захист авторського права і суміжних прав: проблеми судової практики / А. В. Гнатенко, Д. Д. Лупеник // Право України. – 2009. – № 2. – С. 118; Цивільний кодекс України: наук.-практ. комент.: у 2 ч. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – Ч. 1. – 608 с.

⁷⁴ Селіванов М. В. Службові твори : кому належить право інтелектуальної власності: Окремі питання правового регулювання [Електронний ресурс] / М. В. Селіванов // Юридична газета onlin. – 24. 09. 2013 р. – Режим доступу до ресурсу : <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/sluzhbovivi-tvori-komu-nalezhit-pravo-intelektualnoyi-vlasnosti.html>

⁷⁵ Денисова Р. О. Авторське право на службові твори [Електронний ресурс] / Р. О. Денисова // Проблеми законності. – 2011. – Вип. 115. – С. 57-58. – Режим доступу до ресурсу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pz_2011_115_9.pdf

⁷⁶ Про затвердження Інструкції зі статистики заробітної плати: Наказ Держкомстатистики України № 5 від 13. 01. 2004 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0114-04>

⁷⁷ Коноваленко В. В. Оплата службового произведения (как увеличить доходы автора и уменьшить расходы работодателя) [Електронний ресурс] / В. В. Коноваленко // Еженедельник «Баланс». – 14.05.07 г. – № 20. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.balance.ua/ua/download/balance/072042.pdf>

⁷⁸ Лист Міністерства фінансів України № 31-08410-07-27/2586 від 06. 02. 12 р. [Електронний ресурс] // Веб-портал Ліга : Закон. – Режим доступу до ресурсу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF12028.html

⁷⁹ Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав : Постанова Кабінету Міністрів України № 72 від 18. 01. 2003 р.; станом на 21. 09. 2011 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал

Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/72-2003-п>

⁸⁰ Бажанов В. О. Договір про розподіл майнових прав на службовий твір / В. О. Бажанов // *Часопис Академії адвокатури України*. – 2012. – № 4 (17). – Т. 5. – С. 5. – Режим доступу до ресурсу : <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/198/219>

⁸¹ Право інтелектуальної власності : Акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. заклад. / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – С. 582.

⁸² Дмитришин В. С. Правова природа та класифікація ліцензій на використання об'єктів права інтелектуальної власності [Електронний ресурс] / В. С. Дмитришин // *Адвокат*. – 2010. – № 6. – С. 18-23. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/21591/%C2>

⁸³ Бажанов В. О. Договір про розподіл майнових прав на службовий твір [Електронний ресурс] / В. О. Бажанов // *Часопис Академії адвокатури України*. – 2012. – № 4 (17). – Т. 5. – С. 5. – Режим доступу до ресурсу : <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/198/219>

⁸⁴ Рекомендації щодо правового режиму службових творів: Рекомендації Державної служби інтелектуальної власності [Електронний ресурс] // *Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності*. – Режим доступу до ресурсу: http://sips.gov.ua/ua/authors_rights.html. – П. 6.5.

⁸⁵ Іншин М. І. Права роботодавця та працівника на твір, створений під час виконання трудових обов'язків: сучасний погляд / М. І. Іншин // *Вісник Національної академії прокуратури України*. – 2012. – № 4. – С. 55.

⁸⁶ Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : У 2 т. – 3-є вид., переробл. і доп. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – Т. 1. – С. 714.

⁸⁷ Єпіфанова Ю. С. Авторські права науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ю. С. Єпіфанова. – Х., 2010. – С. 14.

⁸⁸ Там само. – С. 11.

⁸⁹ Андрейцев В. В. Підстави виникнення договірних правовідносин на виконання науково-дослідних робіт / В. В. Андрейцев // *Університетські наукові записки*. – 2011. – № 1. – С. 130.

⁹⁰ Про затвердження Типового положення з планування, обліку і калькулювання собівартості науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт : Постанова Кабінету Міністрів України № 830 від 20. 07. 1996 р.; поточна редакція від 03. 03. 2011 р., підстава 126-2011-п [Електронний ресурс] // *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/830-96-п>

⁹¹ Про затвердження Порядку державної реєстрації та обліку відкритих науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій : Наказ Міністерства освіти і науки України від 27. 10. 2008 р. № 977 [Електронний ресурс] // *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0312-09>

РОЗДІЛ 3

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

3.1 Поняття, форми та способи захисту прав інтелектуальної власності

Однією з важливих умов успішного розвитку економіки держави є не тільки визнання за власниками права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, а також особами, які їх правомірно використовують, а й забезпечення надійного правового захисту цих прав¹. Без сучасного законодавства, дієвих механізмів реалізації правових норм та розбудови відповідної інфраструктури система правової охорони та захисту (додано – *авт.*) інтелектуальної власності в будь-якій країні не може бути ефективною². Спеціальних правил щодо захисту прав інтелектуальної власності науково-педагогічного працівника у законодавстві не встановлено, тому у випадку порушення інтересів творця-викладача застосовують загальні норми юридичної відповідальності.

Поняття «захист» та «охорона» не тотожні, вони співіснують у системі відносин у сфері права інтелектуальної власності як на нормативно-правовому рівні, так і в наукових розробках. У ст. 54 Конституції України згадується саме захист інтелектуальної власності. Водночас, у Концепції розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13. 06. 2002 р. № 321-р, йдеться про правову охорону інтелектуальної власності³. Термін «охорона» вживається у назвах законів, зокрема у сфері інтелектуальної власності у таких словосполученнях: охорона авторського права і суміжних прав; охорона прав на винаходи і корисні моделі; охорона прав на промислові зразки тощо. Фактично ці поняття у нормативно-правових актах вживаються як тотожні й означають обов'язок держави та інших зобов'язальних суб'єктів до дій із забезпечення прав і свобод людини.

Науковці висловлюють свої позиції щодо таких суміжних понять, як «захист прав» та «охорона прав». Як вважає М. В. Лапчинський,